1

M· T· CICERONIS AD MARCVM BRVTVM ORATOR.

Cum Victoris Piſani, Patritij Veneti, commentario.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,
1536.

H L

VICTOR PISANVS PRAE CELLENTI OMNIBVS LIBERALI-bus diſciplinis uiro Antonio Piciamano, eximio Veneto Patritio ſalutem plurimam dicit.

OB affinitatem noſtram, qua iampridem maiores noſtri ſum=
mum amorem inter ſe inuicem, iucundiſſimumq; conciliaue=
runt: ac ob uirtutem tuam excellentem, ſcientiamq; illuſtrem,
Antoni mi Piciamane dilectiſſime: cogor, uelim, nolim'ue te im=
penſiſſime diligere: quæ quidem affinitas nobis integerrimum,
ac indiſſolubilem iniuiſſe amorem uidetur. Tua porrò ſcientia, non ſolum meum
erga te amorem auxit, uerumetiam in maximam tui admirationẽ me compulit.
Is enim uir es, ut non ſolum theologia te delectet, ac mathematice ars diſſeren=
di, & tota deniq; philoſophia (in quibus omnibus plurimum polles: quemadmo
dum in hac urbe pariter & ubiq; fidem maximam tibi facis) ſed etiam eloquen=
tiæ ſtudia amplecteris. Cum igitur hoc ipſo anno bonam temporis partem exi=
mio, ac omniũ ſcientiarũ theſauro Georgio Vallæ in eloquentiæ ſtudijs operam
enauaſſem: cumq; excepiſſem quæ in oratore Ciceronis interpretabatur: ita cer=
te mihi peridoneũ uiſum eſt aliqua annotare, tum exercendi ingenij gratia, tum
ut cõpluribus conferrem: qui huius opuſculi incuria hominũ corrupti, & rerum
cognitione parũ intellecti laborarint, ſuppetias occurrerẽ. ſunt nanq; cõplures
qui uehemẽter aliquas annotationes cõcupiſcunt. Et quia eſt Ciceronis, hoc eſt,
præcipui eloquentiæ luminis: & quia in eloquẽtiæ ſtudijs, ipſius ſententia Tul
lij iam in ſenium uergentis, omnium operum ab ipſo editorum longe præſtan=
tiſſimum; quin etiam ipſe Cicero ait, omnem ſuam [illegible]um eloquentiæ co=
gnitionẽ in hoc longe clariſſimo libro concluſiſſe: cumq; omnia huius obſcura
loca pro uiribus annotarim (quod ſanè opus ut antea à nullis profeſſoribus
interpretari conſueuerat) ut magis accurate à noſtro omnium doctiſſimo præ=
ceptore Georgio Valla interpretatum fuit, ac ad unguem exaratum: ita quędã
cognitu digniſſima collegi, & exercitationis cauſa huc congeſſi. Quare ob be=
neuolentiam inter nos iamdiu contractam: obq; tuam eximiã doctrinam, ut cæ
teris, ita mihi dilectus: par mihi uiſum eſt, te, utpote iuſtiſſimum pariter & pru=
dentiſſimũ iudicẽ, huic operi adhiberi: quo à tua autoritate in manus perueniẽs
aliorũ, plus ſibi aſſequatur, ac tua gratia in maiori exiſtimatione ſit: quum qui
dem artium liberaliũ nihil poteſt, niſi ſummopere comprobatum iri, quod tuum
ſubiuit iudicium: qui nomine, & re ipſa in omnibus prorſus liberalibus diſcipli
nis ſuperiorem habes neminem, ac perpaucos pares. Proinde non parum mihi
uidebor adeptus gloriæ, ſi hãc modo noſtram approbaueris lucubratiunculam:
nec ut probes modo, uerum ut duntaxat legendam putes. Vale.

M. TVL. CICERONIS AD MARCVM BRVTVM ORATOR.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VTRVM difficilius, aut maius eſſet negare tibi ſæpius idē rogāti, an efficere id quod rogares, diu multumq́; Brute dubitaui. Nā & negare ei, quē unice diligerem, cuiq́; me chariſsimum eſſe ſentirem, præſertim & iuſta petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi uidebatur; & ſuſcipere tantā rem, quantā non modo facultate conſequi difficile eſſet, ſed etiā cogitatione complecti, uix arbitrabar eſſe eius, qui uereretur reprehenſionem doctorum, atq́; prudentium. Quid enim eſt maius, quàm cum tanta ſit inter oratores bonos diſsimilitudo, iudicare, quæ ſit optima ſpecies, & quaſi figura dicendi? Quod quoniam me ſæpius rogas, aggrediar, non tam perficiundi ſpe, quàm experiundi uoluntate. Malo enim cum ſtudio tuo ſim obſecutus, deſyderari à te prudentiam meam, quàm ſi id non fecerim, beneuolentiam.

VICTORIS PISANI, PATRITII Veneti, in M. Tullij Ciceronis Oratorem commentarium.

A BRVTO rogatus Cicerò, ut quænam perfecti oratoris eſſet forma, perfectiſsimum dicendi genus oratione complecteretur: non uiſus eſt idcirco poſſe tergiuerſari, quòd difficile, maximeq́; arduum eſſe uideretur. pluris tamen ſe Bruti feciſſe teſtatur amicitiam: ac in prima libri fronte, ut attentum lectorem facit, beneuolum & docilem: ita in primis Brùti ſibi conciliat amicitiam, dum ait, Vtrum difficilius ac maius eſſet, negare tibi ſæpius idem roganti: & quæ ſequuntur. Sæpius idem roganti) *Ideo minus negare potuit, & quia ſæpius, & quia rogabat* Brutus *Ciceronis amiciſsimus.* Diu) *Quia diuturno tempore in eodem perſtitit propoſito. Nam id etiam (diu) ſignificat: eſt*

enim perſeuerantis intentio, quæ non eſt in (pridem) aduerbio: nam ſicut Pridem duxi uxorem rectè dixeris, ita non rectè, diu. Multumq́) *Ideo magis cogitur, quod rogat Brutus, Cicero efficere, quia rogabat, & quia amicus. Sed cum maxime arduum ſit, non iniuria, diu ac multum ſe dubitaſſe ait.* Brute dubitaui) *Hæc clauſula ſicut à numero cœpit, ita iure in numerum concluditur: Ciceronianusq; numerus eſt. frequentiſſime ſiquidē Trochæo ante Pæana tertium in fine utitur clauſulæ.* Nam & negare) *Eſt recuſare, inficiari, uel inficias ire: eſt nō factū eſſe aſſerere.* Quem unice) *Id eſt, quem unum præter alios.* Diligerem, cuiq́ me chariſsimum eſſe ſentirem) *Ideo, inquit, cogebar non abnuere, quòd mihi in amore reſpondeas, quòd mutuus, quòd reciprocus inter nos amor intercedat.* Præſertim & iuſta petenti) *Ideo minus recuſari poteſt: quia iuſtum, ne iniqui uideamur: & quia præclarū, quoniam labor ipſe ſumptus à nobis non uileſcit.* Et ſuſcipere tantam rem) *Quanta ea ſit, mox explicabitur.* Quantam non modo facultate conſequi difficile eſſet) *Facultas appellatur, qua aliquid facilius fit: unde & non ſcientiæ, atq; artes modo, uerumetiam opes ſunt appellatæ facultates: facultate igitur, id eſt, dicendi poteſtate.* Sed etiam cogitatione complecti) *Quoniam quod nuſquam eſt, quod nemo unquam, quantuſcunq; eſſet in dicendo, conſequi potuit, ut tam cumulatus foret orator, atq; conſummatus, ut multa ei addi non poſſent.* Qui uereretur reprehenſionem doctorum, atq́ prudentium) *Doctorum quidem, qui putarent tam multiplicem doctrinam, quanta in Oratore deſyderatur, à nemine comprehendi poſſe. Prudentium uero, qui putarent onus maius, quàm quod humeris ſuſtinere noſtris poſsimus, ſubeundum non eſſe.* Tanta ſit inter Oratores diſsimilitudo) *Quando alij in humili, alij in grandiloquo, alij in temperato dicendi genere excelluerūt.* Et quaſi figura dicendi) *Id eſt, character: de quo mox dicetur.* Deſyderari à te prudentiam meam) *Deſyderamus ſiquidem abſentia, cupimus præſentia.*

QVAERIS igitur, idq́ iam ſæpius, quod eloquentiæ genus probem maximè, & quale mihi uideatur illud cui nihil addi poſsit, quod ego ſummum & perfectiſsimum iudicem: In quo uereor, ne ſi id quod uis effecero, eumq́ oratorem quem quæris, expreſſero, tardem ſtudia multorum, qui deſperatione debilitati, experiri id nolent, quod ſe aſſequi poſſe diffidant. Sed par eſt omneis omnia experiri, qui res magnas, & magnopere expetendas concupiuerunt. Quòd ſi quem aut natura ſua, aut illa præſtantis ingenij uis forte deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium

diſciplinis,

diſciplinis, teneat tamen eum curſum quem poterit. Prima enim ſequentem, honeſtũ eſt in ſecundis, tertiȷsq́ conſiſtere. Nam in poëtis non Homero ſoli locus eſt (ut de Græcis loquar) aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro, ſed horum uel ſecundis, uel etiam infra ſecundos. Nec uerò Ariſtotelem in philoſophia deterruit à ſcribẽdo amplitudo Platonis. Nec ipſe Ariſtoteles admirabili quadam ſcientia, & copia cæterorũ ſtudia reſtinxit. Nec ſolum ab optimis ſtudiȷs excellentes uiri deterriti non ſunt, ſed ne opifices quidem ſe artibus ſuis remouerunt, qui aut Hyaliſi, quem Rhodi uidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulchritudinem imitari. Nec ſimulacro Iouis Olympȷ, aut Doryphori ſtatua deterriti, reliqui minus experti ſunt quid efficere, aut quò progredi poſſent. Quorum tanta multitudo fuit, tanta in ſuo cuiuſq; genere laus, ut cum ſumma miraremur, inferiora tamen probaremus.

TARDEM ſtudia multorum) *Quoniam rei propoſita immenſa difficultate, à propoſito dicendi ſe ad alia reuocabunt.* Sed par eſt) *Id eſt, expedit, conuenit.* Præſtantis ingenȷ uis) *Ad inuenienda noua, & inuenta iudicanda.* Magnarum artium diſciplinis) *Artes ipſæ per ſeſe ſunt diſciplinæ, cum diſcuntur, appellatæ: quæ cuiuſmodi ſint, deinceps indicabitur.*

In ſecundis, tertiȷsq́ conſiſtere) *Hoc dicit, honeſtum eſt, ut qui primus in capeſcenda aliqua diſciplina eſſe non poteſt, contentus ſecundo, aut tertio loco eſſe uelit: exemploq; docet. nam cum Homerus inter poëtas primum ſibi uendicauerit locũ: non tamẽ famam ſuam reliquis eripuit: nõ Archilocho Iambographo, nõ Sophocli Tragico, non Pindaro Lyrico: quem & Quintilianus & cæteri decem Lyricorum facile principem eſſe uolunt, ſpiritus magnificentia, ſententȷs, figuris, beatiſſima rerum uerborumq́; copia, quodam eloquentiæ flumine: propter quæ merito credit Horatius nemini imitabilem, inquiens:*

Pindarum quiſquis ſtudet æmulari,
Iule ceratis ope Dedalæa
Nititur pennis uitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens, uelut amnis, imbres
Quem ſuper notas aluere ripas,
Feruet, immenſuſq; ruit profundo
Pindarus ore.
Laurea donandus Apollinari.

Nec uero Ariſtotelem) *Hoc dicit, Tametſi Plato uberrimus fuit in dicendo, multiplicią́; ſcientia ampliſſimus: ob id tamen ſe Ariſtoteles à ſcribendo non abdicauit.* Neq; ipſe Ariſtoteles) *Vtcunque admirabili quadam præditus fuerit ſcientia: tamen multos alios, qui ipſum ſecuti ſunt, deterruit.* Qui aut Hyaliſi, quem Rhodi uidimus) *Huius meminit Strabo libro quartodecimo, inquiens, Sunt & Protogenis picturæ, Hyaliſus & Satyrus columnæ adhærens, ſupra quem perdix reſidet: ad quam quidē tabulam, cum expoſita eſt, adeo inhiantes ſpectant homines, ut perdicem admirantes obſtupeant.* Aut Coæ Veneris) *Quæ in Co inſula fuit depicta.* Nec ſimulacro Iouis Olympij) *Quod Phidias pinxit admiranda quadam effigie: qui interrogatus (quemadmodum Valerius Maximus tradit) quonam mentem dirigeret ſuam, Iouem depingens, adiecit Homericos uerſus illos:*

Ἢ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι κρονίων,
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος.
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Aut Doryphori ſtatua) *Doryphorus, deductum nomen eſt à δόρυ, quod ſignificat lanceam, & φέρω. ſed ponitur pro ualido ſatellite: unde & Quintilianus, An uero ſtatuarum artifices, inquit, pictoresą́; clariſſimi, cum corpora quàm ſpecioſiſſima fingendo, uel pingendo efficere cuperent, nunquam in hunc ceciderunt errorem, ut Bagoam aut Negabuſum aliquem in exemplum operis ſumerent ſibi, ſed Doryphoron illum aptum uel militię uel palæſtræ.*

IN oratoribus uero, Græcis quidem, admirabile eſt quantum inter omneis unus excellat. Attamen cum eſſet Demoſthenes, multi oratores magni, & clari fuerunt, & antea fuerant, nec poſtea defecerunt. Quare non eſt, cur eorum qui ſe ſtudio eloquentiæ dediderunt, ſpes infringatur, aut langueſcat induſtria. Nam neque illud ipſum quod eſt optimum, deſperandum eſt: & in præſtantibus rebus magna ſunt ea, quæ ſunt optimis proxima. At ego in ſummo oratore fingendo talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit. Nō enim quæro quis fuerit, ſed quid ſit illud, quo nihil poſſit eſſe præſtantius: quod in perpetuitate dicendi non ſępe, atque haud ſcio an unquam: in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios denſius, apud alios fortaſſe rarius. Sed ego ſic ſtatuo, nihil eſſe in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id ſit, unde illud, ut ex ore aliquo quaſi imago,

exprimatur

exprimatur, quod neque oculis, neque auribus,neque ullo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tantum, & mente comple-ctimur. Itaque & Phidiæ ſimulacris, quibus nihil in illo genere pefectius uidemus,& his picturis quas nominaui,cogitare tamen poſſumus pulchriora. Nec uerò ille artifex,cum faceret Iouis formã,aut Mineruæ,contemplabatur aliquem è quo ſimilitudinẽ duceret,ſed ipſius in mente inſidebat ſpecies pulchritudinis eximia quædam,quam intuens, in eaq; defixus,ad illius ſimilitudinem artem,& manum dirigebat.

Quare non eſt) *Argumentationem concludit, quàm multis exemplis illuſtrauit, ut doceret neminem debere expaueſcere rei propoſitæ magnitudine: quòd oratoriæ facultatis apicem ſe contingere poſſe non confideret,& perinde relinqueret intactam.* Neque illud ipſum quod eſt optimum, deſperandum eſt) *Quoniam in humanis rebus, non in diuinis, eſt collocatum.*

In perpetuitate dicendi) *Id eſt,perpetua habeatur oratio:aut certe tempore perpetuo.* Sed ego ſic ſtatuo) *Senſus eſt, Arbitror autem in nullo dicendi genere nihil tam ſpecioſum,quo nõ ſit id ſpecioſius unde quis loquitur, quàm quod loquitur:id eſt,integrius ſit,unde ſumit exemplũ,quàm quod in oratione cõtinetur.* Cogitatione tantum,& mente complectitur) *Quoniã ſpecies ipſæ artium,quæ cogitatione ſola continentur,omnibus in eis facultatibus præceptis inſtructæ ſunt,figuriſq; cõſummatæ:in hominibus autẽ ipſis mutilæ ac truncæ.* Nec uero ille artifex) *Subaudi Phidias.* Iouis formam, aut Mineruæ) *Nam quemadmodum Ariſtoteles in libro quem de mundo ſcripſit,Phidiam ait ſtatuariam, Mineruam in arce Athenienſiũ ita conſtruxiſſe,& in medio eius ſcuto ſuum ita os formaſſe,ut qui uellet auferre,totam eſſet ſtatuam diſſoluturus.* Inſidebat ſpecies) *Id eſt, imago pingendi quæ eius animo adhæſerat.*

VT igitur in formis, & figuris eſt aliquid perfectum,& excellens, cuius ad excogitatam ſpeciem imitando referuntur ea,quæ ſub oculos ipſa non cadunt, ſic perfectę eloquentiæ ſpeciem animo uidemus, effigiem auribus quærimus. Has rerum formas appellat ideas ille non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi grauiſsimus autor, & magiſter Plato, easq; gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione,& intelligentia contineri:cætera naſci, occidere,fluere, labi, nec diutius eſſe uno,& eodem ſtatu.

Vt igitur in formis,& in figuris eſt) *Figuræ inanimatis, formæ animatis attribuuntur. figuras enim tunc deſignamus, cum trigonum, uel tetragonum, uel conum, uel cylindrum, uel ſphæram dicimus: formas autem cum formoſos aſſerimus aliquos, uel deformes.* Cuius ad ex cogitatam ſpeciem) *Id eſt, non eam quam oculis intuemur, ſed animo metimur.* Perfectæ eloquentiæ ſpeciem animo uidemus) *Id eſt, contemplamur mente abſolutam illam eloquentiam: ad cuius ſimilitudinem facta hæc eſt, quã perſpicimus.* Effigiem auribus quærimus) *Senſus eſt, Illius perfectæ eloquentiæ, cuius imaginem ſolo animo comprehendimus, auribus cupimus cognoſcere ſimimilitudinem.* Has rerum formas appellat ideas) *Senſus eſt, Fontes illos, unde omnium rerum demanant ſcaturigines, Plato ideas uocat: quaſi mentis quædam ſimulacra perfecta, ad quæ omnia referuntur: quæ ſint'ne in diuino conceptu, atq; prouidẽtia collocata: an in nudis, puriſq; intellectibus: an certe in indiuiduis, uaria philoſophorũ Platonicorum, Peripateticorumq; contentio eſt.* Easq́ gigni negat) *Velut in Timæo Plato: & Cicero ipſe Platonem ſecutus in libro de uniuerſitate oſtendit.*

Quicquid eſt igitur, de quo ratione, & uia diſputetur, id eſt ad ultimam ſui generis formam ſpeciemq́ redigendum. Ac uideo hanc primam ingreſsionem meam non ex oratoris diſputationibus ductam, ſed è media Philoſophia repetitam, & eam quidem cum antiquam, tum ſubobſcuram, aut reprehenſionis aliquid, aut certè admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid hæc pertineant ad ea, quæ quærimus, quibus ſatisfaciet res ipſa cognita, ut non ſine cauſſa altè repetita uideatur: aut reprehendent, quòd inuſitatas uias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem & me ſæpe noua uideri dicere intelligo, cum peruetera dicam, ſed inaudita pleriſq́: & fateor me oratorem, ſi modo ſim, aut etiam quicunque ſim, non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe. Illa enim ſunt curricula multiplicium, uariorumq́ ſermonũ, in quibus Platonis primùm ſunt impreſſa ueſtigia: ſed & huius, & aliorum Philoſophorum diſputationibus & exagitatus maximè orator eſt, & adiutus. Omnis enim ubertas, & quaſi ſylua dicendi ducta ab illis eſt, nec ſatis tamen inſtructa ad forenſes cauſas, quas, ut illi ipſi dicere ſolebant, agreſtioribus muſis reliquerunt. ſic

eloquentia

eloquentia hæc forenſis, ſpreta à philoſophis, & repudiata, multis quidem illa adiumentis, magnisq́ caruit, ſed tamen ornata uerbis, atq; ſententijs iactationem habuit in populo, nec paucorum iudicium, reprehenſionemq́ pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & diſertis elegans doctrina defuit.

Quicquid eſt igitur) *Senſus eſt, Omnia quæ ratione, & uia aliqua in diſputationem ueniunt, ſunt ad ultimum ſui generis principium redigenda: ut cui generi, id eſt, cathegoriæ ſiue prædicamento ſubijciantur, cognoſci poßint.* E' media philoſophia repetitam) *Quoniam ſi philoſophia rerum metitur primordia, facilius inde, à qua unaquæq; res initiū ducat, dignoſci poteſt.* Cum antiquam, tum ſubobſcuram) *Cum, id eſt, partim: tum, id eſt, maxime.* Inuſitatas uias) *A' nullo rhetore tactas.* Tritas relinquamus) *Id eſt, quæ ſunt in uſu omnium.* Noua) *Quia incognita rhetoribus.* Peruetera) *Quoniam iampridem tractata:* Non ex rhetorum officinis) *Qui rhetores à Græcis dicuntur, à noſtris oratores: qui in foro, & in omni cauſarum genere uerſantur. Rhetores autem Latine intelliguntur, qui rhetoricam docent, quos Græci Sophiſtas uocāt. Officina dicitur locus in quo officium aliquod adminiſtratur, quod ad corpus pertineat: ut tōſtrina, ſutrina. Hoc loco igitur officina ad mentem translata eſt.* Sed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe) *Id eſt, ex diſputationibus philoſophorū. Fuit autem Academia, uillula non longe ab Athenis diſtans, ab Academo heroē illic ſepulto uocata, ubi philoſophari Plato conſueuit.* Spatijs) *Quoniam ſpatiari ibi ſolebant philoſophi.*

Illa enim ſunt curricula multiplicium, uariorumq́ ſermonum) *Currus, curriculus facit. curriculum autem, eſt à curſu deductum: unde curriculò aduerbium pro cito. Senſus autem eſt, Curſus multiplices, & uarij ſermonum ab ipſa petuntur philoſophia.* In quibus Platonis ſunt impreſſa ueſtigia) *Id eſt, in quibus ſermonibus multum uerſatur Plato. impreſſa autem ueſtigia dicendo, translatio ſumpta eſt ab ijs qui in aliquo loco obnixißime ſe firmarunt.* Et quaſi ſylua dicendi) *Sylua aliquando dicitur arborum: ut glandaria ſylua, & cædua ſylua. aliquādo ſylua dicitur materia unde aliquid gignitur: uelut philoſophi materiā illā uocāt, unde quatuor ſunt elemēta. inde Statius Syluas ſuas appellauit: quòd illis tanquam materia uteretur: id eſt, principio ad cætera exactius ſcribenda opera. ideo Cicero etiam ſyluam dicendi philoſophiam uocat: quòd ſine philoſophiæ adminiculo, rhetorica conſiſtere nō poßit.*

Ad forenſes cauſas) *Id eſt, ad genus iudiciale.* Agreſtioribus muſis) *Incultioribus diſciplinis: Doctis eloquētia popularis, & diſertis elegās doctrina defuit.*

deſuit.ſenſus eſt, Eloquentia, qua oblectatur populus, doctis deſuit hominibus, id eſt, philoſophis: & elegans doctrina, id eſt, philoſophia, deſuit oratoribus.

Poſitum ſit igitur in primis, quod poſt magis intelligetur, ſine philoſophia nō poſſe effici quē quærimus eloquentem. Non ut in ea tamen omnia ſint, ſed ut ſic adiuuet, ut palæſtra hiſtrionem. parua enim magnis ſæpe rectiſsime conferuntur. nam nec latius, nec copioſius de magnis, uarijsq́ rebus ſine philoſophia poteſt quiſquā dicere. Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe cæteris dicit oratoribus Socrates, quòd is Anaxagoræ Phyſici fuerit auditor, à quo cenſet eum, cum alia præclara quædam, & magnifica didiciſſet, uberem & fœcundum fuiſſe, gnarumq́ (quod eſt eloquentiæ maximum) quibus orationis modis, quæq́ animorum partes pellerentur. quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt, cuius ex epiſtolis intelligi licet, quàm frequens fuerit Platonis auditor. Nec uerò ſine philoſophorum diſciplina genus, & ſpeciem cuiuſq́ rei cernere, neq́ eam definiendo explicare, nec tribuere in partes poſſumus, nec iudicare quæ uera, quæ falſa ſint, neque cernere conſequentia, repugnantia uidere, ambigua diſtinguere.

Non ut in ea tamen omnia ſint) *Senſus eſt, Nolo tamen oratorem, qui omnes philoſophiæ nodos perſcrutari contendat: ſed ut à philoſophia ita adiuuetur, ut à palæſtra hiſtrio.* In Phædro Platonis) *Id eſt, in dialogo quem ſcripſit Plato, Phædrum à ſuo diſcipulo appellans: in quo de Pulchro agitur.* Anaxagoræ phyſici) *Qui fuit Clazomenius. Phyſici, qui de rerum natura diſputauit. nam Phyſis, natura uocatur: unde Phyſicus.* Gnarumq́) *Id eſt, doctum, inſtructumq́; præceptis philoſophiæ.* Quàm frequens fuerit Platonis auditor) *Id eſt, quàm frequenter Platoni in philoſophia operam dederit Demoſthenes.* Nec uero ſine philoſophorum diſciplina genus, & ſpeciem cuiuſq́ rei cernere) *Non poteſt, inquit, orator cognoſcere genus & ſpeciem ſine philoſophiæ cognitione. hoc autem dixit iuxta Stoicorum ſententiam. Philoſophi ſiquidem Stoici philoſophiam diuiſerūt in phyſicam, id eſt, naturalem: ethicam, id eſt, moralem: & logicam, id eſt, ſermocinalem. Logica uero, ut multa alia comprehendit, ita quinq́; uocum, hoc eſt, ut nunc loquuntur multi, prædicabilium cognitionem tradit. Sunt autem uoces quinq́;, genus,*

ſpecies,

ſpecies, differentia, proprium, & accidens: quæ ad unamquamq; rem ſiue diuidendam, ſiue definiendam peropportuna ſunt. id eſt, quod ait ſine philoſophia, cerni non poſſe genus, & ſpeciem: nec definiri, nec diſtribui in partes, à quibus ad demoſtrationem aſcenditur. Nec iudicare quæ uera, quæ falſa ſint) Nam cum Dialecticus nouerit prædicabilia, atq; prædicamenta, tanquã omnium argumentorum ſemina: atq; elementa noſſe oportet, quo modo omnis texatur argumentatio: quæ ſiue ſit inductio, ſiue ſyllogiſmus, ſiue ſimilitudo, ſiue exemplum, ſiue enthymema, ſiue epicherema, oratione conſtat: quoniam ſola indicatiua uerum uel falſum ſignificat. Indicatiua ſit neceſſe eſt, quæ nomine & uerbo ſubſtantiuo conſtet: ſiue ſit uniuerſalis, ſiue particularis, ſiue indefinita, ſiue ſingularis affirmatiua aut negatiua, una uel multiplex, cathegorica, uel hypothetica, alij comparata, contraria, ſubcontraria, ſubalterna, contradictoria, æquipollens, uel nõ æquipollens, conuerſa, uel nõ conuerſa: quæ modo caret, uel quæ modo aliquo ex tribus definitur: unde ſyllogiſmi ad aliquid demõſtrandũ texuntur. quorũ ut alij ſunt cathegorici, alij hypothetici: ita cathegoricorũ tria ſunt genera, & multæ ſingulorum ſpecies, hypotheticorũ ſeptem. Quæ igitur uera, quæq; falſa ſint, iudicari poſſunt facile ex contradictorijs. Neq; cernere conſequentia) Quæ ſequantur, quæ anteceſſerint: an argumentũ ſtet, nec'ne.

Repugnantia uidere) Quæ in contraria, & contradictoria diuiduntur.

Ambigua diſtinguere) Quæ in dubium ſenſum trahi poßint, ut taurus eſt mons: ſi intelligatur de terreſtri, uerum: ſin autem de cœleſti, falſum. & Aiax fuit inſanus: ſi de Oileo, falſum: ſi de Telamonio, uerum: diſtinguendum igitur.

Quid dicam de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis ſuppeditat copiam, de uita, de officijs, de uirtute, de moribus, ſine multa earum ipſarum rerum diſciplina aut dici, aut intelligi poſſe? Ad has tot, tantasq; res adhibẽda ſunt ornamẽta innumerabilia, quæ ſola tum quidem tradebantur ab ijs, qui dicendi numerabantur magiſtri. Quo fit, ut ueram illam, & abſolutam eloquentiam nemo conſequatur, quòd alia intelligendi, alia dicendi diſciplina eſt, & ab alijs rerum, ab alijs uerborum doctrina quæritur. Itaq; M. Antonius, cui uel primas eloquentiæ patrum noſtrorum tribuebat ætas, uir natura peracutus, & prudens, in eo libro quem unum reliquit, diſertos ait ſe uidiſſe multos, eloquentem omnino neminẽ. Inſidebat uidelicet in eius mente ſpecies eloquentiæ, quã cernebat animo, re ipſa non uidebat. Vir autem

acerrimo ingenio(ſic enim fuit)multa & in ſe,& in alijs deſyderans,neminem planè, qui rectè appellari eloquens poſſet, uidebat.Quòd ſi ille nec ſe,nec L. Craſſum eloquentem putauit,habuit profectò comprehenſam animo quandam formam eloquentię:cui quoniã nihil deerat,eos quibus aliquid, aut plura deerãt,in eam formã non poterat includere.Inueſtigemus hũc igit Brute,ſi poſſumus, quẽ nunquã uidit Antonius,aut qui omnino nullus unquã fuit:quem ſi imitari,atq; exprimere nõ poſſumus,quod idẽ ille uix deo cõceſſum eſſe dicebat,attamẽ qualis eſſe debeat,poterimus fortaſſe dicere.

Quid dicam de natura rerum) *Id eſt, de naturali philoſophia.* De uita) *Subaudi,quid dicatur.* De officijs,de uirtute) *Quæ omnia moralis ſunt philoſophiæ.* Quòd alia intelligendi) *Quæ eſt philoſophia.* Ab his) *Subaudi,quæ ad philoſophiam tendunt.* Cui uel primas eloquentiæ) *Id eſt,primũ in eloquentia locum.* Multa & in ſe,& in alijs deſyderans) *Et perinde nullum perfectum oratorem intuens.*

Tria ſunt omnino genera dicendi,quibus in ſingulis quidam floruerunt,peræquè autem,id quod uolumus,perpauci in omnibus.Nam & grandiloqui,ut ita dicam, fuerunt cum ampla, & ſententiarum grauitate, & maieſtate uerborum, uehementes , uarij, copioſi, graues ad permouendos & conuertendos animos inſtructi, & parati. quod ipſum alij aſpera,triſti,horrida oratione,neq; perfecta,neq; cõcluſa: alij leui:& inſtructa,& terminata. & contrà tenues,acuti,omnia docentes,& dilucidiora,non ampliora facientes, ſubtili quadam & preſſa oratione limati. In eodemq; genere alij callidi, ſed impoliti, & conſulto rudium ſimiles, & imperitorum. Alij in eadem ieiunitate concinniores, id eſt faceti, florentes etiam, & leuiter ornati.Eſt autem quidam interiectus intermedius,& quaſi temperatus,nec acumine poſteriorum, nec fulmine utens ſuperiorum,uicinus amborum,in neutro excellens,utriuſq; particeps: uel utriuſq;,ſi uerum quærimus, potius expers.Iſq; uno tenore,ut aiunt,in dicendo fluit, nihil afferens præter facultatem,& æqualitatem,aut addit aliquos ut in corona toros, omnemq; orationem ornamentis

modicis

modicis uerborum,ſententiarumq́ diſtinguit. Horum ſingulorum generum quicunq; uim ſingulis conſecuti ſunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt.

Tria ſunt omnino genera dicendi) *Demetrius Phalereus, Simplices, inquit, characteres ſunt quatuor: Tenuis, Magnificus, Ornatus, Grauis. ueruntamen ornatum Cicero ipſe medio inſerit: quare & tres ſunt dicendi etiam characteres, de quibus ſingulis, ut multi alij autores tradiderunt, ſicut alibi, ita hic nobis præcepta reliquit.* Et preſſa oratione limati) *Arguti (inquit) & elegantes in humili genere dicendi. Translatio ſumpta eſt à lima, qua ferramenta terguntur.* Sed impoliti) *Id eſt, innitidi. eſt autem politum, terſum & candicans: à uocabulo Græco polion, quod ſignificat canum, Nonij Marcelli de indagine doctorum uirorum autoritate.* Et conſulto) *Id eſt, dedita opera.* In eadem ieiunitate concinniores) *Id eſt, congruentiores, aptiores.* Id eſt faceti) *Facetum Quintiliani teſtimonio, aliquando urbanũ, aliquando elegans, & diſertum.* Nec fulmine utens ſuperiorum) *Id eſt, magnifici dicendi generis: ui, ac poteſtate illa, qua etiam ipſe dicitur fulminare Demoſthenes.* Vicinus amborum) *Proximus humili, & grandiloquo.* Nihil afferens præter facultatem) *Id eſt, nihil molitus niſi quantum poteſt.* Vt in corona toros) *Id eſt, tortiles illas eminentias, quibus corona exornatur.* Verborum, ſententiarumq́) *De quibus dicetur poſterius.*

Sed quærendum eſt, ſatis'ne id quod uolumus, effecerint. Videmus enim fuiſſe quoſdam, qui ijdem ornatè, ac grauiter, ijdem uerſutè, & ſubtiliter dicerent. Atq; utinam in Latinis talis oratoris ſimulacrum reperire poſſemus: eſſet egregium non quærere externa, domeſticis eſſe contentos. Sed ego idem, qui in illo ſermone noſtro, qui eſt expoſitus in Bruto, multũ tribuerim Latinis, uel ut hortarer alios, uel quòd amarem meos, recordor longè omnibus unum anteferre Demoſthenem, qui uim accommodarit ad eam, quam ſentiam eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo ipſe cognouerim. Hoc nec grauior extitit quiſquam, nec callidior, nec temperatior.

Non quærere externa) *Id eſt, non labi in Græcos, ſed Latinorum teſtimonijs eſſe contentos.* Qui eſt expoſitus in Bruto) *Nam in eo libro, qui Brutus inſcribitur, claros tam Græcos, quàm Latinos recenſuit oratores: in quo*

cum uideatur Latinos plus quàm conueniat, laudaſſe, cur id fecerit, hic reddit rationem: ait enim, uelut hortarer alios, uel quòd amarem meos. Hoc nec grauior extitit quiſquam) *Quod grandiloquo conuenit generi.* Nec callidior) *Quod conuenit humili.* Nec temperatior) *Quod conuenit mediocri.*

Itaque nobis monendi ſunt ij, quorum ſermo imperitus increbuit, qui aut dici ſe deſyderant Atticos, aut ipſi Atticè uolunt dicere, ut mirentur hunc maximè, quo ne Athenas quidē ipſas magis credo fuiſſe Atticas. quid enim ſit Atticũ, diſcant, eloquentiamq; ipſius uiribus, non imbecillitate ſua metiantur. Nunc enim tantum quiſq; laudat, quantum ſe poſſe ſperat imitari. Sed tamen eos ſtudio optimo, iudicio minus firmo præditos, docere quæ ſit propria laus Atticorum, non alienum puto. Semper oratorum eloquentiæ moderatrix, fuit auditorum prudentia. Omnes enim qui probari uolunt, uoluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamq;, & ad eorum arbitrium, & nutum totos ſe fingunt, & accommodant.

Qui aut dici ſe deſyderant Atticos) *Quoniam erant qui exiſtimarent eſſe genus Atticum unum tantũ, & id eſſe humile: in quo longe falſos eſſe oſtendit.* Magis credo fuiſſe Atticas) *Id eſt, genere dicendi elimatiores exiſtimatas, tametſi Atticum dicatur ab Attica.* Moderatrix fuit auditoris prudentia) *Quoniam præſtantes dicendi facultate uiri ſemper ſeſe auditoribus accommodarunt: taliſq; fuit eorum oratio, ut auribus audientium congrueret.*

Itaq; Caria, & Phrygia, & Myſia, quòd minime politæ, minimeq; elegantes ſunt, aſciuerũt aptum ſuis auribus opimũ quoddã, & tanquã *adipatæ dictionis genus, quod eorũ uicini, non ita lato interiecto mari, Rhodij nunquam probauerunt, Græci autem multo minus, Athenienſes uerò funditus repudiauerunt: quorum ſemper fuit prudens ſyncerumq; iudicium, nihil ut poſſent niſi incorruptum audire, & elegans. Eorum religioni cum ſeruiret orator, nullum uerbum inſolens, nullum odioſum ponere audebat. Itaque hic, quem præſtitiſſe diximus cæteris, in illa pro Cteſiphonte oratione longè optima ſummiſsius à primo, deinde dum de legibus diſpu

*al's, adipale.

bus diſputat,preſsius, pôſt ſenſim incedens,iudices ut uidit ardentes, in reliquis exultauit audacius. Ac tamen in hoc ipſo diligenter examinante uerborum omnium pondera reprehendit Aeſchines quędam, & exagitat,illudensq́; ,dura, odioſa,intolerabilia eſſe dicit. Quinetiã quærit ab ipſo,cum quidem eum belluam appellet,utrum illa uerba, an portenta ſint: ut Aeſchini, ne Demoſthenes quidem uideatur Atticè dicere.Facile eſt enim uerbum aliquod ardens(ut ita dicam)notare,idq́; reſtinctis iam animorum incendijs,irridere. Itaq; ſe purgans iocatur Demoſthenes,negat in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ, in hoc in eum huc, an illuc manum porrexerit.Quonam igitur modo audiret Myſus,aut Phryx Athenis, cum etiam Demoſthenes exagitetur ut putidus? Cum uerò inclinata,ululantiq́; uoce more Aſiatico canere cœpiſſet,quis eũ ferret?aut quis potius non iuberet auferri?

Itaque Caria,& Phrygia,& Myſia) *Quæ Aſiæ regiones tumenti,ac inflato dicendi genere uſæ ſunt.* Et tanquam adipatæ dictionis genus) *Adipatum ueteres,inquit Nonius Marcellus,honeſte pro pingui,& ſucculento,& opimo poſuerunt.* Dictionis) *Elocutionis: non ut grammatici accipiunt dictionem pro uocabulo.* Eorum religioni cum ſeruiret orator) *Religionem Athenienſium uocat prudentiam in dicendo atq; audiendo:ut nec plus,nec minus,nec aliter quàm conueniat,audire uelint.* Nullum uerbum inſolens) *Id eſt,à quotidiano uſu dicendi remotũ.* Itaque hic quem præſtitiſſe diximus) *Id eſt, Demoſthenes,quem alios oratores Græcos diximus antecedere facundia.* In illa pro Cteſiphonte oratione) *Quæ de corona inſcribitur,in qua Cteſiphontem defendit aduerſus Aeſchinem.* Summiſſus à primo) *Vt deos,deasq́; precatur,ut ſibi ita adſint,ſicut ipſe ſemper Reipublicæ commodis fauit.* In reliquis exultauit audacius) *Vbi iam in ſua poteſtate uiſus eſt habere auditorem.* Facile enim eſt aliquod uerbum ardens) *Id eſt, per iram expreſſum:ſicut etiam Quintilianus ardentem Lucanum dicit:nec ad elegantiam attinet,ſplendoremq́; uerborum,quæ in ipſo pror ſus non ſunt.* In eum) *Subaudi Aeſchinem.* Vt putidus) *Id eſt, corruptus.* Inclinata ululantiq́; uoce) *Qua Aſiani utuntur.*

Ad Atticorum igitur aures teretes,& religioſas,qui ſe accommodant,ij ſunt exiſtimandi Atticè dicere. Quorum ge-

nera plura ſunt;hi unum modo quale ſit,ſuſpicātur. Putant enim qui horride, inculteq; dicat, modo id eleganter, enucleateq; faciat,eum ſolū Atticè dicere. Errant, quòd ſolum: quòd Atticè, non falluntur.Iſtorum enim iudicio, ſi ſolum illud eſt Atticum, ne Pericles quidem dixit Atticè, cui primæ ſine controuerſia deferebantur.Qui ſi tenui genere uteretur, nunquam ab Ariſtophane poëta fulgurare, tonare, permiſcere Græciam dictus eſſet.

Aures teretes) *Id eſt,rotundas, atq; conſummatas.* Hi unum modo) *Hi ſubaudi(Latini) qui exiſtimant unum Atticè dicendi genus.* Horride,inculteq;) *Sine numeris,ſine figuris.* Eleganter,enucleateq; faciat) *Id eſt, modo proprietate utatur uerborum, preſſeq; & acute dicat.* Cui primæ ſine controuerſia deferebantur) *Id eſt,qui primum ſibi locum uendicarat. Fuit enim per id tempus Pericles oratorum facile princeps:& omni,ut ipſe alibi ait, uirtutis genere floruit.* Ab Ariſtophane) *Qui ueteris Comœdiæ ſcriptor fuit.*

Dicat igitur Atticè uenuſtiſsimus ille ſcriptor, ac politiſsimus Lyſias. quis enim id poſsit negare?dum intelligamus, hoc eſſe Atticum in Lyſia,non quòd tenuis ſit atque inornatus,ſed quòd nihil habeat inſolens,aut ineptum. Ornate uerò,& grauiter,& copioſè dicere,aut Atticorum ſit,aut ne ſit Aeſchines, ne ue Demoſthenes Atticus.

Dicat igitur Atticè uenuſtiſsimus ille ſcriptor,ac politiſsimus Lyſias) *Nam ut ipſe quoq; in Bruto inquit,fuit Lyſias ipſe quidem in cauſis forenſibus non uerſatus,ſed egregie ſubtilis ſcriptor,atq; elegans:quem iam prepè audeas oratorem perfectum dicere.Ita Quintilianus, Subtilis,atq; elegans Lyſias: & quo nihil,ſi oratori ſatis ſit docere,quæras perfectius.nihil enim eſt inane,nihil acceſsitum. puro tamen fonti, quàm magno flumini propior.* Aeſchines) *Qui aduerſatus eſt Demoſtheni.is autem, ut Quintilianus inquit,Demoſthene magis fuſus,& grandiori ſimilis, quo minus ſtrictus eſt: carnis tamen plus habet,minus lacertorum.* Demoſthenes Atticus)*Qui,ut ait Quintilianus, omnium decem oratorum, quos ſimul Athenis una ætas tulit, longe princeps fuit,ac pene lex orandi: tanta uis in eo,tam denſa omnia,ita quibuſdā neruis intenta ſunt:tam nihil otioſum,is dicendi modus,ut nec quid deſit in eo, nec quid redundet,inuenias.Ipſe quoq; Cicero in Bruto,Nam plane quidē perfectum,& cui*

cui nihil admodum deſit, Demoſthenem facile dixeris: nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis, quas ſcripſit, nihil, ut ita dicam, ſubdole, nihil uerſute, quod ille non uiderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſſe, nihil enucleate, quo fieri poſſit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum, uel uerborum grauitate, uel ſententiarum, quo quidquam eſſet elatius.

Ecce autem aliqui ſe Thucydidios eſſe profitētur, nouum quoddam imperitorum, & inauditum genus. Nam qui Lyſiam ſequuntur, cauſidicum quendam ſequuntur, non illum quidem amplum, atq; grandem, ſubtilem, & elegantem tamen, & qui in forenſibus cauſis poſsit præclare conſiſtere. Thucydides autē res geſtas, & bella narrat, & prælia, grauiter ſanè, & probè, ſed nihil ab eo transferri poteſt ad forenſem uſum, & publicum. Ipſæ illæ conciones ita multas habent obſcuras, abditasq; ſententias, uix ut intelligātur, quod eſt in oratione ciuili uitium uel maximum. Quæ eſt autem in hominibus tanta peruerſitas, ut inuentis frugibus, glande ueſcantur? an uictus hominum Athenienſium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porrò unquā Græcorum Rhetorum à Thucydide quicquam duxit? At laudatus eſt ab omnibus: fateor, ſed ita, ut rerum explicator prudens, ſeuerus, grauis, nō ut in iudicijs uerſaret cauſſas, ſed ut in hiſtorijs bella narraret. Itaq; nunquam eſt numeratus orator. Nec uerò ſi hiſtoriam non ſcripſiſſet, nomen eius extaret, cum præſertim fuiſſet honoratus, & nobilis. Huius tamen nemo, neq; uerborum, neq; ſententiarum grauitatem imitatur: ſed cum mutila quædam, & hiantia locuti ſunt, quæ uel ſine magiſtro facere potuerunt, germanos ſe putant eſſe Thucydidis.

Aliqui ſe Thucydidios eſſe profitentur) *Id eſt, imitatores Thucydidis. Fuit enim Thucydides hiſtoricus denſus, & breuis in dicendo, & ſemper inſtans ſibi, concitatus concionibus, magnus, uiq; multum potens.* Ad forenſem uſum) *Id eſt, ad iudiciale genus.* Et publicum) *Vbi quid cum populo agatur.* Vt inuentis frugibus, glande ueſcantur) *Id eſt, cum poſſint meliora, deligant deteriora.* Athenienſium beneficium excoli potuit) *Apud quos primum fruges inuentæ.* A' Thucydide quicquam duxit)

xit) *Id eſt, imitatus Thucydidem quicquam ab eo ſumpſit.* Germanos ſe putant eſſe Thucydidis) *Id eſt, genus dicendi habere, quod planè habuit Thucydides.*

Nactus ſum etiam qui Xenophontis ſimilem eſſe ſe cuperet, cuius ſermo eſt ille quidem melle dulcior, ſed à forenſi ſtrepitu remotiſsimus. Referamus nos igitur ad eum, quem uolumus, inchoandum, & eadem eloquentia informandum, quam in nullo cognouit Antonius. Magnum opus omnino, & arduum Brute conamur, ſed nihil difficile amanti puto. Amo autem, & ſemper amaui ingenium, ſtudia, mores tuos. Incendor porrò quotidie magis, non deſyderio ſolum, quo quidem conficior, congreſſus noſtros, cõſuetudinem uictus, doctiſsimos ſermones requirens tuos, ſed etiam admirabili fama uirtutum incredibilium, quæ ſpecie diſpares, prudentia coniunguntur. Quid enim tam diſtans, quàm à ſeueritate comitas? quis tamen unquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quàm in plurimorum controuerſijs dijudicandis ab omnibus diligi? conſequeris tamen, ut eos ipſos quos contra ſtatuas, æquos placatosq; dimittas. Itaq; efficis, ut cũ gratiæ cauſſa nihil facias, omnia tamen ſint grata, quæ facis. Ergo ex omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipſe te, cum in Italiæ luce cognoſceris, uerſarisq; in optimorum ciuium uel flore, uel robore. Iam quantum illud eſt, quòd in maximis occupationibus nunquam intermittis ſtudia doctrinæ, ſemper aut ipſe ſcribis aliquid, aut me uocas ad ſcribendum?

Qui Xenophontis ſimilem) *Xenophon Socraticus iucunditate inaffectata præcellens adeo fuit, ut nulla eam conſequi affectatio poßit, ut ſermonem gratiæ finxiſſe uideatur, ut merito hic dicat Cicero eius ſermonem melle fuiſſe dulciorem.* Referamus nos igitur) *Senſus eſt, Sed iam perfectũ oratorem incipiamus exponere, ita eloquentia inſtructum, ut talem nunquam cognouerit Antonius.* Magnum opus omnino) *Summa arte attentum lectorem facit, beneuolentiamq; Bruti ſibi conciliat, miris ipſum laudibus efferendo.* Doctiſsimos ſermones requirens tuos) *Dedit enim Brutus operam non modo eloquentiæ ſtudijs, uerumetiam philoſophiæ.* Quæ ſpecie diſpares, prudentia coniunguntur) *Quoniam res bellicas tu, ego res urbanas procuro: & tu*

ſeuerus

ſeuerus in ea tua philoſophia, ego comis. Fuit enim ad reprehenſionẽ uſq; facetus, urbanusq; Cicero, ut aliquãdo dicax habitus ſit. Sanctior) *Inuiolabilior, incorruptior: unde & ſancta urbis mœnia dicimus: & ſanctos legatos à ſagminibus herbis, quas geſtabant: ut Vlpianus inquit iuriſcõſultus.* Vt cum gratiæ cauſa nihil facias) *Probat incorruptũ eſſe ideo, quòd gratia nullius cõmoueatur ad iudicandũ ſecus, quàm ipſa expoſtulet iuſtitia.* Vna Gallia) *Quam tu adminiſtras.* Communi non ardet incendio) *Id eſt, bello non mouetur.* Frueris ipſe te) *Tuis uirtutibus oblectaris. nã id demũ frui dicimus: uti uero, ut equo, ut curru, cũ uehimur in uillam, qua nobis fruendũ ſit.* Studia doctrinæ) *Quoniam ſtudiũ eſt animi ad aliquid agendũ pertinacia, aut perſeuerantia.*

Itaque hoc ſum aggreſſus ſtatim Catone abſoluto, quem ipſum nunquam attigiſſem, tempora timens inimica uirtuti, niſi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charam excitanti, non parere nefas eſſe duxiſſem. ſed teſtificor me à te rogatum, & recuſantem hæc ſcribere eſſe auſum. Volo enim mihi tecum commune eſſe crimen, ut ſi ſuſtinere tantam quæſtionem non potuero, iniuſti oneris impoſiti tua culpa ſit, mea recepti. In quo tamen iudicij noſtri errorem, laus tibi dati muneris compenſabit.

Catone abſoluto) *Quem de ſenectute aliqui inſcribũt.* Inimica uirtuti) *Cum omnia bellis ardeant.* Tantam quæſtionem) *Quæ eſt, quiſnam optimus dici orator poßit: uel quid ſit, quod cõſummatam poßit efficere eloquẽtiam.*

Sed in omni re difficilimum eſt formam, quod χαρακτὴρ Græcè dicitur, exponere optimi, quòd aliud alijs uidetur optimum. Ennio delector, ait quiſpiam, quòd non diſcedit à communi more uerborũ. Pacuuio, inquit alius: omnes apud hunc ornati, elaboratiq; ſunt uerſus: multa apud alterum negligentius. Fac alium Accio: uaria enim ſunt iudicia, ut in Græcis, nec facilis explicatio, quæ forma maximè excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita, & opaca: contrà alios nitida, læta, colluſtrata delectat. Quid eſt, quo præſcriptum aliquod, aut formulam exprimas, cum in ſuo quodq; genere præſtet, & genera plura ſint? Hac ego religione non ſum ab hoc conatu repulſus: exiſtimauiq; in omnibus rebus eſſe aliquid optimum, etiam ſi lateret, idq; ab eo poſſe, qui eius rei gnarus eſſet, iudicari.

Formam qui χδρακτῆς) *Relatiuum conſequenti coniunxit:ut ſi dicat, Ciues boni,quæ ſunt uiſcera ciuitatis:tale illud, Eſt locus in carcere,quod Tullianum appellatur.* Ennio delector,ait quiſpiam) *Ita Horatius,*
Deniq; non omnes eadem mirantur,amantq;:
Carmine tu gaudes:hic delectatur Iambis:
Ille Bioneis ſermonibus:& ſale nigro.

Apud alterum) *Subaudi Ennium.* Fac alium Accio) *Id eſt,dic alium Accio delectari Tragico poëta.* Abdita) *Quæ à conſpectu recedere uidea tur,& obtutu.* Colluſtrata) *Vndiq; lumine expreſſa:à con & luſtro,nam colluſtrata,quæ ex lacte fit concreto,à colluendo naſcitur.* Præſcriptum aliquod) *Præſcripta dicebantur,quæ magiſtri imitanda diſcipulis dabant:inde præ ſcribere,præcipere,mandareq; ſignificat.* Hac ego religione) *Religionem Seruius Sulpitius eſſe dictam tradit,quæ propter ſanctitatem aliquam remota, ac ſepoſita à nobis ſit:quaſi à relinquendo dicta:ut à carendo cerimonia. Cicero in libro de natura deorum,religionem à relegendo,tanquam ex legendo legentes,& diligendo diligentes. his enim omnibus uerbis ineſt uis legendi eadem, quæ in religioſo. Lactantius autem libro quarto diuinarum inſtitutionum à religando putat:cuius contrarium uitiumq; eſt ſuperſtitio.Religionẽ igitur, obſeruantiã quandã par eſt accipere.* Qui eius rei gnarus eſſet) *Id eſt,qui noſſet.*

Sed quoniam plura ſunt orationum genera, eaq; diuerſa, neque in unam formam cadũt omnia: laudationum, ſcriptionum,& hiſtoriarum, & talium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Panegyricum,multiq; alij, qui ſunt nominati Sophiſtæ, reliquarumq; rerum formam,quæ abſunt ab forenſi contentione, eiusq; totius generis, quod Græce ἐπιδεικτικὸν nominatur,quod quaſi ad inſpiciendum,delectationis cauſſa comparatum eſt, non complectar hoc tempore: non quo negligenda ſit:eſt enim illa quaſi nutrix eius oratoris,quem informare uolumus, & de quo molimur aliquid exquiſitius dicere. Ab hac & uerborum copia alitur,& eorum cõſtructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia.

Laudationum) *Vt Panegyrici ſunt:& huiuſmodi aliud ubi quicquam lau datur.* Scriptionum) *Vbi quid componas doctrinæ cauſa, qualem Iſocrates fecit Panegyricum: quæ oratio tota in laudatione conſumitur.* Qui ſunt nominati Sophiſtæ) *Quos Latini rhetores uocant, cum Græci ſuo uerbo id ſignificent rhetorem,quem nos oratorem appellamus.dicitur ergo ſophiſta, qui diſcipulos in dicendi facultate inſtituit.* A' forenſi concione) *Id eſt, à*

iudiciali

iudiciali genere. Græce ἐπιδεικτικὸν) *Id autem Latine demonſtratiuum nominamus: ſicut encomiaſticon laudatiuum: nam* ἐπίδειξις, *demonſtratio nominatur, quam tamen aliter mathematici accipiunt.* Quem informare uolumus) *Munire: & eius quaſi formam referre, cum nuſquam compertus ſit.* Molimur) *Tentamus.* Conſtructio, & numerus) *De quibus mox abunde dicetur.*

Datur etiam uenia concinnitati ſententiarum, & arguti, certiq́ꝫ, & circunſcripti uerborum ambitus conceduntur, de induſtriaq́ꝫ non ex inſidijs, ſed apertè, ac palàm elaboratur, ut uerba uerbis quaſi demenſa, & paria reſpondeant, ut crebro conferant pugnantia, comparentq́ꝫ contraria, & ut pariter extrema terminentur, eundemq́ꝫ referant in cadendo ſonum: quæ in ueritate cauſarum, & rarius multò facimus, & certè occultius.

Et arguti) *Acute inſtituti.* Circunſcripti) *Collecti, minimeq́ꝫ fluentes ambitus: qui à Græcis periodi nominantur.* De induſtria) *Vnum uerbum eſt, ac aduerbium: quod dedita opera, conſultoq́ꝫ ſignificat.* Non ex inſidijs) *Vt in iudiciali genere, quo iudicum mens in noſtram uerti poßit ſententiam.*

Verba uerbis quaſi demenſa, & paria paribus reſpondeant) *Nam ideo etiam à Græcis pariſa nominantur, quod cæſim aut membratim loquentes: ut abunde paulopoſt dicetur, paribus ſyllabis colligamus, & periodos terminemus.* Conferant pugnantia) *Quæ in Topicis repugnantia: uel quæ anthiteta uocare grammatici ſolent.* Pariter extrema terminentur) *Quæ tum* ὁμοιόπτωτα, *tum homœoteleuta dici ſolent: id eſt, ſimilibus caſibus, aut ſimili ſono terminata.* Quæ in ueritate cauſarum, & rarius multo facimus) *Ne dicendi lenocinium appareat.*

In Panathenaico autem Iſocrates ea ſtudioſe conſectatum fatetur. Non enim ad iudiciorum certamen, ſed ad uoluptatem aurium ſcripſerat. Hæc tractaſſe Thraſymachum Chalcedonium primum, & Leontinum ferunt Gorgiam, Theodorum inde Bizantium, multosq́ꝫ alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates, quorum ſatis arguta multa: ſed ut modo primumq́ꝫ naſcentia, minuta, & uerſiculorum ſimilia quædam, nimiumq́ꝫ depicta. quo magis ſunt Herodotus, Thucydidesq́ꝫ mirabiles, quorũ ætas cum in eorum tempora quos nominaui incidiſſet, longiſsimè tamen ipſi à talibus delitijs, uel potius ineptijs abſuerunt. Alter enim ſi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ne ullis ſalebris,quaſi ſedatus amnis fluit:alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum: primíſq; ab his (ut ait Theophraſtus) hiſtoria commota eſt, ut auderet uberius,quàm ſuperiores,& ornatius dicere.

In Panathenaico Iſocrates) *Oratione quæ ita inſcribitur de laudibus Mineruæ:quæ Athenis præſidebat.* Studio cōſectatum fatetur) *Inquiens:* ἐπραγματευόμην τοὺς περὶ τῶν συμφερόντων τῇ πόλει καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι συμβουλεύοντας, καὶ πολλῶν μὲν ἐνθυμημάτων γέμοντας, οὐκ ὀλίγων δ᾽ ἀντιθέσεων καὶ παρισώσεων καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν. νῦν δ᾽ οὐδ᾽ ὅπως ἐμοὶ τοὺς τοιούτους ἡγοῦμαι οὐχ ἁρμόττειν καὶ τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐνενήκοντα καὶ τέτταρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς. *Non enim ad iudiciorum certamen, ſed uoluptatem aurium ſcripſerat: quod certe ipſe quoque confitetur dicens:* καὶ νουθετοῦντας τῶν πρὸς ἡδονὴν καὶ χάριν λεγομένων. Quos logodædalos) *Id eſt,uarietate ſermonis diſtinctos:à logos, quæ oratio dicitur: & dædalo,quod eſt uario.* Vel potius ineptijs) *ineptum ſiquidem eſt in his nimium inhærere.* Alter enim ſine ullis ſalebris) *Herodotum dicit amœniſſimum.* Sine ullis ſalebris) *Id eſt,ſine ſcabro, duroq; ullo dicendi genere.* Alter incitatior fertur) *Subaudi Thucydides.* Canit quodammodo bellicum) *Quia celſa ac ſublimi quadam uerborum utitur compoſitione.*

Horum ætati ſucceſsit Iſocrates,qui præter cæteros eiuſdem generis laudatur ſemper à nobis,nonnunquam Brute, leuiter,& erudite repugnante te.Sed credas mihi fortaſſe, ſi quid in eo laudem,cognoueris. Nam cum conciſus ei Thraſymachus minutis numeris uideretur,& Gorgias,qui tamen primi traduntur arte quadam uerba iunxiſſe, Thucydides autem præfractior,nec ſatis (ut ita dicam) rotundus,primus inſtituit dilatare uerbis,& mollioribus numeris explere ſententias.in quo cum doceret eos,qui partim in dicendo, partim in ſcribendo principes extiterunt; domus eius officina habita eloquentiæ eſt. Itaque ut ego cum à noſtro Catone laudabar, uel reprehendi me à cæteris facilè patiebar,ſic Iſocrates uidetur teſtimonio Platonis aliorum iudicia debere cōtemnere. Eſt enim, ut ſcis, quaſi in extrema pagina Phædri his ipſis uerbis loquens Socrates, Adoleſcens etiam nūc ô Phædre Iſocrates eſt. Sed quid de illo augurer, lubet dicere. Quid tandem, inquit ille? Maiore mihi ingenio uidetur

eſſe,

eſſe, quàm ut cum orationibus Lyſiæ comparetur: præterea ad uirtutem maior indoles: ut minimè mirum futurum ſit, ſi cum ætate proceſſerit, aut in hoc orationum genere, cui nũc ſtudet, tantum quantum pueris, reliquis præſtet omnibus, qui unquam orationes attigerunt: aut ſi contentus his non fuerit, diuino aliquo animi motu maiora concupiſcat. Ineſt enim natura philoſophia in huius uiri mente quædam. Hæc de adoleſcente Iſocrate Socrates auguratur, at ea de ſeniore ſcribit Plato, & ſcribit æqualis, & quidem exagitator omniũ Rhetorum hunc miratur unum. Me autem, qui Iſocratem non diligunt, unà cum Socrate, & Platone errare patiantur.

Succeſsit Iſocrates) *Ex decem qui uno tempore fuerunt Athenis oratoribus unus: quanquam rhetor potius, quàm orator dicendus uideatur.* Laudatur) *Quia omnes dicendi ueneres conſectatus eſt.* Thucydides autem Præfractior) *Quod nimia breuitas facere compulit.* Nec ſatis (ut ita dicam) rotundus) *Quia ut rotunda figura capaciſsima omnium eſt, ita abſoluta undiq;, cui nihil deeſt: ita oratio cui nihil deeſt, nihilq; ſuperfluit, rotunda nuncupatur.* Primus inſtituit dilatare uerbis) *De Iſocrate loquitur.* Et mollioribus numeris) *Quia ſunt & aſperiores, ſicut & uoces.* Domus eius officina habita eloquentiæ eſt) *Itaq; & in Bruto inquit, Extitit igitur iam ſenibus illis, quos paulo antè diximus, Iſocrates (cuius domus cunctæ Græciæ, quaſi ludus quidam patuit, atq; officina dicendi) magnus orator, & perfectus magiſter: quanquã forenſi luce caruit, intráq; parietes aluit eam gloriam, quam nemo in eo quidem iudicio eſt poſtea conſecutus. Is & ipſe ſcripſit multa præclare, & docuit alios: & cum cætera melius, quàm ſuperiores, tum primus intellexit etiam in ſoluta oratione, dum uerſum effugeres, modum tamẽ & numerum quendam oportere ſeruari. ante hunc enim, uerborum quaſi ſtructura, & quædam ad numerum concluſio nulla erat: aut ſi quando erat, non apparebat eam dedita opera eſſe quæſitam. Quintilianus porrò, Iſocrates, inquit, in diuerſo genere dicendi nitidus, & comptus, & palæſtræ, quàm pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi ueneres ſectatus eſt: nec immerito. auditorijs enim ſe, non iudicijs comparat, inuentione facilis, honeſti ſtudioſus: in compoſitione adeò diligens, ut cura eius reprehendatur,* In extrema pagina Phædri) *Qui dialogus de Pulchro inſcribitur. Phædrum à ſuo appellauit diſcipulo.* Socrates auguratur) *Id eſt, prædiuinat, ac coniectatur.*

Dulce igitur orationis genus, & ſolutum, & effluens, ſententijs argutum, uerbis ſonans eſt in illo epidictico genere,

quod

quod diximus proprium ſophiſtarum, pompæ quàm pugnę aptius, gymnaſijs & palæſtræ dicatum, ſpretum & pulſum foro. Sed quòd educata huius nutrimentis eloquentia, ipſa ſe poſtea colorat, & roborat: non alienum fuit de oratoris quaſi incunabulis dicere. uerum hæc ludorũ, atque pompæ: nos autem iam in aciem, dimicationemque ueniamus.

In illo epidictico genere) *Vt ſuprà diximus, demonſtratiuo.* Proprium ſophiſtarum) *Qui ſe ad laudandum, uituperandumq; ſolum exercuere.* Gymnaſijs) *Quòd nuda in palæſtra eſſent corpora, perfuſaq; oleo.* Palæſtræ) *Vnde & palæſtritæ, qui colluctantur in palæſtra, dicuntur.* Huius nutrimentis) *Venuſtatibus, & dicendi leporibus demonſtratiui generis.* Colorat) *Figuris diſtinguit uariantibus orationem.* Et roborat) *Sententijs.* De oratoris quaſi incunabulis) *De primordijs: unde ipſa ali eloquentia conſueuit.* In aciem, dimicationemque ueniamus) *Id eſt, iudiciale genus: in quo cum aduerſantibus nobis colluctamur, & quodammodo manus conſerimus*

Quoniam tria uidenda ſunt oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo: dicendum omnino eſt quid ſit optimum in ſingulis, ſed aliquanto ſecus, atque in tradenda arte dici ſolet. nulla præcepta ponemus, neque enim id ſuſcepimus, ſed excellentis eloquentiæ ſpeciem, & formam adumbrabimus: nec quibus rebus ea paretur, exponemus, ſed qualis nobis eſſe uideatur. Ac duo breuiter prima: ſunt enim non tam inſignia ad maximam laudem, quàm neceſſaria, & tamen cũ multis penè communia. Nam & inuenire, & iudicare quid dicas magna illa quidem ſunt, & tanquam animi inſtar in corpore, ſed propria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ. qua tamen in cauſſa eſt uacua prudentia?

Quoniam tria uidenda ſunt oratori, quid dicat) *Quod inuentionis eſt.* Et quo quidque loco) *Quod diſpoſitionis eſt.* Et quo modo) *Quod ad elocutionem pertinet.* Quid ſit optimum in ſingulis) *Vt decor ubique ſeruetur: ne quid ineptiarũ à nobis emanet.* Atque in tradenda arte) *Quam in rhetoricis præceptis exponendis memorauimus.* Neque enim id ſuſcepimus) *Subaudi, ut præcepta traderemus.* Ac duo breuiter prima) *Id eſt, Inuentionem, & diſpoſitionem.* Tanquam animi inſtar in corpore) *Quia ſicut animus corpus regit & mouet, & ut uiuat facit: ita inuentio ac iudicium totam orationem complectuntur, uimq; habere, & quaſi ſenſus faciunt.*

Sed

Sed propria magis prudentiæ,quàm eloquentiæ) *Quoniam uel inſantiſsimus quiſq; poteſt prudenter inuenire, ac de inuentis iudicare.* Quæ enim cauſa eſt uacua prudentia) *Quæ,inquit,controuerſia eſt,quæ aliqua non adminiſtretur prudentia? Alioqui non oratio:ſed inanium uerborum compoſitio.*

Nouerit igitur hic quidem orator, quem ſummum eſſe uolumus,argumentorum,& rationum locos.Nam quoniam quicquid eſt, quod in controuerſia, aut in contentione uerſetur, in eo aut ſit'ne, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur: Sit'ne,ſignis: quid ſit,definitionibus:quale ſit, recti, prauiq; partibus, quibus ut uti poſsit orator, non ille uulgaris, ſed hic excellens, à proprijs perſonis, & temporibus ſemper ſi poteſt,auocat controuerſiam.Latius enim de genere, quàm de parte diſceptare licet, ut quod in uniuerſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe.

Argumentorum,& rationum locos) *Locus,argumentorum ſedes eſt.* Et) *Pro, id eſt. nam nihil aliud eſt argumentum,quam ratio eius, quod in quæſtione poſitum eſt.De locis autem argumentorum,& qui ſint, & quo modo tractentur, in Topicis à Cicerone traditum,interprete elegantiſsimo præceptore noſtro Georgio Valla:* Nam quoniam) *Controuerſiarum nunc genera tangit,quæ tum ſtatus, tum conſtitutiones appellantur.* Quicquid in controuerſia) *Id eſt,quicquid cum aliquo controuertitur.* Aut in contentione) *Id eſt, ſiue id contentionem malis appellare.* In eo aut ſit'ne) *Cum enim quæritur,factum ſit,nec'ne:conſtitutio coniecturalis,& pariter infitialis appellatur.* Aut quid ſit) *Ac tum finitiuus, ſiue definitio ſtatus nominatur.* Aut quale ſit quæritur) *Qui ſtatus qualitatis, ſiue de ſummo genere nuncupatur:is in negotialem & iuridicialem diuiſus eſt.* Sit'ne, ſignis) *Quibus coniectura excuti ſolet:ut pro Milone contra Clodium, Vter utri fecerit inſidias.* Quid ſit,definitionibus) *Vt cum quis læſæ maieſtatis crimine accuſetur, definiendum eſt, quid ſit lædere maieſtatem.* Quale ſit, recti prauiq; partibus) *Tum enim Oratori inſpiciendum quid rectum, quid prauum, & utriuſque ſpecies tractandæ: ut cum quæritur, iure'ne Oreſtes matrem occiderit.* & à proprijs perſonis,temporibus, ſemper ſi poteſt, auocat controuerſiam. *nunquam enim Cicero probauerit prius Miloni licuiſſe Clodium occidere,quàm conſtet in uniuerſum licere omnibus inſidiatorẽ ſuum occidere:ubi perſonarum,temporum,& locorum nulla complexio eſt.*

Hæc igitur quæſtio à proprijs perſonis,& temporibus,ad uniuerſi generis orationem traducta,appellatur Theſis. In hac Ariſtoteles adoleſcentes,non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam rhetorum in utranq; partem, ut ornatius,& uberius dici poſsit, exercuit.Idemq; locos (ſic enim appellat) quaſi argumentorum notas tradidit, unde omnis in utranq; partem traheretur oratio.

A' proprijs perſonis) *Id eſt, à perſonis,de quibus in infinita quæſtione nulla fit mentio.* Et temporibus) *Nam ſi perſonæ reticentur, tempora quoq; reticeantur neceſſe eſt.* Ad uniuerſi generis orationem) *Id eſt,ad quæſtionem infinitam.* Appellatur theſis) *Id eſt,infinita quæſtio: ſiue, ut Cicero alibi, propoſitum.* Tenuiter diſſerendi) *Id eſt, acute diſputandi.* In utranq; partem) *Nam cum omnis quæſtio partem habeat negandi unam,alteram affirmandi:ut,ſit'ne mundus infinitus,nec'ne:liceat'ne inſidiatorem occidere,an non, exercitationis cauſa in utranq; partem Ariſtoteles diſcipulis ſuis ſuggerebat argumenta, non anguſtè & preſſe diſputandi, ut ſolent philoſophi: ſed copioſe,ut oratores.* Idemq; locos) *Idemq; in Topicis.* Vnde omnis) *Siue ad affirmandum,ſiue ad negandum.*

Facile igitur hic noſter (non enim declamatorem aliquem de ludo,aut rabulam de foro,ſed doctiſsimum,& perfectiſsimum quærimus)quoniam loci certi traduntur,percurret omneis,utetur aptis generatim, diſcet ex quo emanant etiam qui communes appellantur loci. Nec uero utetur imprudenter hac copia:ſed omnia expendet,& ſeleget. Non enim ſemper,nec in omnibus cauſsis, ex ijſdem eadem argumentorum momenta ſunt.

Hic noſter) *Quem inſtituimus declamatorem: qui ficta & umbratili utitur eloquentia themate propoſito.* De ludo) *Id eſt, ſchola, cum ſe apud rhetorem exercet.* Rabulam de foro) *Id eſt,aduocatum,patronumq; cauſarum.* Certi loci) *Cauſæ cuilibet accommodati:ut apud ipſum Ciceronem in Topicis eſt uidere.* Generatim dicat) *Genus complectatur ipſum,id eſt, infinitam quæſtionē,quā theſin uocāt Græci.* Ex quo emanant etiam qui communes appellantur loci) *Qui ideo communes dicti,quòd in omni cauſa ſimili eis uti poſsimus:ut contra ſacrilegum,contra furem.Eorum autem tractatio præcipua eſt,poſtquam confirmauerimus noſtra,& confutauerimus aliena:id eſt,poſt reprehēſionem,& ante epilogum.* Omnia expendet) *Quæ*

quibus

quibus conueniant locis. Et ſeleget) *Quæ argumenta quæſtioni, quàm tractamus, maxime conueniant, & quæ non.* Ex ijſdem) *Subaudi, locis.*
Argumentorum momenta ſunt) *Rationum pondera, inquit, in omnibus cauſis, non ex eiſdem ſemper locis eruuntur: ſed alij alijs magis congruunt.*

Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet ſolum quid dicat, ſed etiam expendet. Nihil enim feratius ingenijs, his præſertim, quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed ut ſegetes fœcundæ, & uberes, non ſolum fruges, uerum herbas etiam effundunt inimiciſsimas frugibus, ſic interdum ex illis locis aut leuia quædam, aut cauſsis aliena, aut non utilia gignuntur. quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Alioqui quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis? ut molliet dura? aut occultabit quæ dilui non poterunt, atque omnino opprimet, ſi licebit, aut abducet animos, aut aliud afferet, quod oppoſitum probabilius ſit, quàm illud quod obſtabit? Iam uerò ea quæ inuenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id ſecundum erat de tribus. Veſtibula nimirum honeſta, aditusq́ ad cauſam faciet illuſtres: cumq́ animos prima aggreſsione occupauerit, infirmabit, excludetq́ contraria: de firmiſsimis alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitq́ leuiora.

Sed etiam expendet) *Id eſt, examinabit, ſecum diu uolutabit quid cuique quæſtioni maxime cõueniat.* Quæ diſciplinis exculta ſunt) *Nam cũ ad diſciplinas accedunt ingenia, undiq; res abundant: nec deeſſe copia in dicendo poteſt.* Sed ut ſegetes fœcundæ) *Elegans & faceta ſimilitudo, feracibus & doctis collata ingenijs.* Ex illis locis) *Aſſumptis de uarijs diſciplinis.* Leuia quædam) *Id eſt, friuola, frigidáq;, aut parui momenti.* Delectus magnus adhibebitur) *Subaudi, qui quibus conueniant locis.* Vt molliet dura) *Fugienda, ſi quidem dura locutio eſt, id eſt, ubi rem uerba non conſequuntur.* Aut occultabit quæ dilui non poterunt) *Hoc eſt, argumenta aduerſariorum, quæ confutari non poterunt, in noſtra argumenta obuoluentur: ut pariter cum alijs reſponſum uideatur, cum tamen id nõ fecerimus.* Aut abducet animos) *Id eſt, in aliam reuocabit mentes audientium ſententiam.*
Aut aliud afferet) *Si modo id refellere non poterit, proferet aliud.*
Quod oppoſitum probabilius ſit) *Quàm quod propoſuerit.* Iam uero ea quæ inuenerit, qua diligẽtia collocabit) *Nõ ſatis eſt enim optima*

inueniſſe, niſi ea diligenter collocemus. nam niſi digeramus ea ſuis, opportuniſq; locis, erit quemadmodum qui ſupellectilem habet pulcherrimam, & eam ſuo tempore, ac loco promere neſcit: aut in aceruum congeſtam profert, ut ſpeciem nullam præ ſe ferat nobilem. Quoniam id ſecundum erat de tribus) *Dictum ſiquidem ſuprà eſt, tria potiſsimum conſiderari oportere, inuentionem, ſecundo loco diſpoſitionem, tertio elocutionem.* Veſtibula) *Id eſt, primos ad cauſam acceſſus.* Honeſta) *Honorem ac copiam præ ſe ferentia.* Prima aggreſsione occupauerit) *Ideò prima argumenta ualidiora, probabilioraq; eſſe oportet.* Infirmabit, excludetq; contraria) *Quæ ab aduerſarijs illata fuerint.* Alia prima ponet, alia poſtrema) *Nam debiliora in medio collocabit: quoniam prima oppugnant, ultima in auribus audientium relinquuntur: media uero, utrinq; concluſa non apparent: ut in acie inſtructa fieri ſolet, in prima fronte acres bello: in ultima ſubſidiarij milites collocantur: in media autem acie cohortes, in quibus ſpes aut nulla, aut perpauca eſt.* Inculcabitq; leuiora) *In medio loco infarciet.*

Atq; in primis duabus dicendi partibus qualis eſſet, ſummatim breuiterq; deſcripſimus. Sed ut antè dictum eſt, in his partibus, etſi graues, atq; magnæ ſunt, minus & artis eſt, & laboris. Cum autem quid, & quo loco dicat, inuenerit, illud eſt longè maximum, uidere quonam modo. Scitum eſt enim quod Carneades noſter dicere ſolebat, Clitomachum eadem dicere, Carneadem autem eodem etiam modo dicere. Quòd ſi in Piloſophia tantum intereſt quemadmodum dicas, ubi res ſpectatur, non uerba penduntur: quid tandem in cauſsis exiſtimandum eſt, quibus totis moderatur oratio? Quod quidem ego Brute ex tuis literis ſentiebam, non te id ſcitari, qualem ego in inueniendo, & in collocando ſummum eſſe oratorem uellem: ſed id mihi quærere uidebare, quod genus ipſius orationis optimum iudicarem.

In primis duabus dicendi partibus) *Inuentione, & diſpoſitione.* Videre quonam modo) *Id eſt, quanam præditum eloquentia eſſe conueniat.*

Clitomachum ea dicere) *Id eſt, quæ cauſa exigeret.* Carneadem eodem etiam modo) *Quo res ipſa dicenda fuerit.* Quòd ſi in philoſophia tantum intereſt) *Nam philoſophi fuere ambo, Clitomachus inquam, & Carneades.* Vbi res ſpectatur) *Sententia conſideratur.* Quibus totis moderatur oratio) *Moderor huic rei dicimus, ut hic: & hanc rem, ut ipſe pro Flacco: ut, Omnia uerba moderatur.*

Rem

Rem difficilem, dij immortales, atq; omnium difficilimam. Nam cum eſt oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, ut ſequatur quocunq; torqueas: tum & naturæ uariæ, & uoluntates, multum inter ſe diſtantia effecerunt genera dicendi. Flumen alijs uerborum, uolubilitasq; cordi eſt, qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Diſtincta alios, & interpuncta interualla, moræ, reſpirationesq; delectant. Quid poteſt eſſe tam diuerſum? tamen eſt in utroq; aliquid excellens. Elaborant alij lenitate, & æquabilitate, & puro quaſi quodã, & candido genere dicendi. Ecce alij duritatem, & ſeueritatem quandam uerbis, & orationis quaſi mœſtitiam ſequuntur, quodq; paulo antè diuiſimus, ut alij graues, alij tenues, alij temperati uellent uideri; quot orationum genera eſſe diximus, totidem oratorum reperiuntur. Et quoniam cœpi iam cumulatius hoc munus augere, quàm à te poſtulatum eſt: tibi enim tantum de orationis genere quærenti, reſpondi etiam breuiter de inueniendo, & collocando: ne nunc quidẽ ſolum de orationis modo dicam, ſed etiam de actionis, ita prætermiſſa pars nulla erit: quandoquidem de memoria nihil eſt hoc loco dicendum, quæ communis eſt multarum artium.

Rem difficilem, dij immortales) *Quoniam non de inuentione & diſpoſitionẽ tradi tibi præcepta expoſtulas, quæ peruulgata: ſed quod remotiſſimum eſt, longeq; difficilimum: ut, optimi oratoris tibi famam uerbis depingam.*

Qui ponunt in orationis electione eloquentiam) *Id eſt, qui putant facundiam eſſe in delectu orationis.* Alios, & interpuncta interualla, moræ, reſpirationesq; delectant) *Vt cæſim, membratimq; loqui, quàm ſimplici periodo malint.* Quid poteſt eſſe tam diuerſum) *Quàm flumen uolubilitatemq; uerborum amare, & interpuncta interualla, moras?* Tamen eſt in utroq; aliquid excellens) *In ſuo, inquit, genere eſt aliquid etiam quod emineat. Alij temperati uellent uideri inter graues, & tenues medij.* Quot orationum genera) *Quæ tria eſſe diximus: grande, tenuè, medium.* De actionis) *Subaudi, modo: hoc eſt, quemadmodum pronuntiare conueniat.*

Quo modo autem dicatur, id eſt in duobus, in agendo, & in eloquendo. Eſt enim actio quaſi corporis quædam eloquentia, cum conſtet è uoce, atque motu. Vocis mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui maximè uoce commouentur.

Itaq; ille perfectus, quem iamdudum noſtra indicat oratio, utcunq; ſe affectum uideri, & animum audientis moueri uolet, ita certum uocis admouebit ſonum, de quo plura dicerem, ſi præcipiendi tempus eſſet, aut ſi tu hoc quæreres. dicerem etiam de geſtu, cum quo iunctus eſt uultus: quibus omnibus dici uix poteſt, quantum interſit quemadmodum utatur orator. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ ſæpe fructum tulerunt, & diſerti deformitate agendi multi infantes putati ſunt. Vt iam non ſine cauſſa Demoſthenes tribuerit, & primas, & ſecundas, & tertias actioni. Si enim eloquentia nulla ſine hac, hæc autem ſine eloquentia tanta eſt, certè plurimum in dicendo poteſt.

Quomodo autem dicatur) *Qua ratione facundi loquantur.* Atq; motus) *Totius quidem corporis.* Totidem ſunt, quot animorum) *Miſerabilium, miſerabiles: fictorum, fictæ: iratorum, iratæ: & id genus alia.*

Cum quo iunctus eſt uultus) *Qui faciei forma quædam, & hypocriſis eſt rei, de qua agitur, accommodata.* Nam & infantes actionis dignitate) *Infantem aliquando ad inanimata referimus: ut cum ait Horatius, Infantes ſtatuas. aliquando ad animata, ſed bruta: ut apud Pliniũ, Eſt (inquit in* XXIX. *naturalis hiſtoriæ) uermiculus in lingua canum, qui uocatur à Græcis litta: quo exempto infantibus catulis, nec grauidi fiunt, nec faſtidium ſentiunt. Aliquando infantem puerum dicimus, quòd fari neſciat, id eſt, uerba, quæ intelligi poßint, explicare: idq; propter nimiam adhuc teneram ætatem. Deniq; infantem minime facundum, ſicut hic Cicero.* Vt iam non ſine cauſa Demoſthenes tribuerit & primas, & ſecundas, & tertias actioni) *Nam rogatus iterum ac tertio quid in oratore potißimũ eſſet: reſpondit, Pronuntiatio: nam ea actio etiam dicitur. Nam, quemadmodũ Quintilianus inquit, Demoſthenes quid eſſet in toto dicendi opere primum interrogatus, pronuntiationi palmam dedit, eidemq; ſecundum, ac tertium locum, donec ab eo quæri deſineret, ut eam uideri poſſet non præcipuam, ſed ſolam indicaſſe.*

Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, & contenta uoce atrociter dicere, & ſummiſſa leniter, & inclinata uideri grauis, & inflexa miſerabilis. Mira eſt enim quædam natura uocis, cuius quidem è tribus omnino ſonis, inflexo, acuto, graui, tanta ſit, & tam ſuauis uarietas perfecta in cantibus.

Contenta

Contenta uoce) *Quaſi compreſſa:nam ita ſit truculentior.* Inflexo) *Qui fit ex acuto, & graui:ideo etiam inflexus uocitatur.* Acuto, graui) *Nam tot ſunt accentuum genera:& tot apud muſicos uetuſtiſſimos fuere toni, Phrygius, Dorius, Lydius, qui has uoces exprimebant:inde ad tredecim uſque ſecundum Ariſtoxenum: ſecundũ uero Ptolemæum, qui Ariſtoxenũ carpit, octo.*

Eſt autem in dicendo etiam quidam cantus obſcurior, non hic è Phrygia, & Caria Rhetorum epilogus penè canticum: ſed ille quem ſignificat Demoſthenes, & Aeſchines, cũ alter alteri obijcit uocis flexiones. Dicit plura etiam Demoſthenes, illumq́ ſæpe dicit uoce dulci, & clara fuiſſe. In quo illud etiam notandum mihi uidetur ad ſtudium perſequendæ ſuauitatis in uocibus. ipſa enim natura quaſi modularetur hominum orationem, in omni uerbo poſuit acutam uocem, nec una plus, nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam, quo magis naturam ducem ad aurium uoluptatem ſequatur induſtria. Ac uocis quidem bonitas optanda eſt(non eſt enim in nobis)ſed tractatio, atq; uſus in nobis. Ergo ille princeps uariabit, & mutabit, & omnis ſonorũ tum intendẽs, tum remittens perſequeť gradus; idẽq́ motu ſic uteť, nihil ut ſuperſit in geſtu.

Non hic è Phrygia, & Caria) *Quem Græci ut ululantem, ita barbarum dixerunt:& Caras, barbarophonos Homerus appellauit.* In omni uerbo poſuit acutam uocem) *Non equidem omne uerbum acutam habet uocem: ſed hoc dicit, In omni genere uerborum, acuta inuenitur uox, in monoſyllabo, ut eſt nux: in diſſyllabo, ut bonus: in triſyllabo, ut Tullius: in tetraſyllabo, ut Tulliolus: ac ita deinceps.* Nec una plus) *Nam ſi dictio unam habet acutam uocem, plures acutas habere non poteſt, & ne quidem flexam ullam. idem de flexa intelligendum. at de graui non idem dicere poſſumus. Vbicunq; enim acuta, aut flexa non eſt, ibi ſit grauis neceſſe eſt. In una tantum ſyllaba, eſt arſis: in reliquis, eſt theſis omnibus.* Nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam) *Nam raro ultimum tenet locum tam flexa, quàm acuta uox. penultimum autem, flexa ſemper. acuta autem, & penultimum & antepenultimum. antè uero, nunquam: ſed grauis tantum.* Non eſt in nobis) *Potius optare, quàm uendicare nobis bonam uocem poſſumus* Sed tractatio) *Subaudi, in nobis eſt. Nam tractando ipſam, poſſumus efficere meliorem.* Intendens) *Id eſt, exacuens.* Tum remittens) *Grauans, uel inflectens.* Nihil ut ſuperſit in geſtu) *Ne quid in motu corporis ſit nimium, ac redundet.*

Status erectus,& celſus,rarus inceſſus,nec ita longus:excurſio moderata,eaq; rara,nulla mollitia ceruicum,nullæ argutiæ digitorum,non ad numerum articulus cadens,trunco magis toto ſe ipſe moderans, & uirili laterum flexione, brachij proiectione in contentionibus, contractione in remiſsis. Vultus uerò,qui ſecundum uocem plurimum poteſt,quantam affert tum dignitatem,tum uenuſtatem:in quo cum effeceris ne quid ineptum, aut uultuoſum ſit,tum oculorum eſt quædam magna moderatio. Nam ut imago eſt animi uultus, ſic indices oculi:quorum & hilaritatis,& uiciſsim triſtitiæ modum res ipſæ,de quibus agetur,temperabunt.

Rarus inceſsus) *Pedum antè commotio.* Excurſio) *Pedum celeris commotio.* Nulla mollitia ceruicum) *Ne ceruix molliter proclinetur.* Nullæ argutiæ digitorum) *Eleuationes ſurſum,ac deorſum: antè, & ponè.*

Non ad numerum articulus cadens) *Ne digitorum quidem articuli ad numerandũ inflectantur.* Trunco magis toto ſe ipſe moderans) *Quod & Quintilianus de pronuntiatione ipſe quoq; commonet,ut totius corporis uirilis motus ſit.* Brachij proiectione) *Vbi quid concitatius pronuntictur.* Qui ſecundum uocem) *Id eſt,ſecundo loco, poſt uocem uultus præcellit.* Aut uultuoſum) *Id eſt,uultus animi expreſsione. moderatum enim uultus motum eſſe decet.* Vt imago eſt animi uultus) *Nam inde enim nomen habet. à uoluntate ſiquidem eſt appellatus.* Sic indices oculi) *Id eſt, ita mentem oſtendunt tum ſedatam,tum perturbatam,aut moderatis affectibus commotam.*

Res ipſæ,de quibus agetur) *Quoniam ipſæ res præſcribent, quales nos eſſe conuenit.*

Sed iam illius perfecti oratoris,& ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt:quem hoc uno excellere,id eſt,oratione, cætera in eo latere,indicat nomẽ ipſum.Non enim inuentor, aut compoſitor, aut actor, hæc complexus eſt omnia, ſed & Græce ab eloquendo ῥήτωρ, & Latine eloquens dictus eſt. Cæterarum enim rerũ quæ ſunt in oratore, partem aliquam ſibi quiſq; uendicat:dicendi autem,id eſt,eloquendi,maxima uis ſoli huic conceditur.Quanquam enim & philoſophi quidam ornate locuti ſunt, ſiquidem & Theophraſtus diuinitate loquendi nomen inuenit, & Ariſtoteles Iſocratem ipſum laceſsiuit, & Xenophontis uoce muſas quaſi locutas ferunt,

& longe

& longe omnium, quicunq; ſcripſerunt, aut locuti ſunt, extitit & grauitate princeps Plato: tamen horum oratio neque neruos, neque aculeos oratorios, ac forenſes habet. Loquuntur cum doctis, quorum ſedare animos malũt, quàm incitare: ſiquidem de rebus placatis, ac minime turbulentis docendi cauſſa, non capiendi loquuntur: ut in eo ipſo quòd delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quàm neceſſe ſit, facere uideantur.

Hoc uno excellere) *Id eſt, oratione. Nam ab oratione, orator eſt appellatus: tametſi Plutarchus in problematis ἀπὸ τῆς ὁρμῆς, id eſt, à concitatione tum animi, tum orationis dictum putet.* Cætera) *Quæ ſunt inuentionis, diſpoſitionis, pronuntiationis, memoriæ: quæ in oratoris nomine omnia occultantur.* Non enim inuentor, aut compoſitor) *Id eſt, qui quæ inuenit, dirigit.* Aut actor) *Id eſt, pronuntiator.* Complexus eſt omnia) *Sicut orator.* Sed & Græce ab eloquendo rhetor) *Nam à tertia perſona præteriti paßiui, quæ eſt εἴρηται, id eſt, dictum cum facundia eſt, fit rhetor: Latine, inquit Cicero, eloquens ualet, tametſi rhetora nos dicamus, qui rhetoricam docet.* Cæterarum enim rerum) *Inuentionis, diſpoſitionis, memoriæ, pronuntiationis.* Siquidem & Theophraſtus diuinitate loquendi) *Siquidem θεός deus: & φράσις, locutio Latine dicitur.* Et Ariſtoteles Iſocratem ipſum laceſsiuit) *Philoſophus oratorem prouocauit.* Quorum ſedare animos malunt) *Id eſt, argumentis & ratione mitigare.* Quam incitare fide) *Fidem faciendo.* Docendi cauſa) *Non mouendi, ut oratores.* Plus nonnullis, quàm neceſſe ſit, facere uideantur) *Id eſt, non tam docendi cauſa dicere uideantur, quàm fallendi.*

Ergo ab hoc genere non difficile eſt hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, ſecernere. Mollis eſt enim oratio philoſophorũ, & umbratilis, nec ſententijs, nec uerbis inſtructa popularibus, nec iuncta numeris, ſed ſoluta liberius, nihil iratũ habet, nihil inuidũ, nihil atrox, nihil mirabile, nihil aſtutũ, caſta, uerecunda, uirgo incorrupta quodãmodo. itaq; ſermo potius, quàm oratio dicit̃. Quanquã enim omnis locutio oratio eſt, tamẽ unius oratoris locutio hoc ꝓprio ſignata noĩe eſt.

Ab hoc genere) *Subaudi, philoſophico.* Nec iuncta numeris) *Non numeroſa, id eſt, rhythmica: ut oratorum, de qua mox abunde dicetur.* Itaq; ſermo potius) *Quo inter nos ſermocinantes utimur.*

Sophiſtarum, de quibus ſuprà dixi, magis diſtinguenda ſimilitudo uidetur, qui omnes eoſdem uolunt flores, quos adhibet orator in cauſsis,perſequi.Sed hoc differunt, quòd ſit his propoſitum non perturbare animos, ſed placare potius,nec tam perſuadere, quàm delectare: & apertius id faciunt,quàm nos,& crebrius, concinnas magis ſententias exquirunt,quàm probabiles:à re ſæpe diſcedunt, intexunt fabulas,uerba apertius transferunt,eaq; ita diſponunt,ut pictores uarietatem colorum:paria paribus referunt,aduerſa contrarijs,ſæpiſsimeq; ſimiliter extrema definiunt.

Sophiſtarum, de quibus ſuprà dixi) *Ita enim à Græcis dicuntur, qui iuuenes præcepta docent rhetorica.* Quod cum ſit his propoſitum) *Cum,inquit,ſibi ſophiſtæ in declamationibus,uel,quemadmodum Iſocrates ſcribit.* Non perturbare animos, ſed placare) *Intexunt fabulas delectandi cauſa:ut de laudibus Helenæ fecit Iſocrates.* Paria paribus referunt) *Vtuntur eis figuris, quæ paraſia appellantur, de quibus mox dicetur.* Aduerſa contrarijs) *Quæ anthitheta uocant.* Sæpiſsimeq; ſimiliter extrema definiunt) *Quæ dicunt homœoteleuta.*

Huic generi hiſtoria finitima eſt, in qua & narrat̃ ornate, & regio ſępe,aut pugna deſcribitur:interponunt̃ etiã conciones,& hortationes. ſed in his tracta quædam,& fluens expetitur,non hæc contorta & acris oratio.Ab his non multo ſecus,quàm à poëtis hæc eloquentia,quam quærimus,ſeuocanda eſt. Nam etiam poëtæ quæſtionem attulerunt, quidnam eſſet illud,quo ipſi differrent ab oratoribus. numero maxime uidebatur antea,& uerſu:nunc apud oratores iam ipſe numerus increbruit. Quicquid eſt enim,quod ſub aurium menſuram aliquam cadit,etiam ſi abeſt à uerſu(nam id quidem orationis eſt uitium) numerus uocatur, qui Græcè ῥυθμὸς dicitur.Itaq; uideo uiſum eſſe nonnullis,Platonis, & Democriti locutionem,etſi abſit à uerſu,tamen quòd incitatius feratur, clariſsimis uerborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quàm comicorum poëtarum, apud quos, niſi quòd uerſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſsimile ſermonis.nec tamẽ id eſt poëtæ maximũ,etſi eſt eò laudabilior,

quòd

quòd uirtutes oratoris perſequitur, cum uerſu ſit aſtrictior. Ego autem etiam ſi quorundam grandis, & ornata uox eſt poëtarum: tamen in ea cum licentiam ſtatuo maiorem eſſe, quàm in nobis, faciendorũ, iungendorumq́ uerborum: tum etiam nonnullorum uoluptati uocibus magis, quàm rebus inſeruiunt. Nec uerò ſi quid eſt unum inter eos ſimile (id autem eſt iudicium, electioq́ uerborum) propterea cæterarum rerum diſsimilitudo intelligi non poteſt. ſed id nec dubium eſt, etſi quid habet quæſtionis, hoc tamen ipſum ad id quod propoſitum eſt, non eſt neceſſarium.

*Tria ſpatioſe percurrens) *Nam & tractus, regio, ſpatiumq; nominatur.* Non hæc contorta) *Vibrata, & inflammata: quæ proprie oratorum eſt.* Ab his non multo ſecus, quàm à poëtis) *Hoc dicit, Non magis oratori uitanda poëtæ eloquentia in dicendo, quam hiſtorici eſt. Siquidem hiſtoricorum eloquentia proxime ad poëtas accedit.* Apud oratores iam ipſe numerus increbruit) *Nam non pedum modo compoſitione duorum, aut trium clauſulæ clauduntur: ſed integri aliquando uerſus Iambici in ſoluta oratione inueniuntur: quãuis id minime laudabile ſit: ideo ſubiungit, Etiamſi abeſt à uerſu.* Numerus uocatur qui Græce rhythmos dicitur) *Definitur autem à Græcis hoc modo:* ῥυθμὸς δὲ ἐστι χρόνος καταμετρητὸς κινήσεως γενομένης ποιᾶς τινος. *Auguſtinus in tertio de arte muſica, Latine, inquit, numerus: Græce rhythmus nominatur. quod uero illis metrum, à Latinis menſio, uel menſura dici poteſt. Sed quoniam hæc apud nos nomina late patent: & cauendum eſt ne ambigue loquamur: commodius utimur Græcis. quoniã illud pedibus certis prouoluitur: peccaturq́; in eo ſi pedes diſſoni miſceãtur, recte appellatus eſt rhythmus, id eſt, numerus, ſed quia ipſa prouolutio nõ habet modũ: & neq; ſtatutũ eſt in quo pede finis aliquis emineat propter aliquã menſurã continuationis, nõ debuit metrũ uocari. hoc autẽ utrunq; habet. nam & certis pedibus curritur, & certo terminatur modo. itaq; nõ ſolũ metrum propter inſignem finem, ſed rhythmus etiã metrũ eſt. rhythmi enim nomen in muſica uſq; adeo late patet, ut hæc tota pars eius, quæ ad (diu) & ad (non diu) pertinet, rhythmus nominata ſit. Cum igitur & longitudinum, & breuitatum multitudinem in fine in primis clauſularum attendit orator, id numerum appellauit.* Niſi quòd uerſiculi ſunt) *Subaudi Iambici. uerſiculos autem ideo per diminutionem uocauit, quòd mutua reſponſa breuiſſima aliquando eſſe neceſſe ſit.* Quòd uirtutes oratoris perſequitur) *Quoniam exprimit ſermones, ut orator, quotidianos.* Cum uerſu ſit aſtrictior) *Quatenus uerſu comicus utitur: orator autem minime.* Licentiam

ſtatuo maiorem eſſe) *Quoniam poëtæ translationibus, reliquiſq; figuris, nouationeq; uerborũ, & antiquitate liberius utuntur, quàm faciat orator.* Vocibus magis, quàm rebus inſeruiunt) *Quoniam magis ad uoluptatem aucupandam inuentum poëma eſt, quàm ad res explicandas.* Necuero ſiquid eſt) *Hoc dicit, Nec ſi modo inter poëtam, & oratorem ſimilitudo eſt aliqua, id erit iudicium, & delectus uerborum: ſiquidem aliter iudicat, ac aliter uteruis deligit uerba, quàm alter.*

Quis eloquens sit

Seiunctus igitur orator à philoſophorum eloquentia, à ſophiſtarum, ab hiſtoricorum, à poëtarum, explicandus eſt nobis, qualis futurus ſit. Erit igitur eloquens (hunc enim autore Antonio quærimus) is qui in foro, cauſsiſq; ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare neceſsitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere uictoriæ. nam id unum ex omnibus ad obtinendas cauſſas poteſt plurimum. Sed quot officia oratoris, tot ſunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, uehemens in flectendo: in quo uno uis omnis oratoris eſt. Magni igitur iudicij, ſummę etiam facultatis eſſe debebit moderator ille, & quaſi temperator huius tripertitæ uarietatis. Nam & iudicabit quid cuique opus ſit: & poterit, quocunq; modo poſtulabit cauſſa, dicere.

Seiunctus igitur) *Alia eſt ergo qua utitur tum philoſophus, tum ſophiſta, tum hiſtoricus, tũ poëta: & alia qua orator utitur eloquẽtia.* Qui in foro, cauſiſq; ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat *Orator, inquit, erit, qui in iudicijs forenſibuſq; cõtrouerſijs uerſabitur: ita ut quæ dicat probet, id eſt doceat, ut oblectet, ut flectat, id eſt, moueat. Docere, debitũ eſt: delectare, honorarium: flectere uero neceſſarium: alioqui perſuadere non poterit: ideo ſubiungit. Nam id unum ex omnibus ad obtinendas cauſas plurimũ ualet.* Subtile in probando) *Tenui enim filo, ac ſubtili in argumentationibus utimur.* Modicum in delectando) *Temperato, inquit, & illo mediocri charactere utimur, dum uolumus oblectare.* Vehemens in flectendo) *Cum mouere uolumus, grandiloquo utimur.* In quo uno uis omnis oratoris eſt) *Quoniam in eo orator uires dicendi ſuas in primis oſtendit. Siquidem hic character ſolius oratoris eſſe facile comprobatur: cum cæteri etiam aliorum poſſint eſſe ſcriptorum.*

Sed eſt eloquentiæ, ſicut reliquarum rerum, fundamen-

tum

tum ſapientia, ut enim in uita, ſic in oratione nihil eſt difficilius, quàm quid deceat uidere. πρέπον appellant hoc Græci, nos dicamus ſanè decorum, de quo præclarè, & multa præcipiuntur, & res eſt cognitione digniſsima. Huius ignoratione non modo in uita, ſed ſæpiſsime & in poëmatis, & in oratione peccatur. Eſt autem quid deceat oratori uidendũ, non in ſententijs ſolũ, ſed etiam in uerbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis autoritas, non omnis ætas, nec uero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut uerborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum: ſemperq́ in omni parte orationis, ut uitæ, quid deceat, eſt conſyderandum: quod & in re de qua agitur, poſitum eſt, & in perſonis & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt.

Sed eſt eloquentiæ, ſicut & reliquarum rerum, fundamentum ſapientia) *Omnium enim ſcientiarum, atq; artium fundamentum, eſt ſapere: itaque & Horatius, Scribendi rectè, ſapere eſt, & principium, & fons: alioqui uerborum ille tinnitus poſtrepentis auiculæ ſonus, potius quàm oratio humana eſſe uideatur, neceſſe eſt.* πρέπον appellant hoc Græci) *Quod enim Latini decorum, Græci prepon uocant.* Sed ſæpiſsime, & in poëmatis) *Hæc eſt Latina terminatio nominum in a terminantium Græcorum tertiæ declinationis autore Phoca & Diomede: ac ueteres eleganter autores omnes ita locuti comperiuntur, quidquid dicat Priſcianus.*

Itaque hunc locum longe, & late patentem philoſophi ſolent in officijs tractare, non cum de recto ipſo diſputant: nam id quidem unum eſt: grammatici in poëtis, eloquentes in omni & genere, & parte cauſſarum. Quàm enim indecorum eſt, de ſtillicidijs cum apud unum iudicem dicas, ampliſsimis uerbis, & locis uti communibus: de maieſtate uerò Populi Romani ſummiſſe, & ſubtiliter? Hic genere toto. at perſona alij peccant, aut ſua, aut iudicum, aut etiam aduerſariorum, nec re ſolum, ſed ſæpe etiam uerbo: etſi ſine re nulla uis uerbi eſt, tamen eadem res ſæpe aut probatur, aut reijcitur alio, atq; alio elata uerbo. In omnibusq́ rebus uidendum eſt quatenus. etſi enim ſuus cuique modus eſt, tamen magis offendit nimium, quàm parum. In quo Apelles pictores quoque eos

peccare dicebat, qui non ſetirent, quid eſſet ſatis.

Philoſophi ſolent in officijs tractare) *Ad ipſos enim pertinet, quid in tota uita facere, ac loqui deceat, diſſerere: quod oratores quoq; tractare conſueuerunt: ſicut ad Dæmonicum Iſocrates.* Grammatici in poetis) *Grammatici certe Critici prius dicti: quòd eorum munus adhiberetur in poetis hiſtoricisq; iudicandis.* Eloquentes in omni genere, & parte cauſarum) *Ita, inquit, eloquentis uiri decorum eſt inſpicere, & in omni genere cauſarum, parteq; cauſarum quid deceat, & quid non deceat.* Quàm enim indecorum) *Exemplo docet ubi oratori indecorum fuerit.* De ſtillicidijs) *Ac cæteris humilibus, ut ſtillicidia: ſicut ſunt de mænianis, perſectis parietibus, cõmunibus aquis, pluuijs, reliquisq; id genus magnifice, ac copioſe dicere.* De maieſtate uero Populi Romani ſummiſsius, & preſsius) *Subtiliter, ut generi infimo conuenit.* Perſona peccant) *Cum non ſeruant perſonæ decorum.* Videndum quatenus) *id eſt, inſpiciendum quicquid agas, quouſque agendum: quia qui, ut decet, agit, is probatur: improbatur autem contrarius.* In quo Apelles) *Qui pictor inſignis de pictoribus ferre potuit ſententiam.*

Magnus eſſet locus hic Brute, quod te nõ fugit, & magnũ uolumen aliud deſyderat: ſed ad id quod agitur, illud ſatis: cum hoc decere, quod ſemper uſurpamus in omnibus dictis, & factis minimis, & maximis: cum hoc inquam decere dicimus, illud non decere, & id uſquequaque quantum ſit, appareat, in alioq; ponatur aliud que totum ſit, utrum decere, an oportere, dicas. oportere enim perfectionem declarat officij, quo & ſemper utendum eſt, & omnibus. decere, quaſi aptum eſſe conſentaneumq; tempori, & perſonæ, quod cum in factis ſæpiſsime, tum in dictis ualet, in uultu denique, & geſtu, & inceſſu. contraq; item dedecere. Quod ſi poeta fugit ut maximum uitium, qui peccat etiam cum probam orationem affingit improbo, ſtulto ue ſapientis: ſi denique pictor ille uidit, cũ immolanda Iphigenia triſtis Chalcas eſſet, mœſtior Vlyſſes, mœreret Menalaus, obuoluendum caput Agamemnonis eſſe, quoniam ſummum illum luctum penicillo non poſſet imitari: ſi denique hiſtrio quid deceat quærit, quid faciendum oratori putemus? Sed cum hoc tantum ſit, quid in cauſis, earumq; quaſi mẽbris faciat, orator uiderit. Illud quidem perſpicuum eſt, non modo partes orationis, ſed etiam cauſas totas, alias alia forma dicendi eſſe tractandas.

Vſquequaq; quantum ſit) *Id eſt, omnifariam quantum.* Etiam cum probam orationem affingit improbo) *Ideo inquit Horatius:*

Intererit multum Dauus'ne loquatur, an heros,
Maturus'ne ſenex: an adhuc florente iuuenta
Feruidus: an matrona potens, an ſedula nutrix:
Mercator'ne uagus, cultor'ue uirentis agelli:
Colchus an Aßyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Penicillo non poſſet imitari) *Quo picturarum liniamenta explicantur.*

Sequitur, ut cuiuſq; generis nota quæratur & formula, magnum opus, & arduum, ut ſæpe iam diximus: ſed ingredientibus conſyderandũ fuit, quid ageremus. nunc quidem iam quocunq; feremur, danda nimirũ uela ſunt. Ac primum informandus eſt ille nobis, quem ſolum quidam uocant Atticum. Summiſſus eſt, & humilis, conſuetudinem imitans, ab indiſertis re plus, quàm opinione differens. Itaq; eum qui audiunt, quamuis ipſi infantes ſint, tamen illo modo confidunt ſe poſſe dicere. Nam orationis ſubtilitas imitabilis quidem illa uidetur eſſe exiſtimanti, ſed nihil eſt experienti minus. Etſi enim non plurimi ſanguinis eſt, habeat tamen ſuccum aliquem oportet, ut etiam ſi illis maximis uiribus careat, ſit (ut ita dicam) integra ualetudine.

Sed nihil eſt experienti minus) *Quàm longe id difficilius eſt, acumen inquam illud in dicẽdo aſſequi, quàm arbitremur.* Integra ualetudine) *Tranſlatio à corporibus ſumpta ſanis.*

Primum igitur eum tanquam è uinculis numerorum eximamus. Sunt enim quidam (ut ſcis) oratori numeri, de quibus mox agemus, obſeruandi ratione quadam, ſed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquẽdi. ſolutum quiddam ſit, nec uagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter uideatur errare. Verba etiam uerbis quaſi coagmentare negligat. Habet enim ille tanquam hiatus concurſu uocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quàm de uerbis laborantis.

E uinculis numerorũ eximamus) *Nõ debet, inquit, humilis ſtylus numeris uinciri aliquibus.* In alio genere orationis) *In quo autẽ: dicetur poſterius*

Non ut licenter uideatur errare) *Id eſt, labi: & nullo teneri uinculo oratio uideatur.*

Verba etiam uerbis quaſi coagmentare negligat) *Coagmentata enim uidentur uerba uerbis, cum uocalium concurſu ſequens uerbum præcedens uideatur excipere: ut,* Heri iuit. *nam cum in acumine ſenſuum prona ſit oratio, non magnopere cura eſt compoſitionis, modo ſit ſana minimeq́; inculta oratio.*

Sed erit uidendum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatioq́ uerborum. Illa enim ipſa contracta, & minuta non negligenter tractanda ſunt: ſed quædam etiam negligentia eſt diligens. Nam ut mulieres eſſe dicuntur nonnullæ inornatæ, quas id ipſum deceat: ſic hæc ſubtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo ſit uenuſtius, ſed non ut appareat. Tum remouebitur omnis inſignis ornatus, quaſi margaritarum: ne calamiſtri quidẽ adhibebuntur. Fucati uero medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur: elegantia modò, & munditia remanebit. Sermo purus erit, & Latinus: dilucide, planeq́ dicetur: quid deceat, circunſpicietur. unum aderit, quod quartum numerat Theophraſtus in orationis laudibus, ornatum illud ſuaue, & affluens. acutæ crebræq́ ſententiæ ponentur, & neſcio unde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit uſus oratoriæ quaſi ſupellectilis. Supellex eſt enim quodammodo noſtra, quæ eſt in ornamentis, alia rerum, alia uerborum.

Circuitus) *Id eſt, periodus: quæ à Latinis clauſula nominatur.* Conglutinatioq́ uerborum) *Id eſt, idonea compoſitio. eſt ſiquidem gluten, unde glutino, quæ cola Græce dicitur. quod uero à Græcis, commi, Latine gummi.*

Omnis inſignis ornatus, quaſi margaritarum) *Quæ Græce margaris margaritis, & margarita margaritæ dicitur penultima correpta: Latine tum bacca, tum unio nominatur.* Nec calamiſtri quidem adhibebuntur) *Calamiſtrus ferrum incuruum, quo capilli inflectũtur, & cincinni fiant.* Fucati uero) *Fucus quæ Græce phycos, herba eſt cuius ſucco priſtinus lanæ color reparatur. Ergo fucati, medicati.* Medicamenta candoris, & ruboris, omnia repellentur) *Id eſt, ceruſſa, & purpuriſſus.* Dilucide) *Vt intelligatur.* Plane) *Vt bene rem complectatur: ne quid deſit, ne quid ſuperſit.*

Affluens) *Copioſum.* Et neſcio unde ex abdito erutæ) *Vnde etiam acutæ dicuntur.* Verecundus erit uſus oratoriæ ſupellectilis) *Parcè, inquit, utetur figuratis ſermonibus, unde oratoria facultas præcipuum nomen*

ſibi uendicauit. In ornamentis,alia rerum,alia uerborum) *Ideo figuræ dicuntur dianœas,id eſt,intellectus,ac ſententiarum: & lexeos,id eſt,dictionis.*

Ornatus autem uerborum duplex:unus ſimplicium,alter collocatorum. Simplex probatur in proprijs uſitatiſq; uerbis,quod aut optime ſonat,aut rem maxime explanat.In alienis,aut translatum,aut factum aliunde,ut mutuo,aut factum ab ipſo,aut nouum,aut priſcum & inuſitatum. Sed etiam inuſitata,ac priſca ſunt in proprijs,niſi quòd raro utimur.

Simplex probatur in proprijs) *Proprietas, ut Quintilianus inquit,non ad nomen,ſed ad uim ſignificandi refertur:nec auditu,ſed intellectu perpendenda eſt. At multis modis proprium dicitur:nam proprium,inter plura quæ ſunt eiuſdem nominis,id unde cætera ducta ſunt:ut uertex,eſt contorta in ſe aqua:uel quicquid aliud ſimiliter uertitur.inde propter flexum capillorum, pars eſt ſumma capitis:ex hoc,inquã, in montibus eminentiſſimum, recte dixeris hæc omnia uertices.proprie tamen unde initium eſt,ſicut ſoleæ, & turdi,piſces. Tertius eſt huic diuerſus modus, cum res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium:ut carmen funebre,proprie nænia: & tabernaculum ducis Auguſtale. Item quod commune eſt alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter attribuitur:ut urbem Romam accipimus, & uenales nouitios, & Corinthia æra, cum ſint urbes aliæ quoq;, & uenalia multa: & tam aurum, & argentum, quàm æs Corinthium.Sed ne in his quidem uirtus oratoris inſpicitur.at illud iam non mediocriter probandum,quod etiam hoc modo laudari ſolet,ut proprie dictum id eſt,quo nihil poſſit inueniri ſignificantius:ut Cato dixit C.Cæſarem ad euertendam Rempub.ſobrium acceſſiſſe: ut Vergilius deductum carmen: & Horatius acrem tibiam,Annibalemq; dirum. Ex epithetis quoq; fit proprietas: ut cum dicimus,Dulce muſtum, & cũ dentibus albis. Item, quæ ſunt in quo præcipua proprij locũ accipiunt: ut Fabius inter plures imperatorias uirtutes cunctator eſt appellatus.* Quod aut optime ſonat) *Vt ſi ductorem dicas potius quàm ducem.* Aut translatum) *Vt cum dicis,Hoc mihi excidit:pro Oblitus ſum.*

Aut factum aliunde) *In aliam aſſumptum ſignificationem:ut,Se iſti mutuo diligunt. cum ſit res mutua, quæ numero, pondere, uel menſura conſtat.*

Aut factum ab ipſo) *Vt Lucretius (tuditare) à ſono mallei formauit: & Perſius (cornicaris) à cornice fecit.* Aut nouum) *Vel id per deriuationem:ut à beato,Cicero beatitatem, & beatitudinem inuenit.uel per compoſitionem:ut à ſolo, & uagor,ſoliuagas feras, & thuricremas mactatur ad aras: & infinita huiuſmodi alia, quæ Quintilianus etiam tradidit, quæ elegantiam in oratione faciunt:ut iure dicat in arte poëtica Horatius:*

Dixeris egregie notum, ſi callida uerbum
Reddiderit iunctura nouum.

Aut priſcum & inuſitatum) *Ne ſit ab ultimis repetitum tenebris, ne cum Romulo loqui uideamur: aut adhuc ſuprà cum Euandro. nam ſicut (ne antigerio) & (toper) quæ nimium ex uſu exceſſerunt pro (ualde) & (cito) nemo dicit: ita facile (exantlare) pro (perpeti) dixit Cicero: & (rebar) pro (putabā) & (proſapiam) pro (progenie) frequenter legas.* Sed etiam inuſitata, ac priſca ſunt in proprijs) *Nam & in his proprie dici multa inueniuntur.*

Collocata autem uerba habent ornatum ſi aliquid concinnitatis efficiunt, quod uerbis mutatis non maneat, manente ſententia. Nam ſententiarum ornamenta, quæ permanent etiam ſi uerba mutaueris, ſunt illa quidem permulta: ſed quæ emineant, pauciora. Ego ille tenuis orator modo ſit elegans, nec in faciendis uerbis erit audax, & in transferendis uerecundus, & parcus, & in priſcis reliquisq; ornamentis & uerborum, & ſententiarum demiſsior, translatione fortaſſe crebrior, qua frequentiſsimè ſermo omnis utitur non modo urbanorum, ſed etiam ruſticorum. Siquidem eſt eorum gemmare uites, ſitire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa frumenta. Nihil horum parum audacter, ſed aut ſimile eſt illi, unde transferas: aut ſi res ſuum nullum habet nomen, docēdi cauſſa ſumptum, non ludendi uidetur. Hoc ornamento liberius paulo, quàm cæteris utetur hic ſummiſſus, nec tam licenter tamen, quàm ſi genere dicendi uteretur ampliſsimo.

Collocata autem uerba) *In quo primum eſt, ut augeamus, minuamus, concitate dicamus, moderate, læte, ſeuere, abundanter, preſſe, aſpere, leniter, magnifice, ſubtiliter, grauiter, urbane.* Ergo ille tenuis) *Qui in tenui figura enunet.* Gemmare uites) *Cum in gemmæ modum, tum primum pampinum, uel racemum edunt.* Sitire agros) *Cum exaruerunt longo tempore ſublatis pluuijs.* Lætas eſſe ſegetes) *Vnde & Vergilius, Quid faciat lætas ſegetes.* Luxurioſa frumenta) *Cum nimium herbeſcit ſolum.* Non ludendi) *Quoniam translatio luſus quidem uidetur: quòd aliud in uocem prætendat, & aliud ſignificet.*

Itaque illud indecorum, quod quale ſit ex decoro debet intelligi, hic quoque apparet, cum uerbum aliquod altius transfertur, idq; in oratione humili ponitur, quod idem in

alia

in alia deceret. Illam autem concinnitatem, quæ uerborum collocationem illuminat his luminibus, quæ Græci quaſi aliquos geſtus orationis σχήματα appellant, quod idem uerbum ab his etiam in ſententiarum ornamenta transfertur, adhibet quidem hic ſubtilis, quem niſi quòd ſolum, cæteroquin rectè quidem uocant Atticum: ſed paulò parcius. Nam ſi, ut in epularum apparatu à magnificentia recedens, non ſe parcum ſolum, ſed etiam elegantem uideri uolet: eliget quibus utatur. Sunt enim pleræq; aptæ huius ipſius oratoris, de quo loquor, parſimoniæ. Nam illa, de quibus antè dixi, huic acuto fugienda ſunt, paria paribus relata, & ſimiliter concluſa, eodemq; pacto cadentia, & immutatione literæ quaſi quæſitæ uenuſtates: ne elaborata concinnitas, & quoddam aucupiũ delectationis manifeſtè deprehẽſum appareat.

In alia) *In alterius generis oratione.* Schemata) *Aliqui habitus interpretantur.* In ſententiarum ornamenta) *Quoniam ſunt figuræ ſententiarum, quæ dicuntur dianœas.* Niſi quòd ſolum) *Quoniam omnia tria genera Attica dicuntur: nihilq; aliud eſt Atticè dicere, niſi munde, & minime ſordide.* Paria paribus relata) *Quæ pariſa diximus nominari.* Similiter concluſa) *Dicuntur homœoteleuta.* Eodemq; pacto cadentia) *Homœoptota nominantur.* Et immutatione literæ) *Quæ agnominatio dicitur, ut beneficium, ueneficium.*

Itemq; ſi quæ uerborum iterationes contentionẽ aliquam, & clamorem requirent, erunt ab hac ſummiſsione orationis alienæ: cæteris promiſcuè poterit uti: continuationem uerborum modò relaxet, & diuidat, utaturq; uerbis quàm uſitatiſsimis, translationibus quàm molliſsimis. etiam illa ſententiarum lumina aſſumat, quæ non erunt uehementer illuſtria. Non faciet Rempub. loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec aceruatim multa frequentans una complexione deuinciet. Valentiorum hæc laterum ſunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut poſtulanda. Erit enim ut uoce, ſic etiam oratione ſuppreſsior. Sed pleraq; ex illis conuenient etiam huic tenuitati, quanquam iiſdem ornamentis utetur horridius: talem enim inducimus.

Verborum iterationes) *Vbi idem uerbum ſæpius repetimus.* Continuatione uerborum) *Id eſt, clauſula ſimplici.* Modo relaxet,& diuidat) *Subaudi,in membra, & cæſa.* Sententiarum lumina) *Figuras ſententiarum.* Non faciet Rempublicam loquentem) *Id eſt,proſopopœijs non utatur,nec idolopœijs,nec ethopœijs.* Nec aceruatim multa frequentans) *Vt cum membratim, aut cæſim locutus ſit, clauſulam quandam uerborum crepidine concludat.* Suppreſsior) *Summiſsior.* Huic tenuitati) *Id eſt, quæ maximo characteri conueniunt, eorum multa etiam humili conuenient.* Vtetur horridius) *Non illo uerborum ſplendore,ac apparatu,quo magnificus.*

Accedit actio non tragica,nec ſcenæ, ſed modica iactatione corporis,uultu tamen multa conficiens, non hoc quo dicuntur os ducere,ſed illo,quo ſignificant ingenuè, quo ſenſu quidq; pronũtient.Huic generi orationis aſpergentur etiam ſales,qui in dicendo nimium quantũ ualent:quorum duo genera ſunt,unum facetiarũ,alterum dicacitatis.utetur utroq;, ſed altero in narrando aliquid uenuſte, altero in iaciendo, mittendoq; ridiculo,cuius genera plura ſunt, ſed nunc aliud agimus.Illud admonemus tamen,ridiculo ſic uſurum oratorem,ut nec nimis frequenti, ne ſcurrile ſit: nec ſubobſcœno, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum:nec in calamitatem,ne inhumanum:nec in facinus,ne odij locum riſus occupet:neq; aut ſua perſona,aut iudicum,aut tempore alienum. Hæc enim ad illud indecorum referuntur.

Actio tragica) *Id eſt, ſublimis, elata, qualis in Tragœdijs induci ſolet.* Vultu multa conficiens) *Vt uultuoſe admodum pronuntiet,id eſt,multis uultus inclinationibus utatur.* Os ducere) *Faciem ipſam nimium torquendo.* Aſpergentur etiam ſales) *Cuiuſmodi ipſe in libro De oratore tradidit: & Quintilianus de mouendis in concluſionibus affectibus docet.* Vnum facetiarum, alterum dicacitatis) *Facetum,elegans, & urbanum.dicacem ſcurram dicimus.ideo ipſe pro Cælio, Aliud eſt maledicere,inquit,aliud accuſare:accuſatio,crimen deſyderat,rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet,teſte confirmet.maledictio huius nihil habet propoſiti præter contumeliam: quæ ſi petulantius iactatur,conuitium: ſi facetius, urbanitas nominatur. Quintilianus,In narrando autem,inquit, Cicero conſiſtere facetias putat,dicacitatem in iaciendo.ſicut hic ſtatim commemorat.* Sed nunc aliud agimus) *Ideo dicere ſuperſedit: quoniam in libro de Oratore hæc tradidit.* Vt nec nimis fre

mis frequenti,ne ſcurrile ſit) *Quoniam ſcurræ nimium etiam dicaces ſunt.* Nec in calamitatem) *In calamitoſos enim & pauperes, inhumanum ſit petulantius loqui.* Nec in facinus) *Vt ſi quid flagitioſe dictum,uel factum, in riſum uelimus conuertere,cum carpendum potius,& inceſſendum fuerit.*

Vitabit etiam quæſita,nec ex tempore ficta, ſed domo alla ta,quæ plerunq; ſunt frigida: parcet & amicitijs,& dignitatibus: uitabit inſanabiles contumelias: tantummodo aduerſarios figet,nec eos tamen ſemper,nec omneis,nec omni modo.quibus exceptis ſic utetur ſale, & facetijs:ut ego ex iſtis nouis Atticis talem cognouerim neminem, cum id certe ſit uel maxime Atticum. Hanc ego iudico formam ſummiſsi oratoris,ſed magni tamen & germani Attici:quoniam quicquid eſt ſalſum,aut ſalubre in oratione,id proprium Atticorum eſt:è quibus tamen non omnes faceti,Lyſias ſatis, & Hyperides, Demades præter cæteros fertur, Demoſthenes minus habetur, quo quidem mihi nihil uidetur urbanius, ſed non tam dicax fuit,quàm facetus.eſt autem illud acrioris ingenij,hoc maioris artis.

Vitabit etiam quæſita) *Nam ridicula,extemporaria eſſe cõuenit.* Nec ex tempore ficta) *Vitabit,inquit,quæ non ſunt è tempore ficta:hoc eſt, quæ non ſunt tum inuenta:quia quæ è tempore inuenta ſunt,ea ſpecioſiora.* Quæ plerunq; ſunt frigida) *Siquidem excogitata plerunq; ſecus eueniunt, quàm opinati fuerimus.* Vitabit inſanabiles contumelias) *Ne dum excitat riſum,in talem calumniam adducat,ut pœna dignus ille uideatur,in quem ridiculum iactatum ſit.* Ex iſtis nouis Atticis) *Illos Cicero ſemper inceßit ſui temporis quoſdam, qui dum Atticè loqui uideri uolebant, ineptißimi inueniebantur.* Et germani Attici) *Id eſt,qui proprie Atticus dicendus ſit,cuiuſmodi ferme ſunt Comœdiæ omnes præſertim Ariſtophanis.* Hyperides) *Quem Quintilianus dulcem,& acutum ait.* Demoſthenes minus habetur) *Ita Quintilianus de riſu locutus, Quanta autem ſit,inquit,in ea difficultas, uel duo maximi oratores,alter Græcæ,alter Latinæ eloquentiæ principes docent. nam pleriq; Demoſtheni facultatem defuiſſe huius rei credunt, Ciceroni modum. nec uideri poteſt noluiſſe Demoſthenes:cuius pauca admodum dicta,nec ſanè cæteris eius uirtutibus reſpondentia,palàm oſtendunt non diſplicuiſſe illi iocos, ſed non contigiſſe. noſter uero nõ ſolũ extra iudicia, ſed etiam in ipſis orationibus habitus eſt nimis riſus affectator.* Quo quidem nihil mihi uidetur urbanius) *Secus ergo ac Quintilianus dicat,ſentit Cicero. uerum quid per urba*

num intelligat, exponit: cũ inquit, Sed non tam dicax fui) *Oblectatus riſum cõmouere.* Quàm facetus) *Id eſt, comptus, & mulcens aũdientis animum.* Acrioris ingenij) *Tam repente cõparata genera habere ridiculorũ.* Hoc maioris artis) *Oblectare poſſe animũ, nõ riſum excitare: ſed exhilarare mentẽ.*

Vberius eſt aliud, aliquantoq́; robuſtius, quàm hoc humile, de quo dictum eſt: ſummiſsius autem, quàm illud, de quo iam dicetur, ampliſsimum. Hoc in genere neruorum uel minimum, ſuauitatis autem eſt uel plurimum. Eſt enim plenius, quàm hoc enucleatum: quàm autem illud ornatum, copioſumq́;, ſummiſſius. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumq́; eſt in hac orationis forma, ſuauitatis: in qua multi floruerunt apud Græcos. Sed Phalereus Demetrius meo iudicio præſtitit cęteris: cuius oratio cum ſedate, placideq́; loquitur, tum illuſtrant eam, quaſi ſtellæ quædam, translata uerba, atq́; immutata. Translata ea dico, ut ſæpe iam, quæ per ſimilitudinem ab alia re aut ſuauitatis, aut inopiæ cauſſa transferuntur. Mutata, in quibus pro uerbo proprio ſubijcitur aliud quod idem ſignificet, ſumptum ex re aliqua conſequenti. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo tranſtulit, cum dixit Ennius, arcem, & urbem orbas: alio modo, ſi pro patria arcem dixiſſet. & horridam Africam terribili tremere tumultu cum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc Hypallagen rhetores, quia quaſi ſummutant uerba pro uerbis: Metonymian grammatici uocant, quòd nomina transferuntur.

Vberius eſt aliud) *Expoſuit formam: & quaſi Ideam Cicero humilis characteris: nunc mediocris & temperati faciem docere incipit.* Quàm enucleatum) *Hoc humile dicit, de quo iam dictum eſt: plurimumq́; eſt in hac oratoris forma ſuauitatis. Ideo Homerus cum Menelao argutum illud genus, & minime errans attribuiſſet, ſuaue ut melli compararet, Neſtori attribuit.* Sed Phalereus Demetrius meo iudicio præſtitit cæteris) *In hoc, inquit, dicendi mediocri charactere Demetrius Phalereus excelluit: de quo Quintilianus, Quando etiam, inquit, Phalereum illum Demetrium, quanquam is primus inclinaſſe eloquentiam dicitur, multum ingenij habuiſſe, & facundiæ fateor: & uel ob hoc memoria dignum, quòd ultimus eſt ferè ex Atticis, qui dici poſſit orator; quem tamen in illo medio genere dicendi præfert omnibus Cicero.*

Tranſlata ea dico) *In totum,inquit Quintilianus,metaphora breuior eſt, quàm ſimilitudo:eoq; diſtat, quòd illa comparatur rei quam uolumus exprimere:hæc pro ipſa re dicitur. Comparatio eſt enim,cũ dico feciſſe quid hominem, ut leonem. translatio eſt, cum dico de homine leonem. Item, quid enim diceret aliud & ſitire ſegetes,& fruticibus laborare. Neceßitate nos durum hominem, aut aſperum. non enim proprium erat quod daremus his affectibus nomen. Iam incenſum ira, & inflammatum cupiditate,& lapſum errore, ſignificandi gratia. illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem,& concionũ procellas, & eloquentiæ flumina,ut Cicero ipſe pro Milone Clodium fontem gloriæ eius uocat,& alio loco ſegetem,ac materiam. Id eſt,quod Cicero inquit,per ſimilitudinẽ translationẽ fieri aut ſuauitatis,aut inopiæ cauſa.* Arcem & urbem orbas) *Quia orbi homines dicuntur.* Si pro patria arcem dixiſſet) *Quia partem pro toto ponens fuit Synecdoche: & tamen translatio.* Hanc Hypallagen rhetores) *Metonymia, inquit Quintilianus, quæ eſt nominis pro nomine poſitio:cuius uis eſt pro eo quod dicitur,cauſam propter quam dicitur,ponere:ſed ut ait Cicero,Hypallagen rhetores dicunt. hæc inuenta ab inuentore,& ſubiecta ab obijcientibus ſignificat:ut, Cererem corruptam undis,& Receptus terra Neptunus, claſſes aquilonibus arcet. Quod fit retro durius. Refert autem inquantum dictus tropus oratorem ſequatur. Nam ut Vulcanum pro igne uulgo audiuimus:& uario Marte pugnatum,eruditus eſt ſermo: & Venerem quàm coitum dixiſſe magis decet:ita Liberum, & Cererem pro uino & pane licentius,quàm ut fori ueritas ferat. Sicut ex eo quod continet,id quod continetur,uſus recipit:ut,bene moratas urbes, & poculum epotum, & ſeculum felix. Ad id quod contrà eſt,raro audeat quis niſi poëta, Iam proximus ardet Vcalegon. Niſi forte hoc potius eſt à poſſeſſore quod poßidetur, ut hominem deuorari,cuius patrimonium conſumitur. Poëtæ Pallida mors æquo pulſat pede pauperũ tabernas,regumq; turres: & Pallentes habitant morbi triſtisq; ſenectus:& orator præcipitem iram,hilarem adoleſcentiã,ſegne otium dicit.*

Ariſtoteles autem tranſlationi hæc ipſa ſubiungit:& abuſionem,quam Catachreſin uocãt: ut cum minutum dicimus animum pro paruo,& abutimur uerbis propinquis, ſi opus eſt,uel quòd delectat,uel quòd licet. Iam cum fluxerunt continuæ plures translationes, alia planè fit oratio. Itaq; genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν, nomine rectè, genere melius ille, qui iſta omnia translationes uocat. Hæc frequentat Phalereus maxime:ſuntq; dulciſsima.& quanquam tranſlatio eſt apud eum multa, tamen immutationes nuſquam

crebriores,

crebriores. In idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) uerborum cadunt lumina omnia, multa etiam ſententiarum, latæ, eruditæq; diſputationes ab eodem explicantur, & loci communes ſine contentione dicuntur. Quid multa? è philoſophorum ſcholis tales ferè euadunt, & niſi coràm erit comparatus ille fortior, per ſe hic, quem dico, probabitur. Eſt enim quoddam etiam inſigne, & florens orationis, pictum, & expolitũ genus, in quo omnes uerborum, omnes ſententiarum illigantur lepôres. Hoc totum è ſophiſtarum fontibus defluxit in forum: ſed ſpretum à ſubtilibus, repulſum à grauibus, in ea, de qua loquor, mediocritate conſedit.

Quàm Catachreſin uocant) *Nam catachrome, abutor ſignificat.* Genus hoc Græci appellant Allegoriam) *Quaſi allo, id eſt, aliud: agoreuon, id eſt, dicens. Allegoria, inquit Quintilianus, quam inuerſionem uocamus: aliud uerbis, aliud ſenſu oſtendit: ut, O' nauis referent in mare te noui Fluctus: & , Auia Pieridum peragro loca: & , Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor: & , Iam tempus equûm ſpumantia ſoluere colla. Cicero, Equidem cæteras tempeſtates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper Miloni putauimus eſſe ſubeundas.* Et niſi coràm) *Hoc dicit: niſi magnificum illud dicendi genus, & character ille ſublimis conferatur, hic mediocris amplus uidebitur.* Eſt enim quoddam etiam inſigne, & florens, & expolitum genus) *Hoc genus quartum multi faciunt, quod antherinon uocant alij, alij uero glaphyron: Cicero autem temperato ipſi annectit.* E' Sophiſtarum fontibus) *Qui à Latinis rhetores nominantur.* Spretum à ſubtilibus) *Ab ijs qui in humili genere uerſantur.* Repulſum à grauibus) *Id eſt, à grandiloquis.*

Tertius eſt ille amplus, copioſus, grauis, ornatus, in quo profectò uis maxima eſt. Hic eſt enim cuius ornatum dicendi, & copiam admiratæ gentes, eloquentiam in ciuitatibus plurimum ualere paſſæ ſunt: ſed hanc eloquentiam, quæ cur ſu magno ſonituq; ferretur, quam ſuſpicerent omnes, quam admirarentur, quam ſe aſſequi poſſe diffiderent. Huius eloquentiæ eſt tractare animos, huius omni modo permouere. Hæc modo perfringit, modo irrepit in ſenſus, inſerit nouas opiniones, euellit inſitas. Sed multum intereſt inter hoc dicendi

cendi genus,& ſuperiora. Qui in illo ſubtili,& acuto elaborauit, ut callide arguteę diceret,nec quicquam altius cogitaret,hoc uno profecto magnus orator eſt, ſi non maximus, minimeę in lubrico uerſabitur, & ſi ſemel conſtiterit, nunquam cadet.Medius ille autem, quem modicum, & temperatum uoco,ſi modo ſuum illud ſatis inſtruxerit,non extimeſcit ancipites dicendi, incertosq; caſus; etiam ſiquando minus ſuccedet,ut ſæpe fit,magnum tamen periculum non adibit,alte enim cadere non poteſt.

Tertius ille amplus) *Nunc formam grauis generis exprimere Cicero molitur.* Quam admirarentur,quam ſe aſſequi poſſe diffiderent) *Hanc Homerus Vlyßi potißimum attribuit:de quo Quintilianus,At ille qui ſaxa deuoluat,& pontem indignetur,& ripas ſibi faciat multas torrens: iudicem uel nitentem contrà ferret, cogetq; ire quà rapit.Indè ſubiungit, Sed ad ſummam regreſſus eſt Homerus dicẽs in Vlyſſe facundiam:& magnitudine illum uiciſſe, cum orationem ſimilem nimbis hybernis,& copiam uerborum,atque impetum parem attribuit.cũ hoc igitur nemo mortaliũ cõtendet,hunc ut deũ homines intuebũtur:hanc uim,& celeritatẽ in Pericle miratur Eupolis: hãc fulminibus Ariſtophanes comparat.* Magnus orator eſt) *Qui in illo humili excellens minimeq; in lubrico uerſabitur:quia humilis labi planeq; cadere nõ poteſt.* Etiã ſi quando periculũ non adibit) *Id eſt,ſe magis non attollet,quàm pati poßit.*

At uerò hic noſter,quẽ principem ponimus,grauis, acer, ardens,ſi ad hoc unum eſt natus,aut in hoc ſolo ſe exercuit, aut huic generi ſtudet uni,nec ſuam copiam cum illis duobus generibus temperauit, maximè eſt contemnendus. Ille enim ſummiſsus, quòd acutè,& ueteratoriè dicit, ſapiens iam,medius,ſuauis:hic autẽ copioſiſsimus, ſi nihil eſt aliud, uix ſatis ſanus uideri ſolet.Qui enim nihil poteſt tranquille, nihil leniter,nihil partite,definite,diſtincte,facete dicere,præſertim cum cauſſæ partim totæ ſint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ, ſi is non præparatis auribus inflammare rem cœpit,furere apud ſanos,& quaſi inter ſobrios bacchari uinolentus uidetur.

Hic noſter) *Id eſt, grandis & magnificus.* Si ad hoc unum eſt natus) *Vt ſit magnificus.* Aut huic generi ſtudet uni) *Quod facere non debet, ne tumidus ſemper uideatur: quia aliquando ſummittenda, aliquando tempe-*

randa eſt oratio. Ille enim ſummiſſus) *Id eſt, humilis.* Et ueteratorie) *Id eſt, uafre, ut uerſute. Veteratores enim, callidi dicti à multa rerum agendarum uetuſtate. Grannius mulieri non aſtutæ facile ueterator perſuaſit.* Si nihil eſt aliud) *Id eſt, ſi ſemper ſublimis, & excelſus in dicendo.* Nihil partite) *Quia inter partiendum genus controuerſiæ ſummittitur oratio. ſimiliter ubi quid definias, ubi diſtinguas, & excipias.* Præſertim cum cauſæ) *Præcipue, inquit, cum cauſæ omnes in aliqua parte, ſi non totæ, ita tractandæ ſint, ut ſit quod partiare, aut quod definias, aut quod diſtinguas, ubi tranquille, leniterq́ agendum ſit oratori.* Non præparatis auribus) *Id eſt, attentis, docilibus, & beneuolis effectis.* Inflammare) *Quod eſt grandis generis.*

Tenemus igitur Brute, quem quærimus, ſed animo. Nam manu ſi comprehēdiſſem, ne ipſe quidem ſua tanta eloquentia mihi perſuaſiſſet, ut ſe dimitterem. Sed inuentus profecto eſt ille eloquens, quem nunquam uidit Antonius. Quis eſt igitur is? complectar breui, diſſeram pluribus. Is enim eſt eloquens: qui & humilia ſubtiliter, & magna grauiter, & mediocria tēperate poteſt dicere. Nemo is, inquies, unquā fuit, nec fuerit, ego enim quid deſyderem, non quid uiderim diſputo: redeoq́ ad illā Platonis, de qua dixeram, rei formam, & ſpeciem, quam etſi non cernimus, tamen animo tenere poſſumus. Non enim eloquentem quæro, neq́ quicquam mortale, & caducum, ſed illud ipſum, cuius qui ſit compos, ſit eloquens: quod nihil eſt aliud, niſi eloquentia ipſa, quam nullis niſi mentis oculis uidere poſſumus. Is erit igitur eloquens (ut illud idem iteremus) qui poterit parua ſummiſſe, modica temperate, magna grauiter dicere.

Si comprehendiſſem) *Facete Cicero iocatur cum Bruto.* Inuentus) *Qui à me dicendo expreſſus eſt.* Ad illam Platonis) *Ideam dicit: de qua ſuprà, ut locus exigebat, dictum eſt abunde.* Parua ſummiſſe) *Id eſt, qui in omni dicendi charactere proprius & copioſus fuerit.*

Tota mihi cauſa pro Cecinna de uerbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus, ius ciuile laudauimus, uerba ambigua diſtinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius: temperata oratione ornandi copiam perſecuti ſumus. Ius omne retinendæ maieſtatis Rabirij cauſſa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarſimus. At

hæc

hæc interdum temperanda, & uarianda ſunt. Quod igitur in accuſationis ſeptem libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in Cornelij? quod in plurimis noſtris defenſionibus? quæ exempla ſelegiſſem, niſi uel nota eſſe arbitrarer, uel poſſe eligere qui quæreret. Nulla eſt enim ullo in genere laus oratoris, cuius in noſtris orationibus non ſit aliqua ſi non perfectio, at conatus tamen, atq; adumbratio. non aſſequimur, at quid deceat uidemus: nec enim nunc de nobis, ſed de re dicimus: in quo tantum abeſt ut noſtra miremur, ut uſque eò difficiles ac moroſi ſimus, ut nobis nō ſatisfaciat ipſe Demoſthenes: qui quanquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non ſemper implet aures meas. ita ſunt auidæ, & capaces, & ſemper aliquid immenſum, infinitumq; deſyderant.

Tota mihi cauſa pro Cecinna) *Ibi acutus, & humilis Cicero: & perinde ſtylo omnia humilia humili conſectatus.* In Manilia lege) *Quam Manilius rogauerat: ut cum ſciſceret populus: in quo genere mediocritatem dicendi ſe conſectatum ait.* Ius omne retinendæ maieſtatis) *Quod magnifici fuit characteris.* In omni genere amplificationis exarſimus) *Querioſe dictum (exarſimus) ne dicat ſe compotem uoti fuiſſe eius quod tentauerat, ait, Vehementi mentis intentione conati ſumus.* In accuſationis ſeptem libris) *In Verrem quem repetundarum accuſauimus, defendente Hortenſio.* Quod in Habiti) *In ea quam pro Poſthumo Habito habuimus.* Quod in Cornelij) *Cum defendimus Cornelium.* Quod in pluribus noſtris defenſionibus) *Quoniam ferè ſemper defendit: rariſſime autem accuſauit Cicero.*

Si non perfectio) *Licet intueri quàm ſibi moderetur, arrogantiæq; fugiat inuidiam.* Moroſi) *Qui affectati moris ſunt, & inde ſemper queruli.*

Sed tamen, quoniam & hunc tu oratorem cum eius ſtudioſiſsimo Pammene, cum eſſes Athenis, totum diligentiſsime cognouiſti, neq; eum dimittis è manibus, & tamen noſtra etiam lectitas: uides profecto illum multa perficere, nos multa conari: illum poſſe, nos uelle, quocunq; modo cauſſa poſtulet, dicere. Sed ille magnus, nam & ſucceſsit ipſe magnis, & maximos oratores habuit æquales: nos magnū feciſſemus, ſiquidem potuiſſemus quò contendimus peruenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat.

Atqui ſi Antonio Craſſus eloquens uiſus non eſt, aut ſibi ipſe, nunquam Cotta uiſus eſſet, nunquam Sulpitius, nunquam Hortenſius. Nihil enim ample Cotta, nihil leniter Sulpitius, non multa grauiter Hortenſius: Superiores magis ad omne genus apti, Craſſum dico, & Antonium.

Illum) *Demoſthenem.* Quò contendimus) *Subaudi, ut primi eſſemus Romæ. ſed id reticendo, ut euitet arrogantiam, reliquit nobis proferendum.* Nunquam Cotta, nunquam Sulpitius) *Quos facit Cicero in libro de Oratore ſtudioſiſſimos audiendi Craſſum, & Antonium de arte dicendi differentes.* Ad omne genus) *In omni charactere.*

Ieiunas igitur huius multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fuſæ orationis aures ciuitatis accepimus, easq́ nos primi, quicunq́ eramus, & quantulũcunq́ dicebamus, ad huius generis dicendi audiendi incredibilia ſtudia conuertimus. Quantis illa clamoribus adoleſcentuli diximus, de ſupplicio parricidarum? quæ nequaquam ſatis deferbuiſſe poſt aliquanto ſentire cœpimus. Quid enim tam commune, quàm ſpiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? ita uiuunt dum poſſunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terram non tangant: ita iactantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita poſtremò eijciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. & quæ ſequuntur. Sunt enim omnia, ſicut adoleſcentis, non tam re, & maturitate, quàm ſpe & expectatione laudati. Ab hac indole iam illa matura, Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Nec uerò hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. ipſa enim illa pro Roſcio iuuenilis redundantia multa habet attenuata, quædam etiam paulo hilariora. At pro Habito, pro Cornelio, compluresq́ aliæ (nemo enim orator tam multa, ne in Græco quidẽ otio, ſcripſit, quàm multa ſunt noſtra) eæ quidẽ hanc ipſam habent, quã probo, uarietatem. An ego Homero, Ennio, reliquis poëtis, & maxime Tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroq́ mutarent: nonnunquam etiam ad quotidianum genus ſermonis accederent: ipſe nunquam ab illa acerrima contentione diſcederem?

Easq́) *Subaudi, aures detinebamus.* Quæ nequaquam ſatis defer-buiſſe) *Quia ſimilia plura alia protulimus, ponitq́; egregiam ſententiæ ſimilitudinem.* Et quæ ſequuntur) *Subaudi, illum locum: quæ poſtea diximus.*

Ab hac indole iam illa) *Subaudi, etiam protulimus ſuperioribus ſimilia.*

Pro Roſcio) *Nam ferunt eam primam Ciceronis cauſam fuiſſe, cuius patrocinium ſuſceperit.* Iuuenilis redundantia) *Quam ipſe in Bruto ait caſtigatam Rhodi á Molone, cui operam aliquandiu dedit.* Vt ne omnibus locis eadem contentione uterentur) *Hoc dicit, An concedemus, ut poëtæ uario utantur dicendi charactere: & non ut poëtis hoc idem nobis dederimus?*

Sed quid poëtas diuino ingenio profero? Hiſtriones eos uidimus, quibus nihil poſſet in ſuo genere eſſe præſtantius, qui non ſolum in diſsimillimis perſonis ſatisfaciebant, cum tamen in ſuis uerſarentur: ſed & comœdum in tragœdijs, & tragœdũ in comœdijs admodum placere uidimus. ego non elaborem? cum dico me, te Brute dico: nam in me quidem iampridem effectum eſt, quod futurum fuit. tu autẽ eodem modo omneis cauſſas ages? aut aliquod cauſarum genus repudiabis? aut in ijſdẽ cauſsis perpetuũ, & eundẽ ſpiritũ ſine ulla cõmutatione obtinebis? Demoſthenes quidẽ, cuius nuper inter imagines tuas, ac tuorum, quód eum credo amares, cum ad te in Tuſculanum ueniſſem, imaginem ex ære uidi: nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutijs & acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeſchini, & ſplendore uerborum. Multæ ſunt eius totæ orationes ſubtiles, ut contra Leptinem: multæ & totæ graues, ut quædam Philippicæ: multæ uariæ, ut contra Aeſchinem falſæ legationis, ut contra eundem pro cauſſa Cteſiphontis. Iam illud medium, quoties uult, arripit, & à grauiſsimo diſcedens, eó potiſsimum delabitur. Clamores tamen tum mouet, & tum in dicendo plurimum efficit, cũ grauitatis locis utitur. Sed ab hoc parumper abeamus, quandoquidem de genere, non de homine quærimus: rei potius, id eſt eloquentiæ, uim, & naturam explicemus. Illud tamen, quod iam antè diximus, meminerimus, nihil nos præcipiendi cauſſa eſſe dicturos, atq; ita potius acturos, ut exiſtimatores uideamur loqui, non magiſtri. in quo tamen longius progredimur, quód uidemus non te hæc ſolum

eſſe lecturũ, qui ea multo quàm nos, qui quaſi docere uideamur, habeas notiora. ſed hunc librũ etiã ſi minus noſtra commendatione, tuo tamen nomine diuulgari neceſſe eſt.

Diuino ingenio profero) *Quoniam ut Plato, ut Democritus inquiebat, naſcitur poëta: ita Cicero etiam de Oratore, & pro Archia. cæteri autem fiunt. Itaq; afflari quodam ſpiritu, quaſi diuino ad dicendum ſolos poëtas, multis rationibus comprobarunt.* Sed & comœdum) *Qui Comœdias recitat, comœdus: qui Tragœdias, tragœdus appellatur.* Iam pridem effectum eſt) *Quia cauſas agere deſiuimus.* Vt contra Leptinem) *Quam habuit Demoſthenes, ipſum Leptinem accuſans.* Falſæ legationis) *Subaudi, ad Philippum.* Pro cauſa Cteſiphontis) *Quæ oratio de Corona inſcribitur: quoniam Cteſiphonteam Demoſtheni attribuerat, non iure, ut Aeſchines arbitrabatur.* Illud medium) *Subaudi dicendi genus.*

Eſſe igitur perfectè eloquentis puto, non eam ſolum facultatem habere, quę ſit eius propria, fuſe lateq; dicendi: ſed etiã uicinam eius, atque finitimam dialecticorum ſcientiam aſſumere: quanquam aliud uidetur oratio eſſe, aliud diſputatio, nec idem loqui eſſe, quod dicere, attamen utrunq; in differendo eſt: diſputandi ratio, & loquendi dialecticorum ſit, oratorum autem dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, à quo diſciplina Stoicorum eſt, manu demonſtrare ſolebat, quid inter has artes intereſſet. Nam cum compreſſerat digitos, pugnumq; fecerat, dialecticã aiebat eiuſmodi eſſe. Cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat. Atque etiam ante hunc Ariſtoteles principio artis rhetoricę dicit illã artem quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: ut hoc uidelicet differant inter ſe, quòd hæc ratio dicendi latior ſit, illa loquendi contractior.

Sed etiam uicinam eius) *Senſus eſt, Non modo debet orator uim dicendi copioſe ac fuſim, ſed etiã anguſte, enucleate, preſſe: quod artis differendi proprium eſt, quam Dialecticen Græci uocant.* Atq; etiam ante hunc) *Subaudi, Zenonem Cyticum. nam octo fuere Zenones.* Dicit illam artem quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ) *Id eſt eſſe antiſtrophon: ita enim inquit:* ῥητορική ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσὶν ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης, διὸ καὶ πάντες τρόπον τινὰ μετέχουσιν ἀμφοῖν. *Qui enim perſuadere dicendo uult, arguat neceſſe*

eſt:

eſt:ſicut Plato perſuaſionem in rhetorices definitione poſuit:cum inquit, πειθοῦς δημιουργόν. *Et Ariſtoteles qualiter cũ ait:* δύναμιν τεχνικὴν τοῦ περὶ ἕκαστον ἐνδεχομένου πιθανοῦ λόγου. *Ita Hermogoras:* δύναμις περὶ λόγον τέλος ἔχουσα τὸ πείθειν ὅσον ἐφ' αὑτῇ. *Dionyſius quoq; Halicarnaſſeus inquit :* δύναμις τεχνικὴ λόγου πιθανοῦ ἐν πράγματι πολιτικῷ. τέλος ἔχουσα τὸ καλῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον. *hoc potius quàm ut quidam,* δύναμις κατασκευαστικὴ καὶ ἀνασκευαστικὴ δικαίων καὶ ἀδίκων πραγμάτων. *uel ut alij:* ἐπιστήμη εὖ λέγειν. *tametſi in idem recidit.* Ratio dicendi) *Quæ oratoris eſt.* Illa loquendi) *Quæ dialectica eſt.*

Volo igitur huic ſummo,omnem,quæ ad dicendum trahi poſſet,loquendi rationem eſſe notam,quæ quidem res(quod te his artibus eruditum minime fallit) duplicem habuit docendi uiam.Nam & ipſe Ariſtoteles tradidit præcepta plurima diſſerendi , & poſtea qui dialectici dicuntur , ſpinoſiora multa pepererunt. Ergo eum cenſeo, qui eloquentiæ laude ducatur , non eſſe earum rerum omnino rudem : ſed uel illa antiqua, uel hac Chryſippi diſciplina inſtitutus nouerit primùm uim,naturam,genera uerborum,& ſimplicium , & copulatorum.Deinde quot modis quidq; dicatur:qua ratione uerum,falſum'ne ſit,iudicetur:quid efficiatur è quoq;: quod cuique conſequens ſit, quodq; contrarium, cumq; ambiguè multa dicantur,quomodo quidq; eorum diuidi, explanariq; oporteat. Hæc tenenda ſunt oratori. ſæpe enim occurrunt: ſed quia ſua ſponte ſquallidiora ſunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor.

Spinoſiora multa pepererunt) *Non ut magis Ariſtoteles ipſam aperiat, ſed ut rem redderet obſcuriorem , ingenioſioresq; ipſi uiderentur:ut Chryſippus qui in dicendo , ut cum multi,tum uel in primis Galenus medicus arguit, fuit omnium philoſophorum infantiſſimus,quem ſæpe artis grammatices imperitiæ coarguit.* Vim,naturam,genera uerborum) *Id eſt,quinq; uoces: & categorias:quæ iuniores prædicabilia,& prædicamenta nominarunt.* Simplicium) *Cum per ſe intelliguntur.* Copulatorum) *Cum ex eis fiunt orationes.* Deinde quot modis quidq; dicatur) *Quæ orationes à iunioribus æquipollentiæ nominantur.* Qua ratione uerum falſum'ne ſit,iudicetur) *Ex contrarijs contradictorijsq;,ſubcontrarijs,& ſubalternis.* Quid efficiatur, eo quoq; quod cuiq; conſequens ſit) *Ita enim omnis ſtruitur argumentatio,ut ex præmiſſis quibuſdam,unde ſequatur aliquid neceſſario:uel probabiliter,*

babiliter,ut in ſyllogiſmis,& inductionibus. Quodq; contrarium) *Nam plerunque ita ad id quod impoßibile eſt,aduerſarium adducimus:ut Mathematici,& aliquando etiam Phyſici.* Cumq; ambigue multa dicentur) *Imo etiam diſtinguendum,ut Ariſtoteles docet in Elenchis.* Diuidi explanariq; oporteat) *ut totum in partes, genus in ſpecies: quod ſæpe faciunt in dicenda cauſa oratores.*

Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur & uia, primum conſtituendum eſt, quid quidq; ſit (niſi enim inter eos qui diſceptent,conuenit quid ſit illud de quo ambigitur, nec recte diſſeri,nec unquam ad exitum perueniri poteſt) explicanda eſt ſæpe uerbis mens noſtra de quaque re,atq; inuolutæ rei notitia definiendo aperienda eſt.ſiquidem eſt definitio oratio, quæ quid ſit id de quo agitur,oſtendit quàm breuiſsime. Tum,ut ſcis,explicato genere cuiuſque rei, uidendum eſt, quæ ſint eius generis: ſiue formæ, ſiue partes,ut in eas tribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas in eo, quem uolumus eſſe eloquentem,ut definire rem poſsit,neq; id faciat tam preſſe,& anguſte,quàm in illis eruditiſsimis diſputationibus fieri ſolet: ſed cum explanatius, tum etiam uberius,& ad commune iudicium, popularemq; intelligentiam accommodatius. Idemq; etiam,cum res poſtulabit, genus uniuerſum in ſpecies certas,ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur,ac diuidet. Quando autem, aut quomodo id faciat,nihil ad hoc tempus,quoniam (ut ſuprà dixi)iudicem me eſſe,non doctorem uolo. Nec uero dialecticis modo ſit inſtructus, ſed habeat omneis philoſophiæ notos, & tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate,nihil de charitate patriæ, nihil de bonis rebus, aut malis, nihil de uirtutibus, aut uitijs, nihil de officio,nihil de dolore,nihil de uoluptate,nihil de perturbationibus animi,& erroribus,quæ ſæpe cadunt in cauſſas, ſed ieiunius aguntur: nihil inquam ſine ea ſcientia, quàm dixi, grauiter,ample copioſe dici,& explicari poteſt.

Conſtituendum eſt, quid quidq; ſit) *Id eſt, definitione utendum, quæ quid ſit aliquid,explicatur: ac cum decem & octo ferè ſint definitionum genera,*

nera, unum longe præſtantiſsimum eſt, quod per genus & differentiam, uel aliquid differentiæ loco, explicatur. Siquidem eſt definitio oratio, quæ quid ſit id de quo agitur, oſtendit quàm breuiſsime) *Hæc eſt definitionis Platonica definitio, inquit ſiquidem Plato:* ὁρισμός ἐστι λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. *nam Ariſtoteles in Topicis, licet aliter definire uideatur, idē tamen propemodū dicit, cū inquit:* ὁρισμός ἐστι λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Eius generis ſiue formæ) *Quæ & ſpecies appellātur* Siue partes) *Cum totum diuiditur.* Omnis oratio) *Id eſt, tota diuidendi ratio fiat.*

Quàm in illis eruditiſsimis diſputationibus) *Subaudi, philoſophorum.*

Necq; prætermittatur, necq; redundet) *Quod diuiſionis proprium eſt, ſicut definitionis, per genus ſuum & ſuam differentiam fieri: ut homo eſt animal rationale: ut alijs placet, ſi addere uolueris, propter dæmonas, mortale: & propter Nymphas, ſcientiæ & intelligentiæ capax. quando autem, aut quo modo id facias, nihil ad hoc tempus: quoniam locus fuit in Topicis: & hoc tempore, inquit, oſtendimus, ac circunſcribimus oratorem perfectum, non docemus quicquam.* Omnes philoſophiæ notos, & tractatos locos) *Tota ſiquidem philoſophia, ut Ariſtoteles tradit, ut etiam Ptolemæus in principio magnæ conſtructionis Mathematicæ, ut eius quoq; interpres Theon, in agendi, & inſpiciendi ſpecies diuiſa eſt: agendi, omnis uis ad mores relegata eſt: inſpiciendi autem, diuiditur in Theologiam, & Phyſicam & Mathematicas ſcientias. Mathematicæ uero ſunt, Arithmetica, Geometria, Muſica, & Aſtrologia. nam Optica, Catopertrica, Geodeſia, Canonica, & prorſus inſtrumentalis omnis illarum ſunt ſpecies.* Sed ieiunius aguntur) *Argutius ſiquidem hæc à philoſophis tractantur, quàm ab oratoribus.*

De materia loquor orationis etiam nunc, non ipſo de genere dicendi: uolo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quàm cogitet quibus uerbis quidque dicat, aut quomodo. Quem etiam, quo grandior ſit, & quodammodo excelſior (ut de Pericle dixi ſuprà) ne phyſicorum quidem eſſe ignarum uolo. Omnia profecto, cum ſe à cœleſtibus rebus referet ad humanas, excelſius, magnificentiusq; & dicet, & ſentiet. Cumq; illa diuina cognouerit, nolo ignoret ne hæc quidem humana. Ius ciuile teneat, quo egent cauſſæ forenſes quotidie. Quid eſt enim turpius, quàm legitimarum, & ciuilium controuerſiarum patrocinia ſuſcipere, cū ſis legum, & ciuilis iuris ignarus? Cognoſcat etiam rerum geſtarum, & memoriæ ueteris ordinem, maxime ſcili-

cet noſtræ ciuitatis, ſed & imperioſorum populorum, & regum illuſtrium: quem laborem nobis Attici noſtri leuauit labor, qui conſeruatis, notatisq́ temporibus, nihil cum illuſtre prætermitteret, annorum ſeptingentorum memoriam uno libro colligauit. Neſcire autem, quid antè quàm natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt ætas hominis, niſi cum memoria rerum ueterum cum ſuperiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumq́ prolatio ſumma cum delectatione & autoritatem orationi affert, & fidem.

De materia loquor orationis) *Quoniam de dicendi modo mox diſſeram.* Ne phyſicorum quidem ignarum eſſe uolo) *Id eſt, naturalis etiam gnarum eſſe philoſophiæ. ſiquidē phyſis, natura dicitur: unde phyſicus, & phyſica phyſicorum neutro genere, & Rhetorica, & biblia dicimus, quæ res phyſicas, rhetoricas, & libros plures continent.* A' cœleſtibus rebus) *Quoniam res phyſicæ non modo intelliguntur in humanis rebus, ſed etiam diuinis, ut paulo antè diximus.* Cum ſis legum, & ciuilis iuris ignarus) *Lex eſt, inquit Papinianus, commune præceptum, uirorum prudentium conſultum, delictorum quæ & ſponte uel ignorantia cōtrahuntur coërtio, communis Reipublicæ ſpōſio. lex porro omnis aut tribuit, aut adimit, aut punit, aut iubet, aut uetat, aut promittit. Ius ciuile autē eſt, ut Papinianus inquit, quod ex legibus, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis, placitis principum, autoritate prudentum uenit. Vt autem Vlpianus inquit, ius ciuile eſt, quod neq; in totum à naturali uel gentium recedit, nec per omnia ei ſeruit. Itaq;, cum aliquid addimus, uel detrahimus iuri communi, ius proprium, id eſt, ciuile efficimus.* Autoritatem orationi affert) *Quia uetera autoritatem ſemper præ ſe ferunt.* Et fidem) *Quia facilius adducimur, ut credamus priſcis, quàm nouis.*

Sic igitur inſtructus ueniet ad cauſſas: quarum habebit genera primum ipſa cognita. Erit enim ei perſpectum, nihil ambigi poſſe, in quo non aut res controuerſiam faciat, aut uerba. Res, aut de uero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam ſiquando aliud in ſententia uidetur eſſe, aliud in uerbis, genus eſt quoddam ambigui, quod ex pręterito uerbo fieri ſolet: in quo, quod eſt ambiguorum proprium, res duas ſignificari uidemus. Cum tam pauca ſint genera cauſſarum, etiam argumentorum præ

cepta

cepta pauca ſunt.tìaditi ſunt, è quibus ea ducantur,duplices loci,uni è rebus ipſis,alteri aſſumpti.

Habebit genera primum ipſa cognita) *Demonſtratiuum,deliberatiuum, & iudiciale.* Res,aut de uero) *Vt ſit quod arguatur uerum, nec'ne. unde coniecturalis & inficialis ſtatus.* Aut de recto) *Id eſt,de qualitate.unde negotialis,& iuridicialis:& inde multæ ex iuridiciali ſpecies,quæ ipſæ in rhetoricis complexus eſt.* Aut de nomine) *Indefinito,ſiue finitiuus ſtatus.* Verba aut de ambiguo) *Inde ambiguum,ſiue amphibologia ſtatus.* Aut de contrario) *Ideo de contrarijs legibus appellatur.* Nam ſiquando aliud in ſententia uidetur eſſe,aliud in uerbis) *Ideo de ſcripto, & ſententia nominatur. Res autem tota ita habet: quia lex aut litem habet propter ſeipſam, aut propter alteram quæſtionem,aut in ſcripto,aut in uoluntate. in ſcripto,aut apertum eſt,aut obſcurum,aut ambiguum.quod de legibus dicimus,idem accipiendum de teſtamentis, pactis, ſtipulationibus, omni deniq; ſcripto.* Et argumentorum præcepta pauca ſunt) *Quæ cui quæſtioni accommodentur, in ſecundo rhetoricorum expoſitũ eſt.* Traditi ſunt,è quibus ea ducantur, duplices loci) *Id eſt,in duo genera diuiſi.* Vni ex rebus ipſis) *Quæ artificiales dicũtur.* Alteri aſſumpti) *Id eſt,extrinſecus ad cauſam adhibiti :qui artis expertes dicũtur: de quibus in Topicis ampliſsime ipſe Cicero locutus eſt.*

Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem: nam ipſæ quidem res in perfacili cognitione uerſantur,quid enim iam ſequitur, quod quidem artis ſit,niſi ordiri orationem,in quo aut concilietur auditor,aut erigatur,aut paret ſe ad diſcendũ:rem breuiter exponere,& probabiliter,& aperte,ut quid agatur intelligi poſsit:ſua confirmare, aduerſaria euertere,eaq́ efficere non perturbate, ſed ſingulis argumentationibus ita concludendis,ut efficiatur quod ſit cõſequens ijs, quæ ſumentur ad quanque rem confirmandam: poſt omnia perorationem nflammantem,reſtinguentem'ue concludere:Has parteis quemadmodum tractet ſingulas, difficile dictu eſt hoc loco:nec enim ſemper tractantur uno modo.

Tractatio igitur rerum) *Quæ eſt in orationis compoſitione.* Niſi ordiri orationem) *Id eſt,exordium orationis texere.* In quo aut concilietur auditor) *Id eſt,captet beneuolentiam.* Aut erigatur) *Id eſt, fiat attentus.* Aut paret ſe,ad diſcendum) *Id eſt,docilem faciat.* Rem breuiter exponere) *Poſt exordium ſequitur narratio:in qua tria cuſtodienda ſunt, ut breuibus rem complectamur.* Et probabiliter) *Id eſt, ut credatur quod*

dicamus:& perinde fidem faciat oratio. Et aperte) *Id eſt,ut dilucide,quic=*
quid agatur poßit intelligi. Sua confirmare) *Quòd poſt narrationem*
ſequitur confirmatio. Aduerſaria euertere) *Vt cum noſtra confirmaueri=*
mus,aliena refellamus. Non perturbate) *Non fidem cauſæ auferamus.*
Poſt omnia perorationem) *Quam Græci epilogon uocant.* Inflam=
mantem) *Si accuſamus.* Reſtinguentem'ue concludere) *Si defendamus.*
Difficile dictu eſt hoc loco) *Quoniam omnia paucis comprehendenda,&*
puacis hæc tradi non poſſunt.

Quoniam autẽ nõ quẽ doceã quæro,ſed quẽ probem, pro
babo primũ eũ,qui quid deceat uidebit. Hæc enim ſapientia
maxime adhibẽda eloquẽti eſt,ut ſit temporũ,perſonarumq;
moderator.Nam nec ſemper,nec apud omneis,nec contra o=
mnes,nec pro omnibus,nec omnibus eodẽ modo dicendũ ar
bitror.Is erit ergo eloquens,qui ad id quodcunq; decebit,po
terit accommodare orationem. Quod cum ſtatuerit,tum ut
quidq; erit dicendum,ita dicet:nec ſatura ieiune,nec grandia
minute,nec item contrà , ſed erit rebus ipſis par , & æqualis
oratio.Principia uerecunda,non elatis intenſa uerbis,ſed acu
ta ſententijs, uel ad offenſionem aduerſarij,uel ad commen=
dationem ſui. Narrationes credibiles,nec hiſtorico, ſed pro=
pè quotidiano ſermone explicatæ dilucide. Dein ſi tenues
cauſſæ,tum etiam argumentandi tenue filum & in docendo,
& in refellendo:idq; ita tenebitur,ut quanta ad rem,tanta ad
orationem fiat acceſsio.Cum uerò cauſſa ea inciderit, in qua
uis eloquentiæ poſſit expromi,tum ſe latius fundet orator:
tum reget, & flectet animos, & ſic afficiet,ut uolet, id eſt , ut
cauſſæ natura,& ratio temporis poſtulabit. Sed erit duplex
omnis eius ornatus ille admirabilis , propter quem aſcendit
in tantum honorem eloquentia . Nam cum omnis pars ora=
tionis eſſe debet laudabilis,ſic ut uerbum nullũ, niſi aut gra
ue,aut elegans excidat:tum ſunt maxime luminoſæ & quaſi
actuoſæ partes duæ. Quarum alteram in uniuerſi generis
quæſtione pono,quam(ut ſuprà dixi)Græci appellant θέσιν.
Alteram in augendis,amplificandisq; rebus , quæ ab eiſdem
αὔξησις eſt nominata. Quæ etſi æquabiliter toto corpore ora=
tionis

tionis fuſa eſſe debet, tamē in communibus locis maxime excellet:qui communes appellati, eò quòd uidenť multarū ijdem eſſe cauſſarum, ſed proprij ſingularum eſſe debebunt. Ac uerò illa pars orationis,quæ eſt de genere uniuerſo,totas cauſſas ſæpe continet.Quicquid eſt enim illud, in quo quaſi certamen eſt controuerſiæ,quod Græce κρινόμενον dicitur, id ita dici placet,ut traducatur ad perpetuam quæſtionem,atq; ut de uniuerſo genere dicatur: niſi cum de uero ambigitur, quod quæri coniectura ſolet.

Probabo primum eum qui quid deceat uidebit) *Id eſt,qui cuſtodiet τὸ πρέπον.* Nec ſatura ieiune, nec grandia minute, nec item contrà) *Quod omnium uitium longe peßimum eſt à Græcis cacozelia appellatum.* Principia) *Id eſt,exordia totius orationis.* Nec hiſtorico) *Vbi hiſtorici delectandi lectorem cauſa, ueneres dicendi omnes conſectari ſolent.* Tenue filum) *Stylus ſit, inquit,preſſus.* Quanta ad rem, tanta ad orationem fiat acceſsio) *Vt qualis fuerit ſententia,talis ſit oratio.* Cum ea inciderit) *Subaudi,ſublimis,magnifica.* Tum ſe latius fundet orator) *Illo amplo, & grandi dicendi genere utetur:ut tamen omnia quæ ad cauſam accedunt,expoſtulare uidebuntur.* Qui communes appellati) *Quibus utitur orator antequam concludat, ſtatim cum ſua confirmarit, & aliena confutarit.* Eò quòd uidentur multarum ijdem eſſe cauſarum) *Subaudi, in eodem genere: inde etiam communes loci ſunt appellati, ut contra parricidam, contra ſacrilegum,contra furem.* Sed proprij) *Subaudi,loci,qui ad unamquanq; pertinent quæſtionem de qua agatur,quæ hypotheſeos ſunt.* Quod Græce κρινόμενον) *Latine iudicatio: quæ in omnibus ſeparata inuenitur conſtitutionibus, præterquam in coniecturali. in ea enim idem eſt conſtitutio ipſa coniecturalis, & ratio, & iudicatio, & firmamentum:ideo ſubiungit,* Niſi cum de uero ambigitur) *Quod quæri coniectura ſolet.*

Dicetur autem non Peripateticorum more (eſt enim illorum exercitatio elegans iam inde ab Ariſtotele cōſtituta)ſed aliquanto neruoſius:& ita de re cōmunia dicentur,ut & pro reis multa leniter dicantur,& in aduerſarios aſpere. Augendis uero rebus, & contrà abijciendis nihil eſt quod non perficere poſſit oratio: quod & inter media argumenta faciendum eſt,quotieſcunq; dabitur uel amplificandi, uel minuendi locus,& penè infinite in perorando.

Dicetur autem non Peripateticorum more) *Quoniam obſcurius, & neruoſius loquuntur Peripatetici, quàm oratores.* Augendis uero rebus) *Accuſando.* Et contrà abijciendis) *Cum defendimus.* Et penè infinite in perorando) *Quia tum amplificatione maxime opus in concluſione, ſi modo mouere affectus non enumeratione uti ſtudebimus.*

Duo ſunt etiã quæ bene tractata ab oratore admirabilem eloquentiam faciant. Quorum alterum eſt, quod Græci ἠθικὸν uocant, ad naturam, & ad mores, & ad omnem uitę conſuetudinem accommodatum; alterum, quod ijdem παθητικὸν nominant, quo perturbantur animi, & concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud ſuperius, come, iucundum, ad beneuolentiam conciliandam paratum; hoc uehemens, incenſum, incitatum, quo cauſſæ eripiuntur, quod cum rapide fertur, ſuſtineri nullo pacto poteſt. Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus, ſed magno ſemper uſi impetu, ſępe aduerſarios de ſtatu omni deiecimus. Nobis pro familiari reo ſummus orator non reſpondit Hortenſius. A' nobis homo audaciſsimus Catilina in ſenatu accuſatus, obmutuit. Nobis priuata in cauſſa magna, & graui, cum cœpiſſet Curio pater reſpondere, ſubito aſſedit, cum ſibi uenenis ereptam memoriam diceret.

Quod Græci ethicon uocant) *Id eſt, morale, quod uix Cicero dicere audet: ita in principio diſputationis de Fato, Moratæ ſiquidem ſententia multum çapi humanũ genus conſueuit.* Alterum, quod idem patheticon) *Quod neoterici tum paſsibile, tum paſsiuum uocant.* Quo perturbantur animi) *In affectus uocati ad odium, ad miſericordiam, ad inuidiã, ad iram, & id genus alia.* Illud ſuperius) *Subaudi, morale.* Come, iucundum) *Eſſe expedit.* Quo cauſæ eripiuntur) *Quoniam audiendo tam uehementer afficiuntur, ut contrà dicere, ac ſentire poſsit nemo.* Familiari reo) *Subaudi, Verri.* Non reſpondit Hortenſius) *Ipſum nanq; defendebat.* Catilina in ſenatu accuſatus, obmutuit) *Vt ex ipſius inuectiuis apparet.* Nobis priuata in cauſa magna, & graui, cum cœpiſſet Curio pater) *Quia fuit & filius, qui Cæſaris partes ſecutus eſt.* Subito aſſedit, cum ſibi uenenis ereptam memoriam diceret) *Vt ipſe Cicero in Bruto meminit. nam cum de ipſo cœpiſſet loqui, paulo pòſt ſubiungit, Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret:*

qui in

qui in iudicio priuato, uel maximo, cũ ego pro Ticinia Cottæ perorauiſſem, ille contra me pro Seruio Næuio diceret, ſubito totam cauſam oblitus eſt: idq; ueneficiis, & cantionibus Ticiniæ factum eſſe dicebat.

Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum uſus pluribus, quòd etiam ſi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo ut uiderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar. Quæ qualiacunq; in me ſunt, me enim ipſum non pœnitet quanta ſint, ſed apparent in orationibus: etſi carent libri ſpiritu illo, propter quem maiora eadem illa cum aguntur, quàm cum leguntur, uideri ſolent. Nec uerò miſeratione ſolum mens iudicum permouenda eſt, qua nos ita dolenter uti ſolemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus: ut alia in cauſſa excitato reo nobili, ſublato etiam filio paruo, plangore & lamentatione compleremus forum: ſed etiam eſt faciendum, ut iraſcatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, ſatietate afficiatur, ſperet, metuat, lætetur, doleat. qua in uarietate, duriorum, accuſatio ſuppeditabit exempla: mitiorum, defenſiones meæ. Nullo enim modo animus audientis, aut incitari, aut leniri poteſt, qui modus à me non tentatus ſit. dicerem perfectum, ſi ita iudicarem, nec in ueritate crimen arrogantiæ extimeſcerem. Sed (ut ſuprà dixi) nulla me ingenij, ſed magna uis animi inflammat, ut me ipſe non teneam: nec unquam is, qui audiret, incenderetur, niſi ardens ad eum perueniret oratio. Vterer exemplis domeſticis, niſi ea legiſſes. Vterer alienis, uel Latinis, ſi ulla reperirem, uel Græcis, ſi deceret: ſed Craſsi perpauca ſunt, nec ea iudiciorum: nihil Antonij, nihil Cottæ, nihil Sulpitij: dicebat melius, quàm ſcripſit, Hortenſius.

Faciendum, ut iraſcatur iudex) *Subaudi, aduerſario: & deniq; ut cauſa tulerit, omnes mouendi ſunt affectus.* Duriorum) *Vbi duræ res occurrerunt accuſandæ.* Mitiorum) *Vbi defendimus.* Nec in ueritate crimen arrogantiæ extimeſcerem) *Quoniam quid fuiſſem aſſecutus, ſi memorem, non putauero arrogantis eſſe.* Vt me ipſe non teneam) *Vt affectum cohibere non poſſim.*

Verum

Verum hæc uis quam quærimus, quanta ſit ſuſpicemur, quoniam exemplum non habemus: aut ſi exempla ſequimur, à Demoſthene ſumamus: & quidem perpetuę dictionis ex eo loco, unde in Cteſiphontis iudicio de ſuis factis, conſiliis, meritis in remp. aggreſſus eſt dicere. Ea profecto oratio, in eam formam, quæ eſt inſita in mentibus noſtris, includi ſic poteſt, ut maior eloquentia non requiratur. Sed iam ipſa forma reſtat, & character ille qui dicitur; qui qualis eſſe debeat, ex ipſis quæ ſuprà dicta ſunt, intelligi poteſt. Nã & ſingulorum uerborum, & collocatorũ lumina attigimus: quibus ſic abundabit, ut uerbum ex ore nullũ, niſi aut elegans, aut graue exeat, ex omniq; genere frequentiſſimæ translationes erunt, quòd eæ propter ſimilitudinẽ transferunt animos, & ferunt, ac mouent huc, & illuc: qui motus cogitationis celeriter agitatus per ſe ipſe delectat. Et reliqua ex collocatione uerborũ quæ ſumũtur quaſi lumina, magnũ afferunt ornatũ orationi. Sunt enim ſimilia illis quæ in amplo ornatu ſcenæ, aut fori appellantur inſignia, nõ quòd ſola ornent, ſed quòd excellãt. Eadem ratio eſt horum, quæ ſunt orationis lumina, & quodammodo inſignia, cum aut duplicantur, iteranturq; uerba aut breuiter commutata ponuntur, aut ab eodem uerbo ducitur ſæpius oratio, aut in idem conijcitur, aut in utrumque, aut adiungitur idem iteratum, aut idem ad extremum refertur, aut continenter unum uerbum non in eadem ſententia ponitur, aut cum ſimiliter uel cadunt uerba, uel deſinunt, aut multis modis contrariis relata contraria, aut cum gradatim ſurſum uerſus reditur, aut cum demptis coniunctionibus diſſolute plura dicuntur, aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, oſtendimus: aut cum corrigimus noſmetipſos quaſi reprehendentes, aut ſi eſt aliqua exclamatio uel admirationis, uel conqueſtionis: aut cum eiuſdem nominis caſus ſæpius commutantur. Sed ſententiarum ornamenta maiora ſunt, quibus quia frequentiſſime Demoſthenes utitur, ſunt qui putent idcirco eius eloquentiam maxime eſſe laudabilem. Et uero nullus ferè ab eo locus ſine quadam conforma-

tione

tione ſententiæ edicitur; nec aliud quicquam eſt dicere, niſi omnes, aut certè pleraſq; aliqua ſpecie illuminare ſententias: quas cum tu optime Brute teneas, quid atttinet nominibus uti, aut exemplis? tantummodo notetur locus.

Orationis lumina) *Schemata & tropos dicit.* Cum aut duplicantur) *Figuræ duplicationes multis modis fiunt. unde illud Quintiliani, Verba geminantur, uel amplificandi gratia: ut, occidi, occidi non Spurium Melium. Alterum eſt enim quod indicat: alterum quod affirmat. Vel miſerandi: ut, Ab Corydon, Corydon. &, Bona miſerũ me (conſumptis enim lachrymis, tamẽ infixus animo hæret dolor) bona, inquã, Cn. Põpeij acerbiſsimæ uoci ſubiecta præconis. Viuis, & uiuis nõ ad deponendã, ſed ad cõfirmandam audaciã. Et ab hiſdẽ uerbis plura acriter, & inſtanter incipiunt, Nihil'ne te nocturnũ præſidiũ Palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſsimus habẽdi ſenatus locus, nihil horum ora uultusq; mouerunt? Et, Quis eos poſtulauit? Appius. quis produxit? Appius. Aut breuiter commutata ponuntur: ut, Abijt, exceſsit, euaſit, erupit. Aut ab eodem uerbo, ut oſtendimus.*

Aut in idem conijcitur) *Id eſt, ad id uerbum deuoluitur, ut ultimo patuit exemplo.* Aut in utrunq;) *Cum & incipimus & deſinimus.* Aut adiungitur idem iteratum) *Multæ etiam fiunt, uariæq; repetitiones: nam primorum uerborum alterna repetitio: ut, Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut eò quò intendit, maturè cum exercitibus perueniat. Te Gallorum, illum buccinarum cantus exuſcitat: tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. Tu caues ne conſultores, ille ne urbes, aut caſtra capiantur. Poſſũt media quoq; reſpondere, uel primis: ut, Te nemus Angitiæ, uitrea te Fucinus ũda. Vel ultimis: ut, Hæc nauis onuſta præda Siculienſi: cum & ipſa quoq; eſſet ex præda. Reſpõdent & primis ultima: Multi & graues dolores inuenti parẽtibus, & propinquis multi. Eſt & illud repetendi genus, quod ſemel propoſita iterat, & diuidit, ut Iphitus & Pelias mecũ: quorũ Iphitus æuo iam grauior, Pelias, & uulnere tardus Vlyſsi. epanodos Græce dicitur, noſtri regreſsionẽ uocãt: ut,*

Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis:
Compulerantq; greges Corydon, & Thyrſis in unum:
Thyrſis oues, Coridon diſtentas lacte capellas.

Et generibus fit iteratio, Magnus eſt labor dicendi, magna eſt res. Aut cum ſimiliter uel cadunt uerba) *In ſimiles deſinũt caſus: quæ figura Homœoptotos nominatur: ut, Inueſtigata, cõperta, patefacta, ſublata, deleta, extincta.* Vel deſinunt) *Vt, abijt, exceſsit, euaſit, erupit.* Aut multis modis contrarijs relata contraria) *Antitheton dicitur, Latine ab alijs contrapoſitum, ab*

alijs contentio. Non ſit uno modo: nam & ſit ſi ſingula ſingulis opponuntur: ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia. & bina binis, Non noſtri ingenij eſt, ueſtri auxilij eſt. & ſententiæ ſententijs, Dominetur in concionibus: iaceat in iudicijs. Subiungitur cõmodiſsime ea ſpecies, quã diſiunctionẽ dicimus, Odit porro priuatam luxuriã: publicam magnificentiã diligit. & ſunt ſimili caſu, diſsimili ſentẽtia in ultimo locati: ut, quod in tẽpore male fuit, nihil obſit, quin qđ in cauſſa boni fuit, proſit. Aut cum gradatim ſurſum uerſus reditur) Hæc Climax à Græcis nominatur: hæc priorẽ habet partẽ, & magis affectatam: ideoq; rarior eſſe debet: ut, Africano uirtutẽ induſtria, uirtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Et quale illud, Non ergo magis pecuniarũ repetundarũ, quàm maieſtatis: nec maieſtatis magis, quàm Planciæ legis: nec Planciæ legis magis, quàm ambitus: neq; magis ambitus, quàm omnium legum iudicia perierunt. Aut cum demptis coniunctionibus) Quæ figura Aſyndeton dicitur: ut inueſtigata, comperta, patefacta: ſublata, deleta, extincta. Aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, oſtendimus) Vt ipſe, Quid uero nuper cum morte ſuperioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam feciſſes, non'ne etiam alio ſcelere incredibili hoc ſcelus cumulaſti? Quod ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut nõ uindicata eſſe uideatur. Aut cum corrigimus noſmetipſos, quaſi reprehendentes) Vt ipſe, Vnà ſedent, ex accuſatorum ſubſellijs ſurgunt, non diſsimulant, non uerentur, de ſubſellijs queror? unà ex domo prodeunt. Aut ſi eſt aliqua exclamatio uel admirationis, uel quæſtionis) Quorum exempla frequentiora ſunt, ac manifeſtiora, quàm ut ſit aliquid proferre. Similiter cum idem nomen per caſus uariatur.

Sic igitur dicet ille quem expetimus, ut ue·ſet ſæpe multis modis eandem & unam rem, & hæreat in eadem commoreturq́ ſententia. ſæpe etiam ut extenuet aliquid, ſæpe ut irrideat, ut declinet à propoſito, deflectatq́ ſententiam, ut proponat quid dicturus ſit, ut cum tranſegerit iam aliquid, definiat, ut ſe ipſe reuocet, ut quod dixit iteret, ut argumentum ratione concludat, ut interrogando urgeat, ut rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat, ut contrà ac dicat accipi & ſentiri uelit: ut addubitet quid potius, aut quomodo dicat: ut diuidat in partes, ut aliquid relinquat ac negligat, ut antè præmuniat, ut in eo ipſo, in quo reprehendatur, culpam in aduerſarium conferat: ut ſæpe cum ijs qui audiunt, nonnunquam etiam cum aduerſario quaſi deliberet; ut homi-

num ſer

num ſermones moresq́ deſcribat, ut muta quædam eloquentia inducat, ut ab eo quod agitur, auertat animos, ut ſæpe in hilaritatem riſum'ue conuertat, ut antè occupet, quod putat opponi, ut comparet ſimilitudines, ut utatur exemplis, ut aliud alij tribuens diſpertiat, ut interpellatorem coërceat, ut aliquid reticere ſe dicat, ut denuntiet quid caueat, ut liberius quid audeat, ut iraſcatur etiam, ut obiurget aliquādo, ut deprecetur, ut ſupplicet, ut medeatur, ut à propoſito declinet aliquantulum, ut optet, ut execretur, ut fiat ijs apud quos dicet, familiaris. atq; alias etiam dicendi quaſi uirtutes ſequatur, breuitatem, ſi res petet. ſæpe etiam rem dicendo ſubijciet oculis, ſæpe ſuprà feret quàm fieri poſſit, ſignificatio ſæpe erit maior, quàm oratio, ſæpe hilaritas, ſæpe uitæ naturarumq́ imitatio.

Sæpe etiam ut extenuet aliquid) *Hoc figuræ genus, & quæ ſequuntur, poteſt apud Ciceronem quiſq; ſibi inuenire: ſunt ſiquidem eius refertæ his figuris orationes: ut hominum ſermones, moresq; deſcribit, quæ Ethopœia eſt.* Vt muta quædam eloquentia inducat) *Vt in Catilinam, patria loquens inducitur, quæ Idolopœia: ambæ autem Proſopopœiæ ſpecies.* Oratorem coërceat) *Subaudi, aduerſantē cauſæ ſuæ.* Sæpe etiam rem dicendo ſubijciet oculis) *Vt Marci Cœlij in Antonium, Illum nanq; ipſum offenderunt temulento ſopore profligatum, totis præcordijs ſtertentem, ructuoſos ſpiritus geminare, præclarasq; contubernales ab omnibus ſpondis tranſuerſas incubare, & reliquas circumiacere paßim: quæ tamen exanimatæ terrore, hoſtium aduentu percepto, excitare Antonium conabantur, nomen inclamabant, fruſtra ceruicibus tollebant. blandius alia ad aurem inuocabat, uehementius etiam nonnulla feriebat: quorum omnium cum uoce tactuq; oſcitaret, proximæ cuiuſque collum amplexu petebat: neq; dormire excitatus, neq; euigilare ebrius poterat: ſed ſemiſomno ſopore inter manus Centurionum concubinarumq; iactabatur.* Sæpe ſuprà feret) *Id eſt, utetur Hyperbole: ut cum Cicero Charybdim, & Scyllam, Marcum Antonium uocat.* Significatio ſæpe erit maior quàm oratio) *Hæc Emphaſis dicitur.*

Hoc in genere (nam quaſi ſyluam uides) omnis eluceat oportet eloquētiæ magnitudo: ſed hęc niſi collocata, & quaſi ſtructa, & nexa uerbis, ad eam laudem quam uolumus, aſpirare non poſſunt. De quo cum mihi deinceps uiderem eſſe

dicendum,etſi mouebant etiam me illa, quæ ſuprà dixeram, tamen ijs quæ ſequuntur, perturbabar magis. Occurrebat enim poſſe reperiri non inuidos ſolum, quibus referta ſunt omnia, ſed fautores etiam laudum mearum, qui non cenſerent eius uiri eſſe,de cuius meritis tanta ſenatus iudicia feciſſet comprobante Populo Romano,quanta de nullo,'de artificio dicendi literis tam multa mandare.Quibus ſi nihil aliud reſponderem,niſi me M.Bruto negare roganti noluiſſe:iuſta eſſet excuſatio,cum & amiciſſimo,& præſtantiſſimo uiro, & recta, & honeſta petenti ſatisfacere uoluiſſem. Sed ſi profitear,quod utinam poſſem,me ſtudioſis dicendi,præcepta, & quaſi uias,quæ ad eloquentiam ferrent,traditurum:quis tandem id iuſtus rerum æſtimator reprehenderet?

Quaſi ſyluam uides) *Id eſt,totius facultatis oratoriæ materiam.nam ſicut corporatarum rerum omnium informis illa materia,ſylua uocatur:ita rudis,& indigeſta quælibet rerum prima materia,ſylua nominatur:unde & Statius cum materiam ad maiora ſcribenda ſibi membris informem ſuis comparaſſet, librum ſyluarum inſcripſit.* Sed hæc niſi collocata) *Suo loco digeſta,& numeris ſtructa.* Aſpirare non poſſunt) *Quaſi ſpiritu peruenire. nam aliter dicimus:ut Ouidius, Cœptis aſpirate meis. eſt enim fauete.* Occurrebat enim poſſe) *Præmunit hic Cicero aduerſum maledicos defenſione ſe: quòd cum ad grammaticam multa pertinentia dicturus ſit,aliquibus fortè uideri poßit tantus orator nimium uileſcere,: cum in tam humilem deſcendat locum, rationibus cur id facturus uideatur, oſtendit acutißimis.* Sed ſi profitear) *Id eſt, palàm profteram,ac præ me feram.*

Nam quis unquam dubitauit, quin in Republica noſtra primas eloquentia tenuerit ſemper urbanis,pacatisq; rebus, ſecundas iuris ſcientia? cum in altera gratiæ,gloriæ, præſidij plurimum eſſet,in altera perſecutionum, cautionumq; præceptio: quæ quidem ipſa auxilium ab eloquentia ſæpe peteret,ea uerò repugnante uix ſuas regiones, finesq; defenderet. Cur igitur ius ciuile docere ſemper pulchrum fuit, hominumq; clariſſimorum diſcipulis domus floruerunt? ad dicendum ſi quis acuat,aut adiuuet in eo iuuentutem,uituperetur? Nam ſi uitioſum eſt dicere ornate,pellatur omnino è ciuitate eloquentia. ſin ea non modo eos ornat penes quos

eſt,

eſt, ſed etiam uniuerſam Rempub. cur aut diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum eſt: aut quod noſſe pulcherrimum eſt, id non glorioſum docere? At alterum factitatum eſt, alterum nouum. fateor, ſed utriuſq; rei cauſſa eſt. Alteros enim reſpondentes audire ſat erat, ut ij qui docerent, nullum ſibi ad eam rem tempus ipſi ſeponerent, ſed eodem tempore & diſcentibus ſatisfacerent, & conſulentibus. Alteri, cum domeſticum tempus in cognoſcendis, componendisq; cauſſis, forenſe in agendis, reliquum in ſeipſis reficiendis omne conſumerent, quem habebant inſtituendi, aut docendi locum? Atq; haud ſcio, an pleriq; noſtrorum oratorum ingenio plus ualuerint, quàm doctrina. itaq; illi dicere melius quàm præcipere, nos contrà fortaſſe poſſumus.

Primas eloquentia tenuerit) *Id eſt, primum ſibi locum defenderit.* Secundas iuris ſcientia) *Id eſt, ſecundum locum.* Cum in altera gratiæ) *Eloquentiam dicit.* Ea uero repugnante) *Si eloquentia iuri, inquit, ciuili obſtiterit, nihil poterit proficere.* Alteros enim reſpondentes) *Iuriſconſultos dicit.* Nos contrà fortaſſe melius poſſumus) *Quare minus accuſandus: ac *cedo quid doceam.*

At dignitatem docere non habet, certe ſi quaſi in ludo: ſed ſi monendo, ſi cohortando, ſi percontando, ſi communicando, ſi interdum etiam unà legendo, audiendo, neſcio cur non docendo etiam aliquid aliquando, ſi poſſis meliores facere, cur nolis? An quibus uerbis ſacrorum alienatio fiat, docere honeſtum eſt: quibus ipſa ſacra retineri, defendiq; poſſint, non honeſtum eſt? At ius profitentur etiam qui neſciunt: eloquentia autem illi ipſi, qui conſecuti ſunt, tamen ſe ualere diſſimulant, propterea quòd prudentia hominibus grata eſt, lingua ſuſpecta. num igitur aut latêre eloquentia poteſt, aut id quod diſſimulat, effugit, aut eſt periculum ne quis putet in magna arte, & glorioſa turpe eſſe docere alios id, quod ipſi fuerit honeſtiſſimum diſcere? Ac fortaſſe cæteri tectiores: ego ſemper me didiciſſe præ me tuli. quid enim poſſem? cum abfuiſſem adoleſcens, & horum ſtudiorũ cauſſa mare tranſiſſem, & doctiſſimis hominibus domus referta eſſet, & aliquæ

fortaſſe ineſſent in ſermone noſtro doctrinarum notæ, cùmque uulgo ſcripta noſtra legerentur, diſſimularem me didiciſſe? quid erat cur probarem? niſi quòd parum fortaſſe profeceram. Quod cum ita ſit, tamen ea, quæ ſuprà dicta ſunt, plus in diſputando, quàm ea de quibus dicendum eſt, dignitatis habuerunt. De uerbis enim componendis, & de ſyllabis propemodum dinumerandis, & dimetiendis loquemur: quæ etiam ſi ſunt, ſicuti mihi uidentur, neceſſaria, tamen fiunt magnificentius, quàm docentur. Eſt id omnino uerum, ſed proprie in hoc dicitur: nam omnium magnarum artium, ſicut arborum, altitudo nos delectat, radices, ſtirpesque non item. ſed eſſe illa ſine his non poteſt. Me autem ſiue peruagatiſſimus ille uerſus, qui uetat artem pudere proloqui quam factites, diſſimulare non ſinit, quin delecter: ſiue tuum ſtudium hoc à me uolumen expreſſit: tamen eis, quos aliquid reprehenſuros ſuſpicabar, reſpondendum fuit. Quòd ſi ea, quæ dixi, nõ ita eſſent: quis tamen ſe tam durum, agreſtemque præberet, qui hanc mihi non daret ueniam, ut cum meæ forenſes artes, & actiones publicæ concidiſſent, non me aut deſidiæ, quod facere non poſſum: aut mœſtitiæ, cui reſiſto, potius quàm literis dederem? quæ quidem me antea in iudicia, atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi, nec uerò talibus modo rebus, quales hic liber continet, ſed multo etiam grauioribus, & maioribus: quę ſi erunt perfectæ, profecto forenſibus noſtris rebus & domeſticæ literæ reſpondebunt. Sed ad inſtitutam diſputationem reuertamur.

Si quaſi in ludo) *Si doceas, inquit, quaſi in ludo: tum dignitate caret.* Sacrorum alienatio fiat) *Quod noſſe iuriſconſultum oportet.* At ius profitentur etiam qui neſciunt) *Quoniam totum eſt in prudentia poſitum.* Se ualere diſſimulant) *Cur ita, dicit ipſe? quia, inquit, lingua ſuſpecta.* Præ me tuli) *Profeſſus ſum.* Cum abſuiſſem adoleſcens) *Vt in Bruto de ſe ait, Rhodum ad Molonem ſe contuliſſe.* De ſyllabis propemodum dinumerandis) *Quia de pedibus, qui numeroſam reddunt orationem, dicturus ſum.* Sicut arborum altitudo) *Aptiſſima uſus ſimilitudine eſt Cicero.* Eſſe illa) *Subaudi, altitudo ſine radicibus non poteſt: ita magna eloquentia ſine grammatices cognitione non poteſt.* Qui uetat

artem pudere proloqui) *Ita Horatius in arte poëtica, Cur neſcire pudens prauus, quàm diſcere malo?* . Vt cum meæ forenſes artes, & actiones publicæ concidiſſent) *Quando Cæſaris dictatoris mandato adminiſtrabantur omnia.*

Collocabuntur igitur uerba, aut ut inter ſe quàm aptiſſime cohæreant extrema cum primis, eaq; ſint quàm ſuauiſſimis uocibus: aut ut forma ipſa, concinnitasq; uerborum conficiat orbem ſuum: aut ut comprehenſio numeroſe, & apte cadat. Atq; illud primum uideamus, quale ſit, quod uel maxime deſyderat diligentiam, ut fiat quaſi ſtructura quædam, nec tamen fiat operoſe. nam eſſet cum infinitus, tum puerilis labor, quod apud Lucilium ſcite exagitat in Albutio Scæuola, Quàm lepide lexis compoſtæ, ut teſſerulæ omnes Arte pauimento atq; emblemate uermiculato. Nolo tam minuta hęc cõſtructio appareat, ſed tamen ſtylus exercitatus efficiet facilè hanc uiam cõponendi. Nam ut in legẽdo oculus, ſic animus in dicẽdo proſpiciet quid ſequatur, ne extremorum uerborũ cum inſequentibus primis cõcurſus aut hiulcas uoces efficiat, aut aſperas. Quamuis enim ſuaues, grauesúe ſententiæ, tamen ſi inconditis uerbis efferuntur, offendent aures, quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum.

Aut ut inter ſe quàm aptiſsime cohæreant) *Ne aſper conſonantiũ concurſus ſit, ne uocaliũ hiatus intolerabilis.* Extrema cum primis) *Extremæ antecedentis uerbi ſyllabæ, cum primis ſequentis uerbi ſyllabis.* Conficiat orbem ſuum) *Id eſt, clauſulam.* Comprehenſio) *Id eſt, Periodus ſiue clauſula.* Numeroſe cadat) *Id eſt, numero concludatur.* Nec tamen fiat operoſe) *Id eſt, cum magna ſolicitudine.* Nam eſſet cum infinitus) *Si quidem in omnibus clauſulis id obſeruandum.* Tum puerilis labor) *Quia de ſententijs potius, quàm de uerbis debemus eſſe ſoliciti.* In Albutio) *Contra Albutium, ut Lucilius inducit: ipſiusq; Lucilij uerba apponit.* Lexis compoſitæ) *Id eſt, coniunctæ dictiones: eſt enim nominatiuus pluralis lexis.* Vt teſſerulæ) *À teſſeris diminutiuum, quibus luditur in alea.* Pauimento) *Ita uariate, ut in pauimento ubi multæ impreſsiones, inde quoq; dictum: nam pauire, ferire: unde paiuicula, qua ſæpius areæ feriuntur.* Emblemate) *Impreßione: nam ἐμβάλλω, imprimo.* Vermiculato) *Id eſt, minuto: ita enim Nonius ueteres dixiſſe minutum oſtendit.*

Sed

Sed tamen ſtylus) *Qui dicendi artifex eſt,ut inquit alibi Cicero , omnia hæc facilia reddet.* Nam in legendo oculus) *Pulcherrima comparatio eſt. Quoniam ſicut oculus oſtendit animo quæ cogitanda,ita animus uoluit,quæ dicenda ſunt.adeò in gyrum noſtra uoluitur cognitio:mens à ſenſibus capit : & ſenſus à mente promunt ſibi quæ uelint.* Aut hiulcas uoces efficiat) *Quod tum euenit,cum uocalis uocalem excipit.* Aut aſperas) *Cum conſona conſonantem admittit.* Quarum iudicium eſt ſuperbiſsimum) *Quia nihil magis ad intelligentiam faciendam accommodatur,quàm aurium ſenſus : quare niſi auribus,quod dicimus, blandiatur,plerunq; etiam grauiſsima collabuntur.*

Quod quidẽ Latina lingua ſic obſeruat,nemo ut tam ruſticus ſit,qui uocaleis nolit cõiungere.In quo quid etiam Theopompum reprehendunt, quòd eas literas tantopere fugerit: etſi id magiſter eius Iſocrates,at non Thucydides: ne ille quidem haud paulo maior ſcriptor Plato,nec ſolum in his ſermonibus qui dialogi dicuntur , ubi etiam de induſtria id faciendum fuit,ſed in populari oratione, qua mos eſt Athenis laudari in concione eos,qui ſint in prælijs interfecti ; quæ ſic probata eſt , ut eam quotannis (ut ſcis) illo die recitari neceſſe ſit . in ea eſt crebra iſta uocum concurſio , quam magna ex parte,ut uitioſam,fugit Demoſthenes.Sed Græci uiderint:nobis,ne ſi cupiamus quidem,diſtrahere uoces conceditur. Indicant orationes illæ ipſæ horridulæ Catonis, indicant omnes poëtæ,præter eos, qui ut uerſum facerent, ſæpe hiabant , ut Næuius , Vos qui accolitis Hiſtrum fluuium, atq; Algidam. & ibidem, Quam nunquam nobis Grai, atq; barbari.At Ennius ſemel,Scipio inuicte. Et quidẽ nos, Hoc motu radiantis Eteſiæ in uada ponti. Hoc idem ſæpius noſtri non tuliſſent,quod Græci laudare etiam ſolent.

Latina lingua ſic obſeruat) *Ideo Latina lingua inquit:quoniam non ita Græci,ut paulo pòſt ipſe refert.* Qui uocales nolit coniugere) *Id eſt,uitare hiatum.* In quo quidam etiam Theopompum reprehendunt) *Subaudi,Græci:nam id Latini probant.* De induſtria id faciendum fuit) *Ne tam eloquentiæ,quàm diſputationi deſeruire uideretur.)* Qua mos eſt Athenis) *Ideo & Demoſthenis, & Hyperidis & Lyſiæ tales nobiliſsimæ adhuc extant orationes.* Vos qui accolitis) *Verſus eſt Næuij multimodis,ubi s litera ſubtrahitur.*

Sed

Sed quid ego? uocales ſine uocalibus ſæpe breuitatis cauſſa contrahebant, ut ita dicerent, multi' modis, uas' argenteis, palm' & crinibus, tecti' fractis. Quid uero licentius, quàm quòd hominum etiã nomina contrahebant, quo eſſent aptiora? nam ut duellum bellum, & duis bis, ſic Duellium eum, qui Pœnos claſſe deuicit, Bellium nominauerunt, cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellij. Quin etiam uerba ſæpe contrahuntur, non uſus cauſſa, ſed aurium. Quomodo enim ueſter Axilla ala factus eſt, niſi fuga literæ uaſtioris? Quam literam etiã è maxillis, è taxillis, & uexillo, & paxillo conſuetudo elegans Latini ſermonis euellit. Libenter etiam copulando uerba iungebant, ut ſodes pro ſi audes, ſis pro ſi uis. Iam in uno capſis tria uerba ſunt. Ain' pro ais'ne, nequire pro non quire, malle pro magis uelle, nolle pro non uelle. Dein etiam ſæpe, & exin, pro deinde, & pro exinde dicimus. Quid illud, non olet, unde ſit? quòd dicitur cum illis, cum autem nobis nõ dicitur, ſed nobiſcum. quia ſi ita diceretur, obſcœnius concurrerent literæ, ut etiam modo, niſi autem interpoſuiſſem, concurriſſent. Ex eo eſt mecum, & tecum, non cũ me, & cũ te, ut eſſet ſimile illis uobiſcum atq; nobiſcum.

Duellum bellum) *Inde perduelles hoſtes uocitarunt.* Cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellij) *Ita Quintilianus in primo eadem fecit ex duello bellum: unde Duellios quidam dixere Bellios.* Non uſus cauſa, ſed aurium) *Non quia, inquit, ita conſuetudine inoleuerit, ſed mulcendarum aurium cauſa.* Veſter Axilla Ala factus eſt) *Qui primus ab axilla brachij nomen acceperat: inde per conciſionem, Ala factus eſt Publius Seruilius Ala. Apparet ergo ut à multis aſpiratur, aſpirari non debere.* Iam in uno capſis tria uerba ſunt) *Nam compoſitum a (cape) & (ſi uis) eſt uerbum.* Quid illud, non olet, unde ſit) *Eleganter tranſtulit quod proprium eſt olfactus, ad animum: ſicut audio, & uideo uſitatius eſt pro intelligo poſitum.* Obſcœnius) *Turpius.* Concurrerent literæ) *Subaudi, m cum n.* Vt etiam modo, niſi (autem) interpoſuiſſem) *Si, inquit, dixiſſem cum nobis: non, cum autem nobis.* Vt eſſet ſimile illis uobiſcum, atq; nobiſcum) *Id eſt, ut ſimilis eſſet compoſitio in plurali: quæ in ſingulari, ſi modo compoſita ſunt. nam per Anaſtrophen, omnes fere grammatici pronuntiari oportere aiunt: licet ſub uno accentu, qui hæc reprehendunt, neſciant cur ueteres ita loqui maluerint.*

Atque etiam à quibuſdam ſero iam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt: nam, Prò deûm atque hominum fidem, deorum aiunt. Ita credo, hoc illi neſciebant: an dabat hanc conſuetudo licentiam. Itaque idem poëta, qui inuſitatius contraxerat, Patris mei meûm factûm pudet, pro meorum factorum: &, Texitur exitiûm examen capiti, pro exitiorum. non dicit liberûm, ut plerique loquimur, cum cupidos liberûm, aut in liberûm loco dicimus: ſed, ut iſti uolunt, Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum ex te genus. & idem, Nanque Aeſculapij liberorum. At ille alter in Chryſe non ſolum, Ciues antiqui amici maiorum meûm, quod erat uſitatum: ſed durius etiam, Conſiliûm ſocij, augurium, atque extûm interpretes. Idemq́ pergit, Poſtquam prodigiûm horriferûm, portentûm pauor. quæ non ſanè ſunt in omnibus neutris uſitata. Nec enim dixerim tam libenter armûm iudiciûm, etſi eſt apud eundem, Nihil'ne ad te de iudicio armûm accidit? quàm armorum. Iam ut cenſoriæ tabulæ loquuntur, fabrûm, & procûm audeo dicere, non fabrorum, & procorum. Planeq́ Duorum uirorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorum litibus iudicandis, dico nunquam. atqui dixit Accius, Video ſepulchra dua duorum corporum. Idemq́, Mulier una duûm uirûm. Quid uerum ſit, intelligo: ſed aliàs ita loquor, ut conceſſum eſt, ut hoc uel prò deûm dico, uel prò deorum: aliàs ut neceſſe eſt, cum Triumuirûm, non uirorum, cum ſeſtertiûm numûm, non numorum, quòd in his conſuetudo uaria non eſt. Quid quod ſic loqui, noſſe, iudicaſſe uetant, nouiſſe iubent, & iudicauiſſe? quaſi uero neſciamus in hoc genere, & plenum uerbum rectè dici, & imminutum uſitate. Itaq́ utrunque Terentius, Eho tu cognatum tuum non noras? Poſt idem, Stilphonem inquam noueras? Si et, plenum eſt: ſit, imminutum. licet utare utroq́: ergo ibidem, Quàm chara ſintq́ pôſt carendo intelligunt, quamq́ attinendi magni dominatus ſient.

Nam

Nam,Prò deûm) *Deûm pro deorum factum eſt.* Ita credo) *Pulchra ironia,Rectè,inquit,iſti corrigũt:quia inſcitia quadam hoc ueteres factitauere.*

Patris mei meûm factûm pudet) *Pro meorum factorum, per conciſionem.* Sed,ut iſti uolunt) *Qui ſe antiquitatem correcturos arbitrentur imperiti.* Alter in Chryſe) *In fabula quæ ita inſcripta eſt à Chryſe patre Agamemnonis amicæ, quæ Chryſeis dicta.unde inter Achillem, & Agamemnonem grauiſsima orta contentio:unde & Homeri tota Ilias emanauit.* Maiorum meûm) *Pro meorum.* Conſiliũm ſocij) *Pro cõſiliorum.* Augurium atque extûm) *Pro auguriorum, & extorum.* Prodigiûm horriferûm portentûm) *Pro prodigiorum horriferorum portentorum.* Armûm iudicium) *Pro armorum.* Quàm) *Pro quantum.* Cenſoriæ) *À cenſoribus conditæ tabulæ.* Dico nunquam) *Quoniam ſyncopis potius utor: utpote concinnius ita me loqui ratus.* Dua duorum corporum) *Ita Quintilianus rectè dici dua pondo,& trepondo putat.* Duûm uirûm) *Pro duorum uirorum.* Quid uerum ſit,intelligo) *Id eſt,noui equidem quid rectè dicatur,ut ipſa me iubet loqui analogia:ſed malo ſermonis leporem ſequi.* Quid quòd ſic loqui, noſſe, iudicaſſe uetant) *Ideo uetant : quia conciſa ſunt, non integra.*

Nec uero reprehenderim,Scripſere alij item,& ſcripſerunt eſſe uerius ſentio,ſed conſuetudini auribus indulgenti libenter obſequor.Idem campus habet, inquit Ennius. & in templis iſdem.probauit:at eiſdem erat uerius,nec tamen eiſdem, opimius: male ſonabat ijſdem. Impetratum eſt à conſuetudine,ut peccare ſuauitatis cauſſa liceret: & pomeridianas quadrigas, quàm poſtmeridianas libentius dixerim, & mehercule quàm mehercules.Non ſcire quidem barbarum iam uidetur,neſcire dulcius. Ipſum meridiem,cur nõ medidiem? credo quòd erat inſuauius.Vna præpoſitio eſt abs,eaq; nunc tantum in accepti tabulis manet, nec his quidem omnium: in reliquo ſermone mutata eſt.Nam amouit dicimus,& abegit,& abſtulit,ut iam neſcias, ab ne uerum ſit, an abs. Quid ſi etiam abfugi turpe uiſum eſt? & abfer noluerunt,aufer maluerunt? quæ præpoſitio præter hæc duo uerba,nullo alio in uerbo reperitur.

Nec uero reprehenderim,Scripſere) *Hæc uerba dualis eſſe numeri,more Græcorum aliqui crediderunt:quos ipſe quoq; inſcitiæ coarguit Quintilia-*

nus inquiens: Quanquam fuerunt qui nobis adijcerent dualem, ſcripſere, legere, quod deuitandæ aſperitatis gratia mollitum eſt: ut apud ueteres pro male mereri, male merere. Ideoq; quod illi uocant dualem, in illo ſolo genere conſiſtit: cum apud Græcos, & in tota uerbi ferè ratione, & in nominibus deprehendatur, & ſic quoque rariſſimus eius ſit uſus: apud noſtrorum uero neminem hæc obſeruatio reperiatur, quin è contrario, Deuenere locos: &, conticuere omnes: &, conſedere duces, aperte nos doceant nihil horum ad duos pertinere: Dixere quoq; (quanquam id Antonius Ruffus ex diuerſo ponit exemplum) de pluribus patronis præco pronuntiet. Titus uero Liuius circa initia ſtatim primi libri, Tenuere, inquit arcem Sabini: & mox, In aduerſum Romani ſubiere. Sed quem potius ego, quàm Marcum Tullium ſequar? qui in Oratore, Non reprehendo inquit, ſcripſere: ſcripſerunt eſſe uerius ſentio. Eiſdem erat uerius) *Nam componitur ab is, & demum Priſciani teſtimonio.*

Cur non medidiem) *Cum à medio, & die fictum ſit.* Præter hæc duo uerba) *Nam (à) præpoſitio, nunquam in au mutatur: præter quàm in aufero & aufugio.*

Noti erant, & naui, & nari, quibus cum in præponi oporteret, dulcius uiſum eſt ignoti, ignaui, ignari, dicere, quàm ut ueritas poſtulabat. Ex uſu dicunt, & è Repub. quòd in altero uocalis excipiebat, in altero eſſet aſperitas, niſi literam ſuſtuliſſes: ut exegit, edixit, refecit, retulit, reddidit, adiũcti uerbi primam literam præpoſitio commutauit, ut ſubegit, ſummutauit, ſuſtulit. Quid in uerbis iunctis? quàm ſcite inſipientem, non inſapientem? iniquum, non inæquum? tricipitem, non tricapitem? conciſum, concæſum? Ex quo quidam perciſum etiam uolunt, quod eadem conſuetudo non probauit. Quid uero hoc elegantius, quod non fit natura, ſed quodam inſtituto? inclytus dicimus breui prima litera, inſanus producta: inhumanus breui, infelix longa. & ne multis, quibus in uerbis eæ primæ literæ ſunt, quæ in ſapiente, atque felice, producte dicitur: in cæteris omnibus breuiter. itemq́ compoſuit, conſueuit, concrepuit, confecit: conſule ueritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quære cur? ita ſe dicent iuuari; uoluptati autem aurium morigerari debet oratio.

Noti erant, & naui) *Nauus, prudens eſt: unde nauiter, prudenter.* Ex *uſu*

uſu dicunt) *Quod ſignificat ferè utile.* In altero) *Si dicas ex Republica, eſſet aſperitas.* Ex quo quidem percíſum) *Vult ergo percæſum dici.*

Indytus dicimus breui prima litera) *Non quia* IN *poſitione producatur: ſed uoce breui dicatur. Quatuor enim modis ſyllaba breuis uel longa dicitur: cum breuis uel longa eſt, in uerſu accipimus: cum natura, quale eſt cum Seruius inquit, Troiam primitiuum, corripi: deriuatiuum produci. cum uocem non modo flexam, ſed etiam acutam (quod plerunq; fit) in breui habet ſyllaba, ut ſæpe ueteres loquuntur Grammatici. & cum in pronuntiatione, uoci moram attribuimus, uel celeriter procurrimus: ut hic. Cuius rei Aulus Gellius, Quintilianus, Seruius, Diomedesq; meminerunt: ubi & Ciceronis teſtimonium afferunt.*

Quin ego ipſe, cum ſcirem ita maiores locutos eſſe, ut nuſquam niſi in uocali aſpiratione uterentur, loquebar ſic, ut pulcros, & Cetegos, triumpos, Cartaginem dicerem: aliquando, idq; ſerò, conuitio aurium cum mihi extorta ueritas eſſet, uſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui. Orciuios tamen, & Matones, Otones, Cæpiones, ſepulcra, coronas, lacrymas dicimus, quia per aurium iudicium ſemper licet. Purrum ſemper Ennius, nuſquam Pyrrhum. ui patefecerunt Fruges, non Phryges, ipſius antiqui declarant libri. nec enim Græcam literam adhibebãt, nunc autẽ etiam duas. & cum Phrygum, & cũ Phrygibus dicendum eſſet, abſurdũ erat, aut tantũ barbaris caſibus Græcam literã adhibere, aut recto caſu ſolum Græce loqui: tamẽ & Phryges, & Pyrrhum aurium cauſa dicimus. Quinetiam, quod iam ſubruſticum uidetur, olim autem politius: eorum uerborum, quorum eædem erant poſtremæ duæ literæ, quæ ſunt in optumus, poſtremam literam detrahebant, niſi uocalis inſequebatur. Ita non erat ea offenſio in uerſibus, quã nunc fugiunt poëtæ noui. Ita enim loquebamur, Qui eſt omnibu' princeps, nõ omnibus princeps: &, Vita illa dignu' locoq;, non dignus. Quòd ſi indocta conſuetudo tam eſt artifex ſuauitatis, quid ab ipſa tandem arte, & doctrina poſtulari putamus? Hæc dixi breuius, quàm ſi de hac re una diſputarẽ: eſt enim hic locus late patens de natura, uſuq; uerborum: longius autem, quàm inſtituta ratio poſtulabat. Sed quia rerum, uerborumq; iudicium prudentiæ eſt, uocum autem, & numerorum aures

ſunt iudices, & quòd illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad uoluptatem: in illis ratio inuenit, in his ſenſus artem. aut enim negligenda nobis fuit uoluptas eorum, quibus probari uolebamus: aut ars eius conciliandæ reperienda.

Purrum ſemper Ennius) *Nam non y Græca litera ueteres utebantur: ſed pro ea u ponebant. Quod ex Plautina fabula, quæ Amphitruo inſcribitur, licet etiam intueri. nam cum nomen fabulæ ex argumenti primis uerſuum literis ſignificare Plautus conſueuit, in hac dictione pro y Græca litera, u poſuit, cum inquit, Vterque deluduntur dolis mirum in modum.* Phruges) *Quia phrux, non phryx dicebant.* Nunc & duas) *Quoniam ipſa aſpiratio Græca eſt poſt conſonantes, ubi Græcæ literæ aſpiratæ correſpondent.* Barbaris caſibus) *Eſt ſiquidem Phryx barbarum.* Poſtremam literam detrahebant) *S ſcilicet, in Lucretianis uerſibus adhuc inuenias frequentiſſime factum.* Qui eſt omnibu' princeps, non omnibus) *Vt nunc.* Quid ab ipſa tandem arte, & doctrina poſtulari putamus) *Hoc dicit, Cum imperita multitudo hanc auribus ſuauem inueniret pronuntiationem, quid nos facere par eſt, qui ab ipſa doctrina exculti, & politi, debemus ita longe melius, ſicut poſſumus, hæc adhibere?* In his ſenſus artem) *Senſus exterior, qui aurium eſt.* Voluptas eorum) *Qui nos audiunt, à quibus probari deſyderamus.*

Duæ ſunt igitur res, quæ permulceant aures, ſonus & numerus. De numero mox: nunc de ſono quærimus. Verba (ut ſuprà diximus) legenda ſunt potiſſimum bene ſonantia, ſed ea non, ut poëtæ, exquiſita ad ſonum, ſed ſumpta de medio,
*dis, ſuperat Qua pontus Helles, *ſuperat modum. At, Auratus aries
Tmolum. Colchorum, ſplendidis nominibus illuminatus eſt uerſus: ſed proximus inquinatus inſuauiſſima litera infinitus, Frugifera & ferta arua Aſias tenet. Quare bonitate potius noſtrorum uerborum utamur, quàm ſplendore Græcorum: niſi forte ſic loqui pœnitet, Qua tempeſtate Paris Helenam, & quæ ſequuntur, immò uero iſta ſequamur, aſperitatemq́ue fugiamus, Habeo iſtam ego perterricrepam, idemq́ue, Verſutiloquas malitias.

Sonus & numerus) *Sonus quidem, qui in ſingulorum delectu eſt uerborum: numerus, qui eſt in copula uerborum.* Superat Tmolum) *Montem Ciliciæ, qui & Timolus (ut ait Plinius) prius dicebatur.* Aſias arua tenet) *Genitiuus eſt Aſiæ.*

Nec

Nec ſolum componentur uerba ratione, ſed etiam finientur:quoniam id iudicium eſſe aurium alterum diximus. Sed finiuntur,aut compoſitione ipſa,& quaſi ſua ſponte:aut quodam genere uerborum,in quibus ipſis concinnitas ineſt:quæ ſiue caſus habent in exitu ſimiles,ſiue paribus paria redduntur,ſiue opponuntur cõtraria,ſuapte natura numeroſa ſunt, etiam ſi nihil eſt factum de induſtria. In huius concinnitatis conſectatione Gorgiam fuiſſe principem accepimus: quo de genere illa noſtra ſunt in Miloniana, Eſt enim Iudices hæc non ſcripta,ſed nata lex:quam non didicimus,accepimus,legimus:uerum ex natura ipſa arripuimus,hauſimus,expreſſimus:ad quam non docti,ſed facti:non inſtituti,ſed imbuti ſumus. Hæc enim talia ſunt,ut quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæſitum eſſe numerum, ſed ſecutum. Quod fit item in contrarijs referendis, ut illa ſunt, quibus non modo numeroſa oratio, ſed etiam uerſus efficitur.Eam quam nihil accuſas,damnas,condemnas dixiſſet,qui uerſum effugere uoluiſſet. Bene quam meritam eſſe autumas, dicis male mereri. Id quod ſcis prodeſt, nihil id quod neſcis,obeſt. Verſum efficit ipſa relatio contrariorum: id eſſet in oratione numeroſum, Quod ſcis nihil prodeſt: quod ſcis, multum obeſt. Semper hæc quæ Græci ἀντίθετα nominant,cum contrarijs opponuntur contraria, numerum oratorium neceſſitate ipſa efficiunt, & eum ſine induſtria. Hoc genere antiqui iam ante Iſocratem delectabanť,& maxime Gorgias,cuius in oratione pleruncp efficit numerum ipſa concinnitas.Nos etiã in hoc genere frequentes:ut illa ſunt in quarto accuſationis, Conferte hanc pacem, cum illo bello: huius prætoris aduentum, cum illius imperatoris uictoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto: huius libidines,cum illius continentia. ab illo qui cepit, conditas:ab hoc qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas. Ergo & hi numeri ſunt cogniti etiã à Latinis. Genus illud tertium explicetur quale ſit numeroſæ, & aptæ orationis. Quod qui non ſentiunt,quas aureis habeant, aut quid in his

hominis

hominis ſimile ſit, neſcio. Meæ quidem & perfecto completoq́ꝫ uerborum ambitu gaudent, & curta ſentiunt, nec amant redundantia. quid dico meas? cōciones ſæpe exclamare uidi, cum apte uerba cecidiſſent: id enim expectant aures, ut uerbis colligetur ſententia.

Quæ ſiue caſus habent in exitu ſimiles) *Quæ Homœoptota paulo antè diximus appellari.* Siue paribus paria redduntur) *Quæ ſtatim memorabuntur.* Eſt enim iudices hæc non ſcripta, ſed nata lex) *Scripta & nata, ſimiles caſus: & paria paribus correſpondent.* Quam non didicimus, accepimus) *Et quæ ſequuntur.* Sed etiam uerſus efficitur. Eam, quam nihil accuſas, damnas) *Dimeter eſt Iambicus ſcazon (eam) pro una ſyllaba ponitur, ut ſæpe eo modò loquuntur poëtæ.* Condemnas dixiſſet, qui &c.) *Quoniam una ſyllaba ſuperat: ſed tamen tales apud Tragicos, & Lyricos, præcipue Pindarū uerſus inuenias: nā Dimeter macrocatalectus uerſus eſt. Sanè hæc ipſa exempla, & enthymemata à loco, qui dicitur à contrarijs, ipſe uolens oſtendere, in Topicis poſuit.* Bene quàm meritam eſſe autumas, dicis male mereri) *Et hic Trimeter eſt ſcazon, ubi facta eſt conciſio uerbi autumas, pro eo dictumq́ꝫ autimas: ſuntq́ꝫ omnia hæc interrogatiue legenda, ut enthymema fiat à contrarijs.* Id quod ſcis prodeſt: nihil id quod neſcis, obeſt) *Similiter Iambicus eſt uerſus Trimeter, non quo comici, Tragiciq́ꝫ utantur, ſed Iambographi: ſiquidem apud comicos Iambus, & ad Iambi tradendam uelocitatem Spondeus adhibetur: ita ut non de ſede ſecunda cederet aut quarta Iambus, & ultimus ſemper ſit Iambus cum reſolutione aliorum pedum, propter indifferentem enim ultimam, etiam Pyrrhichius in fine ponitur: & propter reſolutionem Iambi ubiq́ꝫ Tribrachus, ac per reſolutionē Spondei ubi Spondeus, ibidem Dactylus, Anapæſtus, & Proceleuſmaticus.* Quod ſcis, nihil prodeſt quod &c.) *Trimeter quoq́ꝫ hic Iambicus eſt.* Numerum oratorium neceſsitate ipſa efficiunt) *Ideo non mirum dicit in arte poëtica Ariſtoteles, qui ait Iambicum ideo metrum uideri primo inuentum, quòd plerunque ita loquimur, ut neſcienter, imprudenterq́ꝫ in ipſum incidamus.*

In quarto accuſationis) *Subaudi, in Verrem.* Quod qui non ſentiunt) *Quæ ferè ſunt cum clauſula minor eſt, quàm ut uno poßit ſpiritu pronuntiari: aut planè ad ſyllabas ipſas retulit.*

Non erat hoc apud antiquos: & quidem nihil aliud ferè non erat. Nam & uerba eligebant, & ſententias graueis, & ſuaueis reperiebant, ſed eas haud uinciebant, aut explebant parum. Hoc me ipſum delectat, inquiunt. Quid ſi antiquiſ-

ſima

ſima illa pictura paucorum colorum magis, quàm hæc iam perfecta delectet? illa nobis ſit, credo, repetenda, hæc ſcilicet repudianda. Nominibus ueterum gloriantur. Habet autem ut in ætatibus autoritatem ſenectus, ſic in exemplis antiquitas, quæ quidem apud me ipſum ualet plurimum: nec ego id quod deeſt antiquitati, flagito potius, quàm laudo quod eſt, præſertim cum ea maiora iudicem quæ ſunt, quàm illa quæ deſunt. Plus eſt enim in uerbis, & in ſententijs boni, quibus illi excellunt, quàm in concluſione ſententiarum, quam non habent.

Non erat hoc apud antiquos) *Hoc ex uerbis refert illorum Cicero, quos ſemper carpit.* Illa nobis ſit, credo, repetenda) *Quæ nulla colorum uarietate diſtincta: quòd quàm turpe uiſu, tam ridiculum auditu fuerit.* Nec ego id quod deeſt antiquitati, flagito potius) *Hoc dicit, Sunt aliqua ueterum, quæ uelim ut exempla. deſunt eis aliqua, quæ in nobis perfectiora ſunt: quæ quidem non poſco.* Quàm laudo) *Quia ſunt alia pluris facienda, quàm quæ deſunt.* In uerbis, & in ſententijs) *Subaudi, grauibus ipſorum.* Quàm in concluſione ſententiarum) *Quàm ut ſententiæ quibuſdam numeris teneantur, uinciantur, concludantur.* Quam non habent) *Non enim numeros ullos norunt.*

Poſt inuenta concluſio eſt, qua credo uſuros ueteres illos fuiſſe, ſi iam nota, atque uſurpata res eſſet, qua inuenta omneis uſos magnos oratores uidemus. Sed habet nomen inuidiam, cũ in oratione iudiciali, & forenſi numerus Latine, Græce ῥυθμὸς, ineſſe dicitur. Nimis enim inſidiarum ad capiendas aures ahiberi uidetur, ſi etiam in dicendo numeri ab oratore quæruntur. Hoc freti iſti, & ipſi infracta, & amputata loquuntur, & eos uituperant, qui apta, & finita pronunciant; ſi inanibus uerbis, leuibusq́ue ſententijs, iure: ſin probæ res, lecta uerba, quid eſt cur claudicare, aut inſiſtere orationem malint, quàm cum ſentẽtia pariter excurrere? Hic enim inuidioſus numerus nihil affert aliud, niſi ut ſit apte uerbis comprehenſa ſententia: quod fit etiam ab antiquis, ſed plerunq́ue caſu, ſæpe natura: & quæ ualde laudãtur apud illos, ea ferè quia ſunt concluſa, laudantur. Et apud Græcos quidem

iam anni propè quadringenti ſunt, cum hoc probatur, nos nuper agnouimus. Ergo Ennio licuit uetera contemnenti, dicere uerſibus, Quos olim Fauni, uatesq; canebant: mihi de antiquis eodem modo non licebit? præſertim cum dicturus non ſim, Ante hunc, ut ille: nec quæ ſequuntur, Nos auſi reſerare. Legi enim, audiuiq; nõnullos, quorum propemodum abſolute cõcluderetur oratio. Quod qui non poſſunt, nõ eſt eis ſatis nõ contemni: laudari etiam uolunt. Ego autem illos ipſos laudo, idq; merito, quorum ſe iſti imitatores eſſe dicũt, etſi in eis aliquid deſydero: hos uerò minime, qui nihil illorum niſi uitium ſequuntur, cum à bonis abſint longiſſime. Quòd ſi aures tam inhumanas, tamq; agreſtes habent: ne doctiſſimorum quidem uirorum eos mouebit autoritas?

Inuenta cõcluſio) *Inuentus numerus.* Atq; uſurpata) *Id eſt, in uſum uenissent.* Sed habet nomen inuidiã) *Odioſus hominibus numerus ubi in iudicijs hæc quæri uideantur.* Hoc freti iſti) *Hoc ſolatio ſublati, qui numeris uti neſciunt.* Quàm cũ ſententia pariter excurrere?) *Subaudi, donec ſuo numero reuinciatur: ac potius ipſam malimus interſcindere ſententiam.* Sed plerunque caſu) *Quippe qui neſciunt ſe illis uti.* Sæpe natura) *Quia ut eorũ natura ac dicendi cõcinnitate delectatur, ita ſæpe in numerum imprudenter delabitur.* Vetera contẽnenti) *Nam ſi Horatio credimus tradenti, Liuij Andronici ridet Ennius poëmata, & Faunos illos, atq; Aborigines.* Ante hunc) *Subaudi, numerum: ut Ennius, qui ueteres inceſſebat: ſed ut nunc eruditi loquuntur oratores.* Non eſt eis ſatis nõ contemni) *Ignaui prorſus, & ridiculi, inquit, homines, cum ad hanc dicendi uirtutem aſpirare non potuerint: non eſt ſatis eis quòd non contemnuntur, quemadmodum fieri oportuit: ſed etiam laudari quòd neſciant, uolunt.* Qui nihil illorum) *Quos ſe imitari dicunt: cum uitia quidem imitentur, uirtutes uero relinquant. Miram Cicero increpationem adhibet aduerſum iſtos, quos non inſcitiæ modò accuſat, quòd numeris uti neſciant: ſed etiã inſaniæ, qui uitia à uirtutibus diſcernere nõ queant.* Tam inhumanas) *Id eſt, incultas doctrina. nam humanitas, doctrina appellatur, ut tam Aulus Gellius, quàm Nonius Marcellus probant ueterum autoritate, quibus dicendi eſt attributa autoritas.*

Omitto Iſocratem, diſcipulosq; eius, Ephorum, & Naucratem: quanquam orationis faciendæ, & ornandæ autores locupletiſſimi, ſummi ipſi oratores, eſſe debeant. Sed

quis

quis omnium doctior? quis acutior? quis in rebus uel inueniendis uel iudicandis acrior Ariſtotele fuit? quis porrò Iſocrati eſt aduerſatus infenſius? Is igitur uerſum in oratione uetat eſſe, numerum iubet. Eius auditor Theodectes in primis (ut Ariſtoteles ſæpe ſignificat) politus ſcriptor, atq; artifex, hoc idē & ſentit, & pręcipit. Theophraſtus uero ijſdem de rebus etiam accuratius. Quis ergo iſtos ferat, qui hos autores non probent? niſi omnino hęc eſſe ab his præcepta neſciūt. Quod ſi ita eſt (nec uerò aliter exiſtimo) quid, ipſi ſuis ſenſibus nō mouentur? nihil'ne eis inane uidetur, nihil inconditū, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In uerſu quidē theatra tota exclamant, ſi ſit una ſyllaba aut breuior, aut longior. Nec uerò multitudo pedes nouit, nec ullos numeros tenet, nec illud quod offendit, aut cur, aut in quo offendat intelligit: & tamen omnium longitudinum & breuitatum in ſonis, ſicut acutarum, grauiumq; uocum, iudicium ipſa natura in auribus noſtris collocauit.

Ephorum, & Naucratem) *Hiſtoricos Iſocratis diſcipulos* Quis porro Iſocrati eſt aduerſatus infenſius?) *Et perinde ſiquid in numeris Ariſtoteles uidiſſet improbandū, cum inimicus eius Iſocrates numerorū fuiſſet ſtudioſiſsimus: an id tacuiſſet, inquit, uel potius aſperrime non fuiſſet inſectatus?* Is igitur) *Subaudi Ariſtoteles.* Atq; artifex) *Quia de arte dicendi libros reliquit.* Quis ergo iſtos ferat?) *Subaudi in calumniam numeros adducentes.* Niſi omnino hæc eſſe ab eis præcepta neſciunt) *Iucunde Cicero maxime eos coarguit ignorantiæ, quòd neſciant, qui etiam de numeris ſcripſerint.* Nec uero aliter exiſtimo) *Quàm ab inſcitia proficiſci.* Nec uero multitudo pedes nouit) *Imperitum uulgus, inquit, haudquaquā nouit pedes.*

Vis'ne igitur Brute totum hunc locum accuratius etiam explicemus, quàm illi ipſi, qui & hæc, & alia nobis tradiderunt? An his contenti eſſe, quæ ab illis dicta ſunt, poſſumus? Sed quid quæro, uelis'ne? cum literis tuis eruditiſsimè ſcriptis, te id uel maxime uelle perſpexerim. Primū ergo origo, deinde cauſſa, pòſt natura, tum ad extremum uſus ipſe explicetur orationis, aptæ, atque numeroſæ. Nam qui Iſocratem maxime mirantur, hoc in eius ſummis laudibus ferunt:

quòd uerbis ſolutis numeros primus adiunxerit. Cum enim uideret oratores cum ſeueritate audiri, poëtas autem cum uoluptate, tum dicitur numeros ſecutus, quibus etiam in oratione uteremur, cum iucũditatis cauſſa, tum ut uarietas occurreret ſatietati. Quod ab his uere quadam ex parte non totum dicitur. Nam neminem in eo genere ſcientius uerſatum Iſocrate confitendum eſt, ſed princeps inueniendi fuit Thraſymachus, cuius omnia nimis etiam extant ſcripta numeroſe. Nam (ut paulo antè dixi) paria paribus adiuncta, & ſimiliter definita, itemq́ contrarijs relata contraria, quæ ſua ſponte etiam ſi id nõ agas, cadunt plerunque numeroſe, Gorgias primus inuenit, ſed his eſt uſus intemperantius: id autem eſt genus (ut antè dictum eſt) ex tribus partibus collocationis alterum. Horum uterque Iſocratem ætate præcurrit, ut eos ille moderatione, non inuentione uicerit. Eſt enim ut in transferendis, faciendisq́ uerbis tranquillior, ſic in ipſis numeris ſedatior. Gorgias autem auidior eſt generis eius, & his feſtiuitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur, quas Iſocrates, cum tamen audiuiſſet in Theſſalia adoleſcens ſenem iam Gorgiam, moderatius temperauit. Quin etiam ſe ipſe tantum, quantum ætate procedebat (prope enim centum confecit annos) relaxarat à nimia neceſſitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem ſcripſit cum iam admodum eſſet ſenex, in quo dicit ſeſe iam minus ſeruire numeris, quàm ſolitus eſſet: ita non modo ſuperiores, ſed etiam ſe ipſe correxit.

Cum enim uideret orator) *Numerorum iam originem aggreditur.* Quod ab his uere) *Eatenus uere aiunt, quatenus dicunt numeris delectatum Iſocratem. Quatenus ipſum autem primũ numeris uſum ferunt, falluntur: ſiquidem alij ante Iſocratem uſi ſunt numeris.* Princeps inueniendi fuit Traſymachus) *Primus inuenit numeroſam, inquit, orationẽ Traſymachus. huius meminit Plato in dialogis.* Similiter definita) *Quæ Homœoteleuta diximus appellari.* Sed his eſt uſus intemperãtius) *Quòd nimius in eis fuerit.* Feſtiuitatibus) *Dicẽdi ueneres, feſtiuitates Cicero appellat.* Prope enim centũ confecit annos) *Panathenaicum enim ſcribens, nonageſimũ*

&

& quartum agebat annũ: uelut ipſe de ſe locutus, inquit, ἡγοῦμαι γὰρ οὐχ ἁρμόττειν οὔτε τοῖς ἔτεσι τοῖς ἐννενήκοντα καὶ τέσσαρσιν ὧν ἐγὼ τυγχάνω γεγονώς, οὐδ' ὅλως τοῖς ἤδη πολιὰς ἔχουσιν, ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἔτι λέγειν. Relaxat à neceſſitate numerorum) *Quoniam, ut ipſe ait, talis oratio ſeni non congruat.*

Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, autoresq́;, quos diximus, & origo inuenta eſt, cauſſa quæratur: quæ ſic aperta eſt, ut mirer ueteres non eſſe commotos, præſertim cum, ut fit, fortuito ſæpe aliquid concluſe apteq́; dicerent: quod cum animos hominum, aureisq́; pepuliſſet, ut intelligi poſſet, id quod caſus effudiſſet, cecidiſſe iucunde, notandum certe genus, atque ipſi ſibi imitandi fuerunt. Aures enim, uel animus aurium nuntio naturalem quandam in ſe continet uocum omnium menſionem. Itaque & longiora, & breuiora iudicat, & perfecta, ac moderata ſemper expectat. Mutila ſentit quædam, & quaſi decurtata quibus tanquam debito fraudetur, offenditur. Productiora alia, & quaſi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aſpernantur aures: quod cum in pleriſque, tum in hoc genere nimium quod eſt, offendit uehementius, quàm id, quod uidetur parum. Vt igitur poëtica, & uerſus inuentus eſt terminatione aurium, obſeruatione prudentium, ſic in oratione animaduerſum eſt, multo quidem illud ſerius, ſed eadem natura admonente, eſſe quoſdam certos curſus, concluſionesque uerborum. Quoniam igitur cauſſam quoque oſtendimus, naturam nunc (id enim erat tertiũ) ſi placet, explicemus: quæ diſputatio non huius inſtituti ſermonis eſt, ſed artis intimæ. Quæri enim poteſt, qui ſit orationis numerus, & ubi ſit poſitus, & natus ex quo, & is unus'ne ſit, an duo, an plures, quaq́; ratione componatur, & ad quam rem, & quando, & quo loco, & quemadmodum adhibitus aliquid uoluptatis afferat. Sed ut in pleriſq́; rebus, ſic in hac duplex eſt conſyderandi uia, quarum altera eſt longior, breuior altera, & eadem etiã planior. Eſt autem longioris prima illa quæſtio, ſit'ne omnino ulla numeroſa oratio. Quibuſdam enim non uidet̃, quia nihil inſit in ea certi, ut in uerſibus: & quod

illi, qui affirmant eos eſſe numeros, rationem cur ſint, non queant reddere. Deinde ſi ſit numerus in oratione, qualis ſit, aut quales, ex poëticis'ne numeris, an ex alio genere quodam: & ſi e poëticis, quis eorum ſit aut qui. nanque alijs unus modo, alijs plures, alijs omnes ijdem uidentur. Deinde quicunque ſunt, ſiue unus, ſiue plures, communes'ne ſint omnis generis orationi, quoniam aliud genus eſt narrandi, aliud perſuadendi, aliud docendi: an diſpares numeri cuique orationis generi accõmodentur. Si cõmunes, qui ſint: ſi diſpares quid interſit: & cur non æque in oratione, atque in uerſu numerus appareat. Deinde quod dicitur in oratione numeroſum, id utrum numero ſolum efficiatur, an etiam uel compoſitione quadam, uel genere uerborum: an eſt ſuum cuiuſque, ut numerus interuallis, compoſitio uocibus, genus ipſum uerborum quaſi quædam forma, & lumen orationis appareat, ſitque omnium fons compoſitio, ex eáque & numerus efficiatur, & ea, quæ dicuntur orationis quaſi formæ, & lumina, quæ (ut dixi) Græci uocant σχήματα. an non eſt unũ nec idem, quod uoce iucundum eſt, & quod moderatione abſolutum, & quod illuminatum genere uerborum, quanquam id quidem finitimum eſt numero, quia per ſe plerunque perfectum eſt, compoſitio autem ab utroque differt, quæ tota ſeruit grauitati uocum, aut ſuauitati. Hæc igitur ferè ſunt, in quibus rei natura quærenda ſit.

Ipſi ſibi imitandi) *Id eſt, ſequendum fuit eis eam concinnitatem, quam ſemel uſurpaſſent.* Aures, enim uel animus) *Alij enim cõcentum muſicum auribus tantum iudicari cenſuerunt: alij ſola ratione: alij porrò melius tum ſenſu, tum ratione, quæ animo inſedit, putauerunt.* An diſpares numeri) *Id eſt, diſsimiles in his omnibus inueniãtur.* Vt numerus interuallis) *Longarum & breuium, ut in muſicis diaſtemata.* Quæ Græci uocant σχήματα) *De quibus ſuprà abunde dictũ eſt.* Finitimũ eſt numero) *Tam enim figurata, quàm numeroſa oratio ſplendidam reddunt orationem.* Per ſe plerunque perfectum eſt) *Nam luminibus oratio, id eſt, tropis & ſchematis per ſeſe elegans, & ornata ſatis apparet oratio.*

Eſſe igitur in oratione numerum quendã non eſt difficile

cognoſcere

cognoſcere: iudicat enim ſenſus, in quo iuiquum eſt, quod accidit non agnoſcere, ſi cur id accidat, reperire nequeamus. Necꝗ enim ipſe uerſus ratione eſt cognitus, ſed natura, atꝗ ſenſu: quem dimenſa ratio docuit quid acciderit. ita notatio naturæ, & animaduerſio peperit artem. Sed in uerſibus res eſt apertior: quanquam etiam à modis quibuſdam cantu remoto ſoluta eſſe uideatur oratio, maximéque id in optimo quoque eorum poëtarum, qui λυρικοὶ à Grecis nominantur: quos cum cantu ſpoliaueris, nuda penè remanet oratio. quorum ſimilia ſunt quædam etiam apud noſtros: uelut in Thyeſte, Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute, & quæ ſequuntur. quæ niſi cum tibicen acceſſit, orationi ſunt ſolutæ ſimilima. At comicoꝝ ſenarij propter ſimilitudinem ſermonis ſic ſæpe ſunt abiecti, ut nõnunquam uix in his numerus, & uerſus intelligi poſſit: quo eſt ad inueniendum difficilior in oratione numerus, quàm in uerſibus.

Iniquum eſt quod accidit nõ cognoſcere) *Admodum, inquit, alienum eſt non cognoſcere, quo maxime ſenſus noſter afficitur.* Neque enim ipſe uerſus ratione eſt cognitus) *At ut Lucretius putat, ex auium concentu, homines cœperunt primo, ipſiq; modulate aliquid proferre.* Notatio naturæ) *Quæ fuit in ſenſu.* Et animaduerſio) *Ratione cõprehenſa.* Peperit artem) *Ita ars ortum habuit.* Qui λυρικοὶ à Grecis nominantur) *Nam in his maxime cantilenæ diuerſa harmonia eſt.* Lyrici) *Quòd ad lyram uerſus canerent: ſicut etiam à modulatu Melici ſunt nominati.* In Thyeſte) *Tragœdia ueteri: Latina uel Ennij, uel Pacuuij, uel Accij alterius'ue fabula.* Cum tibicen acceſſit) *Cum ad tibias canuntur uerſus, ut etiam cãtu teneatur auditor.* Quo eſt ad inueniendum difficilior in oratione numerus) *Quoniam numero Comœdiarum adhuc obſcurior.*

Omnino duo ſunt, quæ condiant orationem, uerborum, numerorum'que iucunditas. In uerbis ineſt quaſi materia quædam, in numero autem expolitio: ſed ut ceteris in rebus neceſſitatis inuenta antiquiora ſunt quàm uoluptatis, ita & in hac re accidit, ut multis ſeculis antè oratio nuda ac rudis ad ſolos animorũ ſenſus èxprimendos fuerit reperta, quàm ratio numerorum cauſſa delectationis aurium excogitata.

Itaꝗ

Itaque & Herodotus, & eadem ſuperiorq́ue ætas numero caruit, niſi quando temere, ac fortuito: & ſcriptores perueteres de numero nihil omnino, de oratione præcepta multa nobis reliquerunt. Nam quod & facilius eſt, & magis neceſſarium, id ſemper antè cognoſcitur. Itaque translata, aut facta, aut iuncta uerba facilè ſunt cognita, quia ſumebantur è conſuetudine, quotidianoq́ue ſermone. Numerus autē nō modo depromebatur, neq́ue habebat aliquam neceſſitudinem, aut cognationem cum oratione. Itaque ſerius aliquanto notatus, & cognitus, quaſi quandam palæſtram, & extrema liniamenta orationi attulit. Quòd ſi & anguſta quædam, atque conciſa, & alia eſt collatata, & diffuſa oratio: neceſſe eſt id non literarum accidere natura, ſed interuallorum longorum, & breuium uarietate: quibus implicata, atque permixta oratio, quoniam tum ſtabilis eſt, tum uolubilis, neceſſe eſt eiuſmodi naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, quem ſæpe iam diximus, incitatior numero ipſo fertur, & labitur, quoad perueniat ad finem, & inſiſtat. Perſpicuum eſt igitur numeris aſtrictam orationem eſſe debere, carere uerſibus: ſed hi numeri poëtici'ne ſint, an ex alio genere quodam, deinceps eſt uidendum.

Itaque translata, aut facta) *Quoniam hæc admodum neceſſaria erant, quæ in omni oratione erant uſurpanda.* Quandam palæſtram) *Quæ exercendi corporis cauſa inuenta eſt.* Et extrema liniamenta orationi attulit) *A pictoribus ſumpta translatio: hoc eſt, abſoluit ita orationem, ut in ea polienda nihil amplius deſyderaretur.* Tum ſtabilis) *Quia ex longis, ut ex Spondeis, uel Moloſſis.* Tum uolubilis) *Quia ex breuibus, ut Pæanibus quatuor, uel Iambis aut Trochæis.* Nam circuitus) *Quem Græci Periodum, Cicero multis appellat nominibus: modo enim clauſulam, modo circuitum, modo comprehenſionem, ut aliter etiam uocare ſolet.*

Nullus eſt igitur numerus extra poëticos, propterea quòd definita ſunt genera numerorum. Nam omnis talis eſt, ut unus ſit è tribus. Pes enim qui adhibetur ad numeros partitur in tria: ut neceſſe ſit partē pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto, aut ſeſqui eſſe maiorem. Ita fit æqualis

dactilus

dactylus, duplex iambus, ſeſquiplex pæan. qui pedes in orationem non cadere quî poſſunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numeroſum ſit neceſſe eſt. Sed quæritur, quo numero, aut quibus potiſſimum ſit utendum. Incidere uerò omnis in orationem etiam ex hoc intelligi poteſt, quòd uerſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus: quod uehementer eſt uitioſum: ſed non attendimus, neq; exaudimus noſmetipſos. Senarios uerò, & Hipponactęos effugere uix poſſumus. magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio, ſed tamē eos uerſus facile agnoſcit auditor: ſunt enim uſitatiſſimi. Inculcamus autem per imprudentiam ſæpe etiam minus uſitatos, ſed tamen uerſus, uitioſum genus, & longa animi prouiſione fugiendū. Elegit ex multis Iſocratis libris triginta fortaſſe uerſus Hieronymus, Peripateticus in primis nobilis, pleroſque ſenarios, ſed etiam anapæſticos, quo quid poteſt eſſe turpius? etſi in eligēdo fecit malitioſe. prima enim ſyllaba dempta ex primo uerbo ſentētiæ, poſtremum ad uerbum primam rurſus ſyllabam adiūxit inſequentis. ita factus eſt anapæſticus is qui Ariſtophaneus nominatur. quod ne accidat, obſeruari nec poteſt, nec neceſſe eſt. Sed tamē hic corrector, in eo ipſo loco quo reprehendit, ut à me animaduerſum eſt ſtudioſe inquirenti in eum, immittit imprudens ipſe ſenarium.

Nullus eſt igitur numerus extra poëticos) *Id eſt, qui pedibus eiuſmodi conſtet atq; cōficiatur: quibus etiā ipſi utuntur poëtæ in uerſibus.* Nam omnis talis eſt) *Subaudi, numerus. nam ſicut hanc pedes, quam ipſe aperit habēt ſectionē: ita numeri, qui ex pedibus conſtant, habeāt neceſſe eſt.* Partem pedis, aut æqualem eſſe) *Vt in Pyrrichio Spondeóque.* Aut altero tanto) *Vt in Trochæo, & Iambo.* Aut ſeſqui eſſe maiorē) *Vt Pæanes quatuor. eſt & tripla proportio, ut in Amphibracho: & ſeſquitertia, ut in quatuor Epitritis, unde etiam nomē habuerunt Epitriti.* Aequalis dactylus) *Quia una duorum temporum, cum duobus temporibus comparata, æqualem proportionem facit.* Duplex Iambus) *Quia duo tempora cum uno comparantur.* Seſquiplex Pæan) *Quoniam tria tempora cum duobus cōferuntur.* Qui pedes in orationem cadere quî poſſunt?) *Ac ſi dicat, nullo modo accidere poterit. hoc dicit, non quin alij quoque cadant: ſed ſatis ha-*

buit aliquos oſtendere, ideo etiam ſubiungit, Incidere uero omnes in orationẽ etiam ex hoc intelligi poteſt. Quod uehementer eſt uitioſum) Quoniã dum ſoluta eſſe debet oratio, uitioſe uerſus pangitur. Neque exaudimus noſmetipſos) Non ſuſpicimus quid dicamus. Senarios uero) Id eſt, Trimetros Iambicos. Et Hipponactæos effugere uix poſſumus) Hipponactæum, ab Hipponacte Iambographo carmen appellatum. Eſt autem metrum Iambicum Hipponactæum, ut Manlius inquit Theodoricus, quod repetit pedes ex lege in alijs comprehenſa: & additur ei in fine pes bacchius, Ibis Liburnis inter alta nauium recurrens. Eſt etiam alterum Iambicum Hipponactæum, quod à nobis comprobatur, in quo ſextus pes Spondeus ponitur. huius exemplum, Hic non Iambum reddidit pedem ſextum. Sed tamen uerſus, uitioſum genus) Veruntamen, inquit, uitioſe uerſibus utimur. Sed etiam Anapæſta) Subaudi, carmina. Sane in Anapæſtico metro, ut idẽ Manlius Theodoricus inquit, nullum pedem ita congruere, ut Spondeum uidemus, nam quanuis Dactylum in hoc metro à quibuſdam Græcis poſitum inuenimus, eo tamen adhibito, confragoſius quiddam reſonat, & durius. Itaq; tametſi Dactylus, atq; Anapæſtus ſunt tẽporibus pares: id tamen aurium ſenſus, cui eſt maxime parẽdum, efflagitat, ut quemadmodũ intromitti in metrum Dactylicũ, ne eius ſuauitatem corrumpat, Anapæſtus non poteſt: ita metrum Anapæſticum ne eius gratia minuatur, Dactylo inhoſpitale erit. accõmodatiſſimus uero Spondeo in hoc metro locus primus: cæteri atq; omnes pedes Anapæſti. ita tamen ut pro ultimo pede, ſicut in Trochaico metro, una tantum ſyllaba conſtituatur. primo autem metrum Anapæſticum, aut Dactylicum ab Hexametro metro ordimur. huius exẽplum, Alte ſuperemicat Aetna, Poloq́; propinquat. Hæc Manlius. Non me fugit hic de hoc metro poſſe alia plura dici: ſed quod ad hunc locũ attinet, pluribus dicendum non fuit. Anapæſticus is, qui Ariſtophaneus nominatur) Ariſtophaneus conſtat monometro, uel dimetro: ut, Optima Calliope. Sed tamẽ hic corrector) Ironicos, hic corrector, quoniam dum alios corrigit, in eo, in quo corrigit, uitio, ipſe reprehendendus.

Sit igitur hoc cognitum, in ſolutis etiam uerbis ineſſe numeros, eoſdemq́ eſſe oratorios, qui ſunt poëtici. Sequitur ergo, ut qui maxime cadant in orationem aptam numeri, uidendum ſit. Et ſunt enim qui iambicum putent, quòd ſit orationi ſimilimus: qua de cauſſa fieri, ut is potiſſimũ propter ſimilitudinem ueritatis adhibeatur in fabulis, quòd ille dactylicus numerus hexametrorũ magniloquentiæ ſit accommodatior. Ephorus autem leuis ipſe orator, ſed profectus ex

optima diſciplina, pæana ſequitur, aut dactylum: fugit autē ſpondeum, & trochæum. Quòd enim pæan habeat treis breueis, dactylus autem duas, breuitate, & celeritate ſyllabarū labi putat uerba procliuius: contràque accidere in ſpondeo & trochæo, quòd alter ex longis conſtaret, alter e breuibus fieret: alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. Sed & illi priores errant, & Ephorus in culpa eſt. Nam & qui pæana prætereunt, non uident molliſſimum à ſeſe numerum, eundemq́ ampliſſimū præteriri. Quod longe Ariſtoteli uidetur ſecus, qui iudicat Heroum numerū grandiorē, quàm deſyderet ſoluta oratio: iambum autem nimis è uulgari eſſe ſermone. Ita neq́ humilem, nec abiectam orationem, nec nimis altam, & exaggeratam probat: plenam tamen eam uult eſſe grauitatis, ut eos, qui audient, ad maiorem admirationem poſſit traducere.

Sunt enim qui Iambicum putent) *Vt Ariſtoteles.* Quòd ille Dactylicus numerus hexametrorum magniloquētiæ ſit accōmodatior) *Sicut Demetrius Phalereus putat.* Profectus ex optima diſciplina) *Subaudi, Iſocratea.* Et trochæum) *Choreus aliquando Trochæus, aliquādo Tribrachus appellatur.* Alteram nimis incitatam) *Quæ ex choreis, id eſt Tribrachis.* Alteram nimis tardam) *Quæ ex Spondeis.* Priores errant) *Ideo non mirandum ſi numeri nondum eis ſatis noti.* Heroum numerum) *Qui ex Dactylis conſtet, uel Spondeis.*

Trochæum autem, qui eſt eodem ſpatio quo Choreus, Cordacem appellat, quia contractio & breuitas dignitatem non habeat. Ita pæana probat, eoq́ ait uti omnes, ſed ipſos non ſentire cū utantur: eſſe autē tertium, ac medium inter illos: ſed ita factos eos pedes eſſe, ut in eis ſingulis modus inſit aut ſeſquiplex, aut duplex, aut par. Itaq́ illi de quibus antè dixi, tantummodo commoditatis habuerūt rationem, nullam dignitatis. Iambus enim, & dactylus in uerſum cadunt maxime. itaq́ ut uerſum fugimus in oratione, ſic hi ſunt euitandi continuati pedes. Aliud enim quiddam eſt oratio, nec quicquam inimicitius, quàm illa, uerſibus. Pæan autem minime eſt aptus ad uerſum, quo libentius eum rece-

pit oratio. Ephorus uero ne ſpondeum quidem, quem fugit intelligit eſſe æqualem dactylo, quem probat: ſyllabis enim metiendos pedes, non interuallis exiſtimat: quod idem facit in trochæo, qui temporibus, & interuallis eſt par iambo, ſed eo uitioſus in oratione, ſi ponatur extremus, quòd uerba melius in ſyllabas longiores cadunt. Atque hæc, quæ ſunt apud Ariſtotelem, eadem à Theophraſto, Theodecteque de Pæane dicuntur. Ego autem ſentio omneis in oratione eſſe quaſi permixtos, & confuſos pedes. Nec enim effugere poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem uteremur, quia nec numeroſa eſſe, ut poëma, neq; extra numerum, ut ſermo uulgi eſt, debet oratio. Alterum nimis eſt uinctum, ut de induſtria factum appareat. alterum nimis diſſolutum, ut peruagatum, ac uulgare uideatur: ut ab altero non delectere, alterum óderis. Si igitur (ut ſuprà dixi) permixta, & tẽperata numeris, nec diſſoluta, nec tota numeroſa, pæane maxime, quoniam optimus autor ita cenſet, ſed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

Trochæum autẽ) *Qui eſt eodem ſpatio, quo choreus. uterq; enim tribus conſtat temporibus.* Cordacem appellat) *Id eſt, laſciuam, & procacem exultationem: quòd in breuitate grauitas nulla ſit.* Ita Pæana probat) *Propter dictionis longitudinem.* Aut ſeſquiplex) *Qui ab alijs ſeſquialter etiã dicitur Latinis: Grece autẽ ἡμιόλιος: ut tria ad duo, triginta ad uiginti: in quibus totũ & dimidia alterius pars cõtinetur numeri ſuperparticularis. quis autẽ hic in pedibus metiẽdis ſit, ſicut & duplus, & triplus, et ſeſquitertius, aut par: iam dictum.* Iambus enim, & Dactylus in uerſum cadunt max.) *Hoc non dicit quin reliqui quoque uerſum faciant: ſed quia hi coniuncti facile uerſum facere dinoſcãtur, multi Iambi, multiq; Dactyli.* Pæan autẽ minime eſt aptus ad uerſum) *Atqui Pæanicum etiam metrum dicimus. intelligẽdum ergo uerſum, qui ſonitum aliquem poëticum habeat: & eo metro rariſſime quoque utuntur poëtæ.* Aequalem Dactylo) *Subaudi, temporibus: nam & æqualis eſt etiam ſectio.* Nec enim poſſemus effugere animaduerſionem) *Quia cum ſimilibus omnes clauſulæ pedibus terminarentur, deprehenderetur dicendi aucupium: & proinde ubi uere dicere uideri uelles, ludere uiderere.* Alterũ nimis eſt uinctum) *Poëma.* Alterum nimis diſſolutum) *Quod ad ſermonem pertinet: ideo neutro genere protulit: quia ad rem, non ad ſermonem dirigit cogitatum.* Ab altero non delectere) *Sermone*

mone. Alterum ôderis) *Cum ſimile uideas poëmati.* Optimus autor) *Subaudi, Ariſtoteles.*

Quos autem numeros cũ quibus tãquam purpuram miſceri oporteat, nunc dicẽdum eſt, atq; etiam quibus orationis generibus ſint quiq; accõmodatiſſimi. Iambus enim frequentiſſimus eſt in ijs, quæ demiſſo atq; humili ſermone dicuntur: Pæan autem in amplioribus, in utroq; dactylus: ita in uaria & perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi, & tẽperandi. ſic minime animaduertetur delectationis aucupiũ, & quadrandæ orationis induſtria, que latebit eo magis, ſi & uerborum & ſententiarum ponderibus utemur. Nam qui audiunt, hæc duo animaduertunt, & iucunda ſibi cenſent: uerba dico, & ſententias: eaq; dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos, & præteruolat numerus, qui tamẽ ſi abeſſet, illa ipſa delectarent.

Hi ſunt inter ſe miſcendi) *Iambus, Dactylus, Pæan.* Et quadrandæ orationis induſtria) *Sicut enim quadrata forma maxime ſtabilis eſt (unde & eam Plato terræ aſcribendam eſſe cenſuit: quia quanquam iactes, & uoluas, firmatur) ita inde quadrare, conuenire dixerunt ueteres.* Quæ latebit eo magis) *Hoc dicit, Aurium quod quærimus aucupium, occultabitur, ſi pondus erit in uerbis, atque ſententijs.* Qui tamen ſi abeſſet) *Si nullus foret numerus, propter grauitatem tamen uerborum, & ſententiarum aures ad audiendum intentæ eſſent.*

Nec uero nimius is curſus eſt numerorũ, orationis dico: nam eſt longe aliter in uerſibus, nihil ut fiat extra modum: nam id quidem eſſet poëma. Sed omnis nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualiter, conſtanterque ingrediens, numeroſa habetur oratio. Atq; id in dicendo numeroſum putatur, non quod totum conſtat è numeris, ſed quod ad numeros proxime accedit; quo etiam difficilius eſt oratione uti, quàm uerſibus, quòd in illis certa quædam, & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe: in dicendo autem nihil eſt propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio. Itaque non ſunt in ea tanquam tibicini percuſſionum modi: ſed uniuerſa comprehenſio, & ſpecies ora-

tionis clauſa, & terminata eſt quod uoluptate aurium iudicatur.

Ad numeros proxime accedit) *Siquidem ex pedibus conſtant numeri: nec pars ulla uacat pedibus. clauſula uero ſatis habet, ſi primordia pedibus conſtent, atq; adeo uerſuum primordijs: fines pedibus concludantur uerſum nõ terminantibus.* Tanquam tibicini percuſsionum modi) *Vbi percuſsione digitorum breuitas, & longitudo ſyllabæ oſtendatur.*

Solet autem quæri, totóne in ambitu uerborum numeri tenendi ſint, an in primis partibus, atq; in extremis. Pleriq; enim cenſent cadere tãtum numeroſe oportere, terminariq; ſententiam. Eſt autem, ut id maxime deceat, non id ſolum. ponendus eſt enim ille ambitus, non abijciendus. Quare cũ aures extremum ſemper expectent, in eoque acquieſcant, id uacare numero non oportet: ſed ad hunc exitum tamen à principio ferri debet uerborum, illa comprehenſio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum ueniens ipſa conſiſtat. Id autẽ bona diſciplina exercitatis, qui & multa ſcripſerint, & quæcunq; etiam ſine ſcripto dicerent, ſimilia ſcriptorum effecerint, non erit difficilimum. Ante enim circumſcribitur mente ſententia, confeſtimq; uerba concurrunt, quæ mens eadem, qua nihil eſt celerius, ſtatim dimittit, ut ſuo quodq; loco reſpondeat, quorum deſcriptus ordo aliàs alia terminatione concluditur: atq; omnia illa & prima, & media uerba ſpectare debent ad ultimum. Interdum enim curſus eſt in oratione incitatior, interdum moderata ingreſſio: ut iam à principio uidendum ſit, quemadmodum uelis uenire ad extremum: nec in numeris magis quàm in reliquis ornamẽtis orationis, eadem cum faciamus quæ poëtæ, effugimus tamẽ in oratione poëmatis ſimilitudinem. Eſt enim in utroq; & materia & tractatio: materia in uerbis, tractatio in collocatione uerborum.

Ponendus eſt enim ille ambitus, non abijciendus) *Quod fieri uidebitur, ſi ſola ultima ſint numeroſa.* Non erit difficilimum) *Id uere. nam quoquo modo ſe quiſpiam exercuerit, ita dicit. Vel adeò uerum eſt, ut nobis frequentiſsime ſcribentibus uerſus, extemporalis quædam uerſum dicendi facultas.*

cultas emanet: uerba concurrunt ad illam afferendam ſententiam, ita ut mens ipſa, qua nihil celerius dici poteſt. Spectare debẽt ad ultimũ) *Quoniã pars ultima potiſſimum mouet audientem.* Incitatior) *Si ex breuibus conſtet.* In reliquis ornamentis) *Quæ ſunt in ſono uerborum, & figuris.*

Ternæ autem ſunt utriuſq; partes uerborum, translatũ, nouum, priſcum. nã de proprijs nihil hoc loco dicimus. Collocationes autem, eæ, quas diximus, compoſitio, concinnitas numerus; ſed in utroque frequentiores ſunt, & liberiores poetæ. Nam & transferunt uerba cum crebrius, tum etiam audacius, & priſcis libentius utũtur, & liberius nouis: quod idem fit in numeris, in quibus quaſi neceſſitati parẽre coguntur: ſed tamen hæc nec nimis eſſe diuerſa, neque ullo modo coniuncta intelligi licet. Ita fit ut non item in oratione, ut in uerſu numerus extet, idq; quod numeroſum in oratione dicitur, non ſemper numero fiat: ſed nõnunquam aut concinnitate, aut conſtructione uerborum. Ita ſi numerus orationis quæritur qui ſit: omnis eſt, ſed alius alio melior, atq; aptior. ſi locus: in omni parte uerborum. ſi unde ortus ſit: ex aurium uoluptate. ſi componendorum ratio: dicetur alio loco, quia pertinet ad uſum, quæ pars quarta, & extrema nobis in diuidendo fuit. ſi ad quam rẽ adhibeatur: ad delectationẽ. ſi quando: ſemper. ſi quo loco: in tota cõtinuatione uerborũ. ſi quę res efficiat uoluptatem: eadem quæ in uerſibus, quorum modum notat ars, ſed aures ipſæ tacito eum ſenſu ſine arte definiũt. Satis multa de natura: ſequitur uſus de quo eſt accuratius diſputandum. In quo quæſitum eſt, in totóne circuitu illo orationis quem Gręci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehenſionem, aut continuationẽ, aut circunſcriptionẽ dicimus: an in principijs ſolum, an in extremis, an in utraq; parte numerus tenẽdus ſit. Deinde cũ aliud uideatur eſſe numerus, aliud numeroſum: quid interſit. Tum autem in omnibus'ne numeris ęqualiter particulas deceat incidere, an facere alias breuiores, alias longiores, idq; quando, aut cur, quibusq; partibus, pluribus'ne an ſingulis, imparibus, an æqualibus, & quando aut iſtis, aut

illis

illis ſit utendum: quæ'que inter ſe aptiſſime collocentur, & quomodo: an omnino nulla ſit in eo genere diſtinctio: quodq́ ad rem maxime pertinet, qua ratione numeroſa fiat oratio. Explicandum etiam eſt, unde orta ſit forma uerborum, dicendumq́ quantos circuitus facere deceat. deq́ eorum particulis, & tanquã inciſionibus differendũ eſt: quærendumq́ utrum una ſpecies, & longitudo ſit earum, an'ne plures: & ſi plures, quo loco, aut quando, quoq́ genere uti oporteat. Poſtremo totius generis utilitas explicanda eſt, quæ quidẽ patet latius: non ad unam enim rem aliquam, ſed ad plures accommodatur. Ac licet nõ ad ſingulas res reſpondentem de uniuerſo genere ſic dicere, ut etiam ſingulis ſatis reſponſum eſſe uideatur. Remotis igitur reliquis generibus unum ſelegimus, hoc quidem quod in cauſſis, foroq́ uerſatur, de quo diceremus. Ergo in alijs, id eſt in hiſtoria, & in eo quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Iſocrateo, Theopompeoq́ more, illa circumſcriptione, ambituq́, ut tanquã in orbe incluſa currat oratio, quoad inſiſtat in ſingulis perfectis, abſolutisq́ ſententijs.

Ternæ autem ſunt utriuſq́ partes uerborum) *Id eſt, in tria genera uerborum diſtribuitur ornatus, ut ſint translata, ut nouata, ut priſca: addunt etiam alij, ut alibi ipſemet Cicero, propria: ſed ſubiungit,* Nam de proprijs nihil hoc loco dicimus) *Quoniam ea magis humili conueniunt characteri.*

Concinnitas) *Vt suprà oſtenſum, cũ commode copulantur.* Aut conſtructione uerborum) *Vt habent contraria.* Si quando: ſemper) *In grandiloquo, ſubaudi: ne ſibi ſit ipſe Cicero contrarius: ſuprà enim humilem characterem ait longe abeſſe à numero oportere.* In tota continuatione uerborum) *Id eſt, periodo.* Quorum) *Subaudi, uerſuum.* Imparibus, an æqualibus) *Quibus periodus conſtat.* Deq́ eorum particulis) *Id eſt, cæſis ac membris.* Remotis igitur reliquis generibus) *Demonſtratiuo, ſiue Panægyrico, & deliberatiuo: uel etiam alijs generibus, ut dialogorũ, et id genus diſputationum. de iudiciali duntaxat genere loquimur.* Appellamus ἐπιδεικτικὸν) *Id eſt, demonſtratiuum, quod alij etiam laudatiuum: quia Græci encomiaſticon uocant.*

Itaque poſteaquã eſt nata hæc uel circumſcriptio, uel cõprehenſio, uel continuatio, uel ambitus, ſi ita licet dicere:

nemo

nemo qui aliquo eſſet in numero, ſcripſit orationem generis eius, quod eſſet ad delectationem comparatum, remotumq; à iudicijs, forenſiq; certamine, quin redigeret omneis ferè in quadrum, numerúmque ſententias. Nam, cum is eſt auditor, qui non uereatur, ne compoſitæ orationis inſidijs ſua fides attentetur: gratiam quoq; habet oratori uoluptati aurium ſeruienti. Genus autem hoc orationis, neque totum aſſumendum eſt ad cauſſas forenſes, neque omnino repudiandum. Si enim ſemper utare: cum ſatietatem affert, tum quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus ueritatem, & fidem. Sed quoniam adhibēda nõnunquam eſt: primum uidendum eſt, quo loco: deinde, quãdiu retinenda ſit: tum quot modis commutanda. Adhibēda eſt igitur numeroſa oratio, ſi aut laudandũ eſt aliquid ornatius, ut nos in accuſationis ſecũdo de Siciliæ laude diximus, aut in Senatu de conſulatu meo: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis deſyderat, quàm doloris, ut in quarto accuſationis de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu diximus. Sæpe etiam in amplificanda re conceſſu omnium funditur numeroſe, & uolubiliter oratio. Id nos fortaſſe nõ perfecimus, conati quidem ſæpiſſime ſumus, quod plurimis locis perorationes noſtræ uoluiſſe nos, atq; animo contendiſſe declarant. Id autem tum ualet, cum is, qui audit, ab oratore iam obſeſſus eſt, ac tenetur. Non enim id agit, ut inſidietur & obſeruet, ſed iam fauet, proceſſumq; uult, dicēdiq; uim admirans, nõ inquirit, quod reprehēdat.

In quadrum) *Id eſt, aptũ, & concinnũ, ut ſuprà expoſuimus.* Genus autem hoc ora.) *Subaudi, uoluptariæ.* Detrahit præterea actionis do.) *Quòd ludere in compoſitione uideare. Dolorem autem: quia ſeu accuſes, ſeu defendas, dolor exuſcitatur.* Aufert humanum ſenſum) *Id eſt, ſenſus affectum, qui ferè in humano genere excitari ſolet.* Si aut laudandum eſt aliquid ornatius) *Quia ea pars demonſtratiui eſt generis, cui numerus potiſſimum accommodatur.* Vt nos in accuſationis ſecundo) *Subaudi, in Verrem.* In amplificanda re) *Quæ quatuor ferè modis fieri ſolet: aut incre-*

mento, aut congerie, aut comparatione, aut ratiocinatione. Ab oratore iam obſeſſus eſt) *Hoc eſt, non in exordijs, cum attentio, docilitas, & beneuolentia quærenda: ſed cum iam factus auditor in oratoris uidetur poteſtate, ut inſidietur oratori, & obſeruet ne quid dicat, quod minime cauſæ conuenire arbitretur.* Non inquirit, quod reprehendat) *Id eſt, non circunſpiciens intentus ad ſingula quærit quid ſibi perſuadeat.*

Hæc autem forma retinenda non diu eſt: nec dico in peroratione, quā ipſe includit, ſed in orationis reliquis partibus. Nam cum ſis his locis uſus, quibus oſtēdi licere, transferenda tota dictio eſt ad illa, quæ neſcio cur, cum Græci κόμματα, & κῶλα nominent, nos non recte inciſa, & membra dicamus. Neque enim eſſe poſſunt rebus ignotis nota nomina: ſed cū uerba aut ſuauitatis, at inopiæ cauſſa trāsferre ſoleamus in omnibus hoc fit artibus, ut quū id appellandum ſit, quod propter rerum ignorationem ipſarum nullū habuerit antè nomen, neceſſitas cogat aut nouum facere uerbum, aut à ſimili mutuari.

Hæc autem forma) *Subaudi, in cauſis numeroſe loquendi.* Transferenda tota dictio) *Totus is loquendi modus.* Cum Græci κόμματα, & κῶλα nominent) *ἀπὸ τοῦ κόπτειν, id eſt, ab incidendo. & cola, membra à noſtris dicuntur.* In omnibus hoc fit artibus) *Vt uerba nouentur, transferanturq́: ut geometres, rhombum figuram illam quadratam uocant, à rhombi piſcis ſimilitudine. arithmeticus, dociclas numeros, quòd lateris gerāt effigiem. muſicus, à numeris conſonantias appellauit ſeſcuplam, ſeſquitertiam, ſeſquioctauam, duplam, triplam, quadruplam, ob illorum menſuram numerorum. Aſtronomus, argumentum, quòd ex eo in quo loco ſol ſit arguatur, à dialecticis, uel oratoribus ſumpta ſimilitudine: & ita in reliquis, ne ſim iam in enumerandis locis nimius.*

Quo autem pacto deceat inciſe, membratim' ue dici, iam uidebimus. nunc quot modis mutentur comprehenſiones, concluſionesq́ dicendū eſt. Fluit omnino numerus à primo, tum incitatius breuitate pedum, tum proceritate tardius. curſum contentiones magis requirunt: expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autē ambitus modis pluribus, è quibus unum eſt ſecuta Aſia maxime, qui Dichoreus uocatur, quū duo extremi chorei ſunt, id eſt è ſingulis lōgis, & breuibus.

Expla

Explanādum eſt enim, quòd ab alijs ijdem pedes alijs nominanẽ uocabulis. Dichorcus nō eſt ille quidẽ ſua ſponte uitioſus in clauſulis: ſed in orationis numero nihil eſt tam uitioſum, ꝗ̄ ſi ſemper eſt idem. Cadit autẽ per ſe ille ipſe præclare, quo etiā ſatietas formidanda eſt magis. Me ſtante C. Carbo C. F. trib. ple. in concione dixit his uerbis, O' M. Druſe, patrem appello. Hæc quidẽ duo binis pedibus inciſim. dein membratim, Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe remp. hæc item mēbra ternis. poſt ambitus, Quicunꝗ eam uiolauiſſent, ab omnibus eſſe ei pœnas pſolutas. Dichoreus. nihil enim ad rem, extrema illa longa ſit, an breuis. Deinde, Patris dictum ſapiens, temeritas filij comprobauit. Hoc Dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, ut admirabile eſſet. Quæro, nónne id numerus effecerit? uerborum ordinem immuta, fac ſic, Comprobauit filij temeritas. iam nihil erit, etſi temeritas ex tribus breuibus, & longa eſt, quem Ariſtoteles ut optimum probat, à quo diſſentio. At eadem uerba, eadem ſententia. animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis. Sed id crebrius fieri non oportet. Primum enim numerus agnoſcitur, deinde ſatiat. poſtea cognita facilitate, contemnitur.

Fluit omnino numerus à primo) *Quo modo autẽ fluat, oſtẽdit.* Cū incitatius breuitate pedum, tum proceritate tardius) *Id eſt, longis ſyllabis tardius.* Curſum contentiones magis requirunt) *Confirmatio, inquit, & confutatio magis exigunt ut procurrat oratio.* Expoſitiones rerū tarditatem) *Quia grauiter, ac ſine affectu efferri debent.* Qui Dichoreus uocatur) *Id eſt, bini Trochæi cōiungūtur: quod ipſe exponit, cū inquit,*

Id eſt è ſingulis longis, & breuibus) *Nam ut ſuprà quoque Choreus, etiam Tribrachus appellatur.* Sed in orationis numero) *Si Trochaicū feceris metrum.* Cadit autem per ſe ille ipſe præclare) *Dichoreus inquā ſi clauſulam concluſerit.* Me ſtante) *Iam ponit eius quod dixit exemplum Carbonis, quem in Bruto facundū fuiſſe memorat: cuius per inciſa, & membra ſtructā numeroſe clauſulā metitur.* Pœnas perſolutas) *In duos Trochæos cōcluditur, Spondeo antecedēte. & quoniā,* perſolutas, *ultima ſyllaba longa eſt, ut Spondeus potius uideatur, ſubiungit,* Nihil enim ad rem extrema illa longa ſit, an breuis) *Quoniam ita etiam in uerſu libere ponitur: ſecus autem Quintiliano uidetur, qui ait, Si longa ſit, quiddam uideri ſibi uberius*

ſonare, quàm ſi breuis. qui accedere Ariſtotolicæ uidetur eatenus ſententiæ, quatenus Pæan quartũ probat Ariſtoteles in ultima clauſulæ parte collocari. Nobis uero Cicero ipſe prudentißime dixiſſe uiſus eſt: ſiquidem ideo breuis, pro longa haberi etiam à muſicis ſolet: quod mora quadam fit, donec alia exordium ſibi ſumat clauſula, quæ recte breuem uideri longam facit. Deinde patris dictum ſapiens, temeritas filij comprobauit) *Quæ Carbonis clauſulæ pars extrema Dichoreo terminata, tantum clamorem, inquit Cicero, excitauit, ut admirabile eſſet.* Ordinẽ immuta) *Ne ſit in poſtrema clauſula Dichoreus: ſed ſit Pæan quartus, Comprobauit filij temeritas.* Iam nihil erit) *Subaudi, quod probes.* Sed id crebrius fieri nõ oportet) *Ne ſimilitudo ſatiet.*

Sed ſunt clauſulæ plures, quæ numeroſe, & iucunde cadant. Nam & Creticus qui eſt è longa, & breui, & longa: & eius æqualis Pæan, qui ſpatio par eſt, ſyllaba longior, quàm commodiſſime putatur in ſolutam orationẽ illigari, cum ſit duplex. nam aut è longa, & tribus breuibus, qui numerus in primo uiget, iacet in extremo: aut totidem breuibus, & longa, in quem optime cadere cẽſent ueteres, ego non planè reijcio, ſed alios antepono. Ne ſpondeus quidem funditus eſt repudiandus: etſi quod eſt è longis duabus, hebetior uidetur, & tardior, habet tamen ſtabilem quendam & non expertem dignitatis gradum. In inciſionibus uero multo magis, & in membris, paucitatem enim pedum, grauitatis ſuæ tarditate compenſat. Sed hos cũ in clauſulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo, adiungo, quod minimum ſit, proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium. ne iambus quidẽ, qui eſt è breui, & longa: aut trochęus, qui habet treis breues, ſed ſpatio par, non ſyllabis: aut etiam dactylus, qui eſt è longa & duabus breuibus, ſi eſt proximus à poſtremo, parum uolubiliter peruenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus, aut ſpondeus. nunquam enim intereſt uter ſit eorũ in pede extremo. Sed ijdem hi tres pedes, male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro cretico poſtremus eſt dactylus: nihil enim intereſt dactylus ſit extremus, an creticus: quia poſtrema ſyllaba breuis, an longa ſit, ne in uerſu quidem refert.

Et eius

Et eius æqualis Pæan) *Quia totidem temporum, non tamen ſyllabarum.* Qui numerus in primo uiget) *Primus, inquit, Pæan, in principio clauſulæ: ut eſt, Incipite, deſinite.* Totidem breuibus, & longa) *Vt eſt temeritas, facilitas, agilitas.* Cenſent ueteres) *Vt Ariſtoteles.* Hebetior uidetur, & tardior) *Ideo etiam in Iambico admiſſus, unde Horatius,*

Tardior ut paulo, grauiorq; ueniret ad aures,
Spondeos ſtabiles in iura paterna recepit.

Et non expertem dignitatis gradum) *Eſt ſiquidem in Spondeo grauitas.* Paucitatē enim pedum) *Quia cum ſit duarum ſyllabarū, bis tantum poſitus, facit numerum, propter longarum tarditatem.* Ne Iambus quidem) *Rectè Iambus ante Dactylum collocatur: ut pro Marco Marcello, Ipſe finem hodiernus dies attulit.* Par choreo) *Id eſt, Tribracho.* Sed ſpatio) *Id eſt, temporibus.* Si eſt proximus à poſtremo) *Quia tum uerſus uidetur heroicus.* Nunquam enim intereſt uter eorum ſit in pede extremo) *Propter indifferentem, ut diximus, ſyllabam ultimam, non intereſt ſit'ne ultimus Spondeus, an Trochæus.*

Quare etiam Pæana qui dixit aptiorē, in quo eſſet longa poſtrema, uidit parum, quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema quàm longa ſit. Iam Pæan, quòd plures habeat ſyllabas quàm treis, numerus à quibuſdam, non pes habetur. Eſt quidem, ut inter omneis cōſtat antiquos, Ariſtotelem, Theophraſtū, Theodectem, Ephorum, unus aptiſsimus orationi uel orienti, uel mediæ, putant illi etiam cadenti, quo loco mihi uidetur aptior creticus. Dochimus autem è quinque ſyllabis, breui, duabus longis, breui, longa, ut eſt hoc, Amicos tenes: quouis loco aptus eſt, dum ſemel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis inſignem facit. His igitur tot commutationibus, tamq; uarijs ſi utemur, nec deprehendetur manifeſto, quid à nobis de induſtria fiat, & occurretur ſatietati. Et quia non numero ſolum numeroſa oratio, ſed & compoſitione fit, & genere, quod antè dictum eſt, concinnitatis, compoſitione poteſt intelligi, cum ita ſtructa uerba ſunt, ut numerus non quæſitus, ſed ipſe ſecutus eſſe uideatur: ut apud Craſſum, Nam ubi lubido dominatur, innocentiæ leue præſidium eſt. Ordo enim uerborum efficit numerum, ſine ulla aperta oratoris induſtria.

Pæana qui dixit aptiorem) *Pæana, inquit, quartum, qui dicit in extremo collocandum propter indifferentē ultimam.* Vidit parum) *Hoc Ariſtoteles ait: cui Quintilianus aſtipulatur, ut iam ſuprà diximus.* Numerus à quibuſdam non pes habetur) *Et proinde exiſtimant ſolum hunc eſſe ponendum.* Occurretur ſatietati) *Cuius mater eſt ſimilitudo.* Quod antè dictum eſt concinnitatis compoſitione) *Quia aptam diximus, inquit, ſtructuram compoſitione concinnitatis, id ita intelligendum: quòd tametſi numerus à nobis fiat, non is tamen quæſitus, ſed dum uerba ſtruimus, ſponte ſe numerus obtulit.* Leue præſidium eſt) *Pyrrhichius ante Pæana primū, propter ultimam indifferentem, quæ à monoſyllabo excepta, partem dictionis facit.*

Itaque ſi quæ ueteres illi, Herodotū dico, & Thucydidē, totámque eam ætatem, apte, numeroſeq; dixerunt, ea non numero quæſito, ſed uerborū collocatione ceciderunt. Formæ uero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, ut ſequatur numerus neceſſario. Nam, cum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut quæ ſimiliter cadunt uerba uerbis comparantur, quicquid ita concluditur, plerunq; fit, ut numeroſe cadat: quo de genere cum exemplis ſuprà diximus, ut hæc quoque copia facultatem afferat, non ſemper eodem modo deſinendi. nec tamen hæc ita ſunt arcta, & aſtricta, ut ea quū uelimus laxare, nequeamus. Multum intereſt utrum numeroſa ſit, id eſt ſimilis numerorum, an plane è numeris conſtet oratio: alterum ſi ſit, intolerabile uitium eſt: alterum niſi ſit, diſſipata, & inculta, & fluens eſt oratio.

Apte numeroſeq; dixerunt) *Sicut Dionyſius Halicarnaſſeus eos locutos uideri plerunq; uult.* Alterum ſi ſit) *Vt e numeris conſtent, ut iam diximus, fuerit uitioſum.* Alterum niſi ſit) *Vt ſit numeroſa e quatuor ferè partibus: aliquando ſimplex eſt periodos, & dicitur monocolos, ut Demetrius Phalereus ſcribit: aliquando duobus membris, & dicitur dicolos: ſi tribus, tricolos: ſi quatuor, tetracolos: ultrà non progreditur.*

Sed quoniam non modo non frequenter, uerūetiam raro in ueris cauſſis, aut forenſibus circunſcripte, numeroſeq; dicendum eſt, ſequi uidetur, ut uideamus, quæ ſint illa quæ ſuprà dixi inciſa, quæ membra. Hæc enim in ueris cauſſis

maxi.

maximam partem orationis obtinent. Conſtat enim ille ambitus, & plena comprehenſio è quatuor ferè partibus, quæ mēbra dicimus, ut & aures impleat, & ne breuior ſit quàm ſatis ſit, neque longior: quanquam utrunq; nonnunquam, uel potius ſæpe accidit, ut aut citius inſiſtendum ſit, aut longius procedēdum, ne breuitas defraudaſſe aureis uideatur, ne'ue longitudo obtudiſſe. Sed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de uerſu, & eſt liberior aliquanto oratio. E' quatuor igitur, quaſi hexametrorum inſtar uerſuum, quod ſit, conſtat ferè plena cōprehenſio. His igitur ſingulis uerſibus quaſi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus. Sin membratim uolumus dicere, inſiſtimus: idq; cum opus eſt, ab iſto curſu inuidioſo facilè nos, & ſæpe diiungimus. Sed nihil tam debet eſſe numeroſum, quàm hoc, quod minime apparet, & ualet plurimum. Ex hoc genere illud eſt Craſſi, Miſſos faciant patronos, ipſi prodeant. Niſi interuallo dixiſſet, ipſi prodeant, ſenſiſſet profectò effugiſſe ſenarium. omnino melius caderet, prodeant ipſi: ſed de genere nunc diſputo. Cur clandeſtinis conſilijs nos oppugnant? cur de perfugis noſtris copias comparant contra nos? Prima ſunt illa duo, quæ κόμματα Græci uocāt, nos inciſa dicimus, deinde tertium, κῶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa, ex duobus enim uerſibus, id eſt membris perfecta comprehenſio eſt: & in ſpondeos cadit.

Quàm ſatis ſit) *Quàm uno poſſimus pronuntiare ſpiritu: ideo longiſſimi ſpiritus fuiſſe Demoſthenes arguitur, quòd periodis utatur longiſſimis: ergo erit ferè, inquit, ex quatuor hexametris.* Membratim uolumus dicere) *Vbi urgendum & contentioſius dicendum ſit.* Niſi interuallo dixiſſet, ipſi prodeant) *Quoniam dicendo Miſſos faciant patronos, aliquantulū conquieuit: inde intulit, Ipſi prodeant. quòd ſi continuus pronuntiatione fuiſſet ſpiritus, trimeter erat Iambicus: ſed numeroſius, inquit, erat, Prodeant ipſi, Creticus ut ſit ante Spondeum.* Cur clandeſtinis conſilijs) *Ex Craſſo ſumpta ſunt exempla.* Non longa) *Ab inferiore pede. Eſt enim ordo uerborum, Non longa comprehenſio eſt.*

Et Craſſus quidem ſic plerunq; dicebat, idq; ipſe genus

dicendi

dicendi maxime probo. ſed quæ inciſim, aut membratim efferuntur, ea uel aptiſſime cadere debent. ut eſt apud me, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. hæc inciſe dicta ſunt quatuor. At mẽbratim quæ ſequuntur duo, Incurriſti amens in columnas: in alienos inſanus inſaniſti. Deinde omnia tanquam crepidine quadam comprehenſione longiore ſuſtinentur, Depreſſam, cæcam, iacentem domum pluris, quàm te & quàm fortunas tuas æſtimaſti. dichoreo finitur, at diſpondeo proximum illud. Nam in ijs, quibus ut pugiũculis uti oportet, breuitas facit ipſa liberiores pedes. Sæpe enim ſingulis utendum eſt, plerunq; binis: & utriſq; addi pedis pars poteſt, non ferè ternis amplius. Inciſim autem, & mẽbratim tractata oratio in ueris cauſsis plurimum ualet, maximeq; his locis, cum aut arguas, aut refellas: ut noſtra in Corneliana ſecunda, O' callidos homines, ô rem excogitatam, ô ingenia metuenda. mẽbratim adhuc: deinde cæſim diximus. Rurſus membratim, Teſtes dare uolumus. Extrema ſequitur comprehenſio, ſed ex duobus membris, quia non poteſt eſſe breuior, Quem quaſi noſtrum fefellit, ita uos eſſe facturos? Nec ullum genus eſt dicendi aut melius, aut fortius, binis aut ternis ferire uerbis, nõnunquàm ſingulis, paulo aliàs pluribus: inter quas uarijs clauſulis interponit ſe raro numeroſa comprehenſio: quam perverſe fugiens Hegeſias, dum ille quoq; imitari Lyſiam uult alterum penè Demoſthenem, ſaltat, incidens particulas. & is quidem non minus ſententijs peccat, quàm uerbis: ut non quærat quem appellet ineptum, qui illum cognouerit. Sed ego illa Craſſi, & noſtra poſui, ut qui uellet, auribus ipſis, quid numeroſum etiam in minimis particulis orationis eſſet, iudicaret.

Et Craſſus quidem ſic plerunq; dicebat) *Grauior enim ex longis, ut diximus, fit oratio.* Domus tibi deerat? at habebas) *Similiter deſinens.*

Tanquam crepidine) *Tanquam fornicato opere, ut rotunda fiat conſtructio: quæ concluſa eſt gemino Trochæo, Iambo antecedente, Fortunas tuas æſtimaſti.* At diſpondeo proximum illud) *Quod membratim enuntiatum*

tum eſt, id diſpondeo terminatur, Inſanus, inſaniſti. Nam in ijs, quibus ut propugnaculis) *Recte translatio facta à propugnaculis, ut inciſa, ut membra tanquam propugnacula antecedant: inde maior uis infertur ex uocum ingeminatione per quandam, ut ipſe ait, crepidinem.* Sæpe enim ſingulis) *Subaudi, pedibus.* Binis: & utriſqꝫ) *Hoc eſt, ſingulis: &, binis, poteſt addi pes medius: quod in metris fieri ſolet macrocatalectis.* Non fere ternis amplius) *Non excedunt tres, inquit, pedes.* Cum aut arguas, aut refellas) *Id eſt, in argumentationibus.* Quia non poteſt eſſe breuior) *Quam ut ſit dicolos. non ſimplex membrum habere putat Cicero: Demetrius inde Phalereus ipſam Monocolon appellauit.* Interponit ſe raro numeroſa comprehenſio) *Raro, inquit, ubi membratim dicas, interponitur clauſula numeroſa, quæ fructum oratori ferat, quæ palmã patrono comparet.*

Et quoniam plura de numeroſa oratione diximus, quàm quiſquam ante nos: nunc de eius generis utilitate dicemus. Nihil enim eſt aliud Brute (quod quidem tu minime omnium ignoras) pulchre, & oratorie dicere, niſi optimis ſententijs, uerbiſqꝫ lectiſsimis dicere. Et nec ſententia ulla eſt, quæ fructum oratori ferat, niſi apte expoſita, atqꝫ abſolute: nec uerborum lumen apparet, niſi diligenter collocatorum: & horum utrunqꝫ numerus illuſtrat. numerus autem (ſæpe enim hoc teſtandum eſt) non modo non poëtice iunctus, uerum etiam fugiens illum, eiqꝫ omnium diſsimilimus: non quin ijdem ſint numeri non modo oratorum, & poëtarum, uerum omnino loquentiũ, deniqꝫ etiam ſonantiũ omnium, quæ metiri auribus poſsumus: ſed ordo pedum facit, ut id quod pronunciatur, aut orationis, aut poëmatis ſimile uideatur. Hanc igitur ſiue compoſitionem, ſiue perfectionem, ſiue numerum uocari placet: & adhibere neceſſe eſt, ſi ornate uelis dicere: non ſolum, quod ait Ariſtoteles, & Theophraſtus, ne infinite feratur ut flumen oratio, quæ non aut ſpiritu pronunciantis, aut interductu librarij, ſed numero coacta debet inſiſtere: uerumetiã quòd multo maiorem habent apta uim, quàm ſoluta. Vt enim athletas, nec multo ſecus gladiatores uidemus nihil nec uitando facere caute, nec petendo uehementer, in quo non motus hic habeat palæſtram quandam; ut quicquid in his rebus fiat utiliter ad

pugnam, idem ad aſpectum etiā ſit uenuſtum: ſic oratio nec plagam grauem facit, niſi petitio fuerit apta: nec ſatis tecte declinat impetum, niſi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit.

Non quin ĳdem ſint numeri) *Cadunt enim numeri ſub tactum, ſub uiſum, ſub auditum, ut arteriæ, ſaltatio, & ſonitus ſiue ore, ſiue inſtrumento fiat.* Ne infinite feratur ut flumen oratio) *Sed decore numeri tanquam habenis retineantur.* Interductu librari) *Iactari, quaſi ſingultu.* Vt enim athletas) *Id eſt, pugiles.* Habeat palæſtram quandam) *Quæ ludendi, non feriendi cauſa adhibetur: ſed incurſandi, ſubducendiq́; per ſe ſe quædam dexteritas eſt.* Nec plagam grauem facit) *Argumentis iaculando.* Niſi petitio) *Id eſt, inuaſio, ut cum aduerſarium inceßimus, apte faciamus.* Nec ſatis tecte) *Ab aduerſarij argumentis.* Declinat) *Subterfugit.*

Itaque qualis eorum motus, quos ἀπελάισους Græci uocant, talis horum mihi uidetur oratio, qui non claudunt numeris ſententias: tantumq́; abeſt, ne, quod ĳ qui hoc aut magiſtrorum inopia, aut ingenĳ tarditate, aut laboris fuga non ſunt aſſecuti, ſolent dicere, eneruetur oratio compoſitione uerborum: ut aliter in ea nec impetus ullus, nec uis eſſe poſſit. Sed magnam exercitationem res flagitat, ne quid eorum qui genus hoc ſecuti nō tenuerunt, ſimile faciamus: ne aut uerba traĳciamus aperte, quo melius aut cadat, aut uoluatur oratio. quod ſe L. Cælius Antipater in procemio belli Punici, niſi neceſſario, facturum negat. O' uirum ſimplicem, qui nos nihil celat: ſapientem, qui ſeruiendum neceſſitati putet. ſed hic omnino rudis. Nobis autem in ſcribendo, atq; in dicendo neceſsitatis excuſatio non probatur. nihil eſt enim neceſſe: & ſi quid eſſet, id neceſſe tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc à Lælio, ad quem ſcripſit, cui ſe purgat, ueniam petit: & utitur ea traiectione uerborum, & nihilo tamen aptius explet, concluditq; ſententias. Apud alios autem, & Aſiaticos maxime numero ſeruientes, inculcata reperias inania quædam uerba quaſi conplementa numerorum. Sunt etiam qui illo uitio, quod ab

Hegeſia maxime fluxit, infríngẽdis, concidendisq́; numeris in quoddã genus abiectum incidant Siculorum ſimilimum.

ἀπαλαίστους Græci uocant) *Id eſt, Palæſtricæ agilitati minime idoneos.* Tantumq́; abeſt, ne) *Senſus eſt, Tantum abeſt ut eorum non eneruetur oratio, qui aut inopia magiſtrorum, aut ingenij imbecillitate, aut laboris fuga, aſſequi non potuerunt ut numeris uterentur: ut etiam eorum nullus impetus ſit in oratione, nec uis ulla in dicendo eſſe poßit.* Sed magnam exercitationem res flagitat) *Vt omnia certe humana, quæ ad laudem modo aliquam aſpirare poſſe uideantur.* Traijciamus aperte) *Ne poëtarum more uerba transferamus: ut numerum faciamus quem ſolent facere poetæ, ut uerſum concludant.* Et Aſiaticos maxime) *Quos ſuperius diximus cantum, & tumorẽ quendã in oratione ſecutos, prorſus Atticis cõtrarios oratoribus.* Quaſi complementa numerorum) *Quod cum poëtis, qui neceßitate coguntur eo modo explere uerſum, ut nec deſit, nec redundet, puerile ſit: multo id magis erit oratoribus, quos nulla ducit neceßitas.* Siculorum ſimilimum) *Qui ut Dorica lingua utebantur, ita ruſtica, ut apparet adhuc ex Archimede Eutotio, & Timæo, qui eadem lingua uſi ſunt.*

Tertium eſt, in quo fuerunt fratres illi Aſiaticorum Rhetorum principes Hierocles, & Menecles, minime mea ſententia contemnendi. Etſi enim à forma ueritatis, & ab Atticorum regula abſunt, tamen hoc uitium compenſant uel facultate, uel copia. ſed apud eos uarietas non erat, quòd omnia ferè concludebantur uno modo. Quæ uitia qui fugerit, ut neque uerbum ita traijciat, ut id de induſtria factum intelligatur, neq; inferciens uerba quaſi rimas expleat, nec minutos numeros ſequens concidat, delumbetq́; ſententias, nec ſine ulla cõmutatione in eodem ſemper uerſetur genere numerorũ: is omnia fere uitia uitauerit. Nam de laudibus multa diximus, quibus ſunt alia perſpicua uitia contraria. Quantum autem ſit apte dicere, experiri licet, ſi aut compoſiti oratoris bene ſtructam collocationem diſſoluas permutatione uerborum: corrumpatur enim tota res, ut & hæc noſtra in Corneliana, & deinceps omnia, Neque me diuitiæ mouẽt, quibus omneis Africanos & Lælios multi uenalitij, mercatoresq́; ſuperarunt. Immuta paulum ut ſit: multi ſuperarunt

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

perarunt mercatores, uenalitijꝗ: perierit tota res, & quæ ſe-quuntur, Necꝗ ueſtis aut cælatum aurum & argentum, quo noſtros ueteres Marcellos, Maximosꝗ multi Eunuchi è Syria, Aegyptoꝗ uicerunt. Verba permuta ſic, ut ſit, Vicerunt Eunuchi è Syria, Aegyptoꝗ.

Hierocles) *Qui uerſus Pythagoræ, quos aureos uocant, interpretatus eſt.* Neque inferciens uerba) *Quæ momenti nullius ſint: ſicut aduerbia aliquando poëtæ interſerunt.* Multi uenalitij) *Qui ſeruos mercantur, enũtiantꝗ, qui & uenalitiarij dicuntur. Vlpianus in XXI, Pleriq; ſolent mãcipia, quæ nouitia non ſunt, quaſi nouitia diſtrahere, ad hoc ſcilicet ut pluris uendant. Præſumptum enim eſt ea mancipia, quæ rudia ſunt, ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora, & dociliora eſſe, & ad omne miniſterium habilia. Trita uero mancipia, & ueterana difficile eſt reformare, & ad ſuos mores formare. Quia ergo uenalitiarij ſciũt facile decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interpollant ueteratores, & pro nouitijs uendunt. Dicimus etiam uenalitium, quod eſt ad uendendum expoſitum, de hominibus locuti: ut Pomponius, Qui uir cibaria uxori, familiæ, iumentis'ue præſtiterit: quæ in uſu communi erant, non condicentur: quòd ſi familiam uxoris domeſticam, aut uenalitia pauerit, contrà puto obſeruari debere.* Verba permuta) *Tum uidemus clauſulam ſordidam: quia deeſt numerus.*

Adde tertium, Neque uero ornamenta iſta uillarum, quibus L. Paulum & L. Mumium, qui rebus his urbem, Italiamꝗ omnem referſerũt, ab aliquo uideo perfacile Deliaco, aut Syro potuiſſe ſuperari. Fac ita, Potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro, aut Deliaco. uideſne ut ordine uerborum paulũ commutato, ijſdem uerbis ſtante ſententia, ad nihilum omnia récidant, cum ſint ex aptis diſſoluta? aut ſi alicuius inconditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam, eamꝗ ordine uerborum paulum commutato in quadrum redigas: efficiatur aptum illud, quod fuerat antea diffluens, ac ſolutũ. Age ſume de Gracchi apud cenſores illud, Abeſſe nõ poteſt, quin eiuſdem hominis ſit probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius, ſi ita dixiſſet, quin eiuſdem hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquam uoluit, nemoꝗ potuit, quin

dixerit

dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc aſſequi non potue-runt. ita facti ſunt repente Attici. quaſi uero Trallianus fu-erit Demoſthenes, cuius non tam uibrarent fulmina illa, niſi numeris cõtorta ferrentur. Sed ſi quos magis delectant ſoluta: ſequantur ea. Sane modo ſi quis Phidiæ clypeum diſſoluerit, collocationis uniuerſam ſpeciem ſuſtulerit, non ſingulorum operum uenuſtatem: ut in Thucydide, orbem modo orationis deſydero, ornamenta compárent. Iſti autem cum diſſoluunt orationem, in qua nec res, nec uerbum ul-lum eſt, niſi abiectum: non clypeum, ſed ut in prouerbio eſt (etſi humilius dictum eſt, tamen conſimile eſt) ſcopas, ut ita dicam, mihi uidentur diſſoluere. atque ut plane genus hoc, quod ego laudo, contempſiſſe uideantur: aut ſcribant aliquid uel Iſocrateo more, uel quo Aeſchines, aut Demo-ſthenes utitur: tum illos exiſtimabo non deſperatione re-formidauiſſe genus hoc, ſed iudicio refugiſſe: aut reperiam, ipſa eadem conditione qui uti uelit, ut aut dicat, aut ſcribat, utra uoles lingua eo genere quo illi uolũt. Facilius eſt enim apta diſſoluere, quàm diſſipata connectere. Res autem ſe ſic habet (ut breuiſſime dicam quod ſentio) compoſite, & apte ſine ſententijs dicere, inſania eſt: ſententioſe autem ſine uer-borum & ordine, & modo, infantia. ſed eiuſmodi tamen in-fantia, ut ea qui utantur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerunque prudentes: quo qui eſt contentus, utatur. Eloquens uero, qui non approbationes ſolum, ſed admira-tiones, clamores, plauſus, ſi liceat, mouere debet: omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe ſit quicquam aut ſpe-ctari, aut audiri libentius.

Adde tertium) *Quia duo protulimus.* Ad nihilum omnia reci-dant) *Id eſt, quæ nullius momenti eſſe omnia uideantur.* In quadrum re digas) *Id eſt, in aptiſſimam, & congruentiſſimam ſenſibus clauſulam: idque Gracchi minime numeris utendum docet exemplo.* Hoc modo) *Subaudi, numeroſe: Nemo, inquit, ita ineptus eſt, & delirus, qui potius concinne non cu piat dicere ſi poßit.* Ita facti ſunt repente Attici) *Ironicos, Dum, inquit, numeris uti neſciunt: & quia Thucydides, aut Herodotus Attici numeris uſi*

non ſunt, quoniam per id tempus nondum numerus cognitus erat, ſe putant Atticè loqui, & repente ſe factos Atticos.: & quia numeris non utantur, rem ſtatim confectam putant. Siquis Phidiæ clypeum diſſoluerit) *In eius medio Phidiæ caput fuit: ſed ſtatua Mineruæ, ſicut ſuperius oſtendimus.* Vt in Thucydide, orbem modo orationis deſydero) *In Thucydide, inquit, ſolum deſydero numerū: cætera ſiquidem mihi uidentur abſolutiſſima.* Iſti) *Ac ſi dicat, Homines ineptiſſimi, qui ſe Atticos faciunt.* Non clypeum, ſed ut in prouerbio eſt) *Senſus eſt, Thucydides, uel ſiquis alius Thucydidæo more locutus, grauiſſimis ſententijs, electiſſimis, grauiſſimisq; uerbis quod numeroſe, ſi in ordinē ducatur, efferri potuit, non effertur: ſed diſſolui, traijciq; numerus uidetur. Is iure Phidiæ clypeum diſſoluere dici poteſt: ſiquidem eius grauiſſime dicta, pulcherimæq; ſententiæ minime clypeo uidentur poſſe comparari. Qui autem ineptiſſimis uerbis ineptiſſimas deuinciunt ſententias, ſiquādo iactantiæ cauſa ſimiles Thucydidi, quòd numeris non utantur, uideri uelint: & perinde, quæ numeroſe efferri poterant, diſſoluunt: non illi, inquit, Mineruæ clypeū, ſed ſcopas, ut in prouerbio eſt, diſſoluere iure dici poſſunt: ſtolidiſſimi, qui hoc uno, quo illi deliquerunt, uideri uolunt ſimiles eis, qui nullam eorum uirtutem, in quibus maxime probari ſolent, æmulentur. aut certe cum etiam poſſint, non iniuria diſſoluere ſcopas dicuntur: quoniam eorum dicta non clypeus Mineruæ ſunt, tanquam longe ab eo abſint, ut iam quæ loquantur, ſcopæ dici poſſint.* Etſi humilius dictū) *Quoniam nihil uidetur abiectius ſcopis.*

Atque ut plane genus hoc) *Senſus eſt, Quòd ſi genus hoc dicendi non probant, ſcribant igitur Socratis more aliquid, & quantumuis diſſoluant: tunc credemus poſſe & hæc, & alia quæuis facticare.* Quo Aeſchines) *Subaudi, Socraticus: uel etiam qui Demoſthenis inimicus: uel quo ſcripſit ipſe Demoſthenes modo.* Facilius eſt enim apta diſſoluere) *Quia facilius eſt delinquere, quàm bene uiuere: facilius à circuli centro abſcedere, quàm ipſum centrū inuenire.* Res autem ſe ſic habet) *Suam nunc Cicero de ſcribendi iudicio effert ſententiam.* Etiam plerunq; prudentes) *Poſſibile ſiquidem eſt, ut multi ſenſus, magnæq; prudentiæ, eximijq; iudicij ſis: & tamen dicendi genus nullum habeas.* Si liceat) *Quoniam non ſemper opus.*

Habes meum de oratore Brute iudicium: quod aut ſequere, ſi probaueris: aut tuo ſtabis, ſi aliud quoddam eſt tuum. in quo neq; pugnabo tecum, neq; hoc meum, de quo tantopere hoc libro aſſeueraui, unquam affirmabo eſſe uerius, quàm tuum. Poteſt enim non ſolum aliud mihi, ac tibi, ſed mihi ipſi aliud aliàs uideri. Nec in hac modò re, quæ ad